

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

**Christophori Cellarii Compendium Antiquitatum
Romanorum**

Cellarius, Christoph

Halae Magdeburgicae, 1774

VD18 10161015

Lib. I. De Sacris Romanorum

urn:nbn:de:gbv:45:1-17085

LIB. I.
DE SACRIS ROMANORVM a)

SECT. I.
DE DIIS.

CAP. I.
DE ORDINE ET DIVISIONE
DEORVM.

§. I.

 In sacrorum gentilium descriptione primum de ipsis diis illorum, eorumque ordine ac diuisione, aliquid prænotandum est. Omnes dii, saltem plurimi, fama meritorum in cælum fuerunt opinione hominum sublati. Vnde CICERO *lib. I. Tuscul.*

a) De religione ac sacris veterum Romanorum commentati sunt: MICH. ANGEL. CAVSSEVS DE LA CHAVSSE, cuius *musæum Romanum* merito sibi hic vindicat locum: GVILIELM. CHOVLIVS libro *de religione Romanorum*, qui sæpe variisque linguis in lucem prodiit: BVRCK. GOTTH. STRVVIVS in *antiquitatum Rom. Syntagmate*; siue *de sacrorum ceremoniis*. His addi possunt,
Cellar. Antiquit. A

2 Lib. I. de sacris Romanorum

Tuscul. quæst. cap. 12. totum prope celum, inquit, nonne humano genere completum est? id quod alii tantum ad minores deos, ex heroibus factos, referebant, ut idem ex antiqua lege adfert TULLIVS lib. II. de legib. cap. 3. Ipse autem non du-

sunt, qui, quum generatim de religione gentium superstitionarum scripserunt, simul sacris veterum Romanorum lucem adtulerunt: GERARD. videlicet IO. VOSSIVS, *de theologia gentili; siue de origine ac progressu idololatriæ*: DAN. CLASENIVS *in theologia gentili, quæ non solum separatim emissa; sed etiam in tom. VII. thes. ant. Græcar. Gronovii p. I. translata fuit*: IOS. LAVRENTIVS *in variis sacris gentilium, in quibus de eorum religione, diis, templis, cet. agitur, quæ itidem in memorato thesauri antiquitatum Græcarum tomo, p. 133. existant*: EDVARDVS BARO DE CHERBVRY, cuius liber *de religione gentilium errorumque apud eos causis* ab EZECH. SPANHEMIO animaduersionibus illustratus est, quæ *vol. IV. part. I. p. 128. miscellaneorum Lipsiensium nouorum* inueniuntur: ANDR. SCHOTTIVS *tractat. de prisca religione & diis gentium*: BALTH. BEBELIVS *dissert. IV. de theologia gentili, ex antiquis nummis illustrata*: ANT. BANNIERIVS *in la mythologie & les fables expliquées par l'histoire*: STEPH. FOURMONTIVS *in reflexions critiques sur les histoires des anciens peuples*: BERNH. DEMONTFAVCON *in antiquité expliquée*. ROB. MILLARSII, MICH. MORGVESII, THOM. TENNISONII aliorumque non mentionem facio, in quibus percensendis operam suam collocarunt: IO. ALB. FABRICIVS *bibliogr. antiquar. cap. VIII. p. 232. BURCK. GOTTH. STRVVIVS bibliotheca antiquitatum generali, eius syntagmati antiquit. Rom. præmissa & ven. SIGM. IAC. BAUMGARTENIVS not. ad historiam vniuersalem, tom. III. p. 505. Veteres generis huius scriptores profanos & sacros itidem tacitus prætereo.*

dubitat, etiam maiorum gentium deos a nobis, id est, hominibus, profectos in cælum esse, vti demonstravit *lib. I. Tuscul. quæst. cap. 13.* Quamuis autem sapientiores vanitatem deorum agnoscerent, riderentque multitudinem, vt de SOCRATE, PLATONE, CICERONE constat; b) tamen, quod abusus ita inualuerit, in præsentis nobis omnium, etiam vulgi opinione creditorum, numinum demonstranda est ratio atque conditio, vt caligo illorum temporum & miseranda hominum cæcitas magis magisque adpareat.

§. II.

Diuisio deorum c) erat in *maiorum gentium &*
A 2 *mi-*

b) Idem ex aliorum testimoniis patet. MAXIMVS Tyrius dicit: *in eo leges ubique terrarum atque opiniones convenire videbis, deum esse unum regem omnium & patrem: huic multos additos esse deos alios, qui supremi illius filii sint & quasi in imperio collegæ.* In eo græcus cum barbaro, mediterraneus cum insulano, sapiens consentit cum stulto, *diff. I. p. 7. ed. DAVISII.* Reliqua veterum hac de re effata exhibent: PETR. DAN. HVETIVS *quæstion. Alneran. lib. II. cap. 2. p. 80. seq. 10.* DOVGTEVS *analect. nou. test. p. 88.* THOM. GALEVS *not. ad Iamblichum de myster. Aegypt. p. 199. & 266. 10.* ALB. FABRICIVS *in delectu argumentorum & syllabo scriptor. de verit. relig. christ. p. 312. & bibliograph. antiqu. lib. VIII. cap. 5. p. 232.* RADVLPHVS CVDWORTHVS *system. intellectual. cap. IV. p. 517. ed. cel. 10.* LAVR. MOSHEMII: IOS. AVERRANIYS *in lezzioni toscane num. IV. quod opus post mortem auctoris cura FRANC. ANTONII GORII Florentiæ prodiit.*

c) Præter antiquiores, HESIODVM, APOLLODORVM, cum alijs scriptoribus *historiæ poeticæ*, a THOM. GALEO,

4 Lib. I. de sacris Romanorum

minorum deos. Quam distinctionem ipse CICERO dicto ex *Tusculan. quest.* loco a patricio Romanorum ordine ad cælum & deos adplicuit.

Maiorum gentium dii, qui & *magni* vocantur, distinguebantur in *consentes* & *selectos*, ut AVGVSTINVS lib. V. de ciuit. Dei cap 13. exposuit. *Consentes*, qui ita etiam in marmoribus adpellantur, apud GRVTERVM *inscript.* p. XIII. definiuntur, quod ii fuerint, quos Iupiter ad concilium d) ad-

hi-

LEO, Paris. MDLXXV. coniunctim editis: DIODORVM *Siculum*, HYGIVM, aliosque *mythographos latinos*, a THOM. MVNCKERO Amstelod. MDCLXXXI. in lucem emissos; præcipue vero VARRONEM & CICERONEM, de diis paganorum hominum scripserunt: LILIVS GREG. GYRALDVVS *syntagm. de historia deorum*: ALEXANDER AB ALEXANDRO *genial. dieb.* a TIRAVELLO illustratis: VINCENTIVS CHARTARIVS *in imaginibus deorum*: ABRAAM. ORTELIVS *deorum dearumque capitib.* PETRVS MVSSARDVS *histor. deorum*: FRANC. POMEVS, cuius *pantheon mythicum* factis notum est. Præter EILHARDI LVBINI *facem poeticam* addi possunt: SAM. PITISCVS *lexic. antiquit. Rom.* BERNARD. MONTFAVCONIVS, iam laudato opere egregio, *antiquité expliquée* *inscripto*, & vterque *Græuianus & Gronouianus thesaurus*. Ex numinis fabulosa de diis historiae lucem accenderunt: PATIVS, VAILLANTIUS, BEGERVS, SPANHEMIVS; ex geminis vero CHIFFLETIVS, GOLTZIUS, GORLÆVS, BELLORIUS, WILDIVS. De reliquis taceo.

d) Hi duodecim dii *consentes*, id est, *confidentes* vel *consentientes* dicti sunt, quia consilarii Iouis habebantur. Istis numinibus *confessus* deorum constituebatur. Mentionem illius *inscriptio* apud GRVTERVM p. II. num. II. facit, cui ea addi possunt, quæ hac de re erudite

CLAVD.

hibuerit, numeranturque duodecim. ENNII versiculis, ab APVLEIO de deo *Socratis* conseruatis, ita expressi sunt:

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,

Mercurius, Ioui, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

His maioribus addebantur, quos *selectos* dicebant, octo, vt putatur: Ianus, Saturnus, Genius, Sol, Orcus, Liber, Tellus, Luna.

Minorum gentium dii fuere, quos dixere *indigetes*, e) quod nomen etiam habemus apud LIVIUM *lib. VIII. cap. 9.* TIBVLLVM *lib. II. eleg. 5. v. 46.* Quales fuerint, MACROBIVS *lib. I. somn. Scip. cap. 9.* ex HESIODO his versibus, latine translatis, effert:

A 3

in-

CLAVD. SALMASIVS *not. in Spartian. vit. Adr. cap. XIV. tom. I. script. hist. August. p. 138.* ex priscis lapidibus aliisque veterum testimoniis obseruauit. Ob eundem confessum etiam dii vocantur *παῖδες*, de quibus, præter laudatum SALMASIVM, EZ. SPANHEMIVS *not. ad Callim. hymn. in Iou. v. 67. p. 28.* STEPH. LE MOYNE *not. ad var. sacr. p. 382.* GISB. CVPERVS *lib. IV. obs. 3. & Harpocrat. p. 149. & 152.* inprimis vero GEORG. D'ARNAVD de diis *παῖδες* videndi sunt.

- e) Hi *indigetes* dii, qui & *semidei* vocantur, a *semonibus*, siue *semihominibus*, qui illis inferiores sunt, & ab OVIDIO *ibid. v. 81. plebs superum* vocantur, sunt distinguendi. Ab his *nouensiles* differebant, qui ex peregrinis diis recepti & de nouo magistratus auctoritate consecrati erant: conf. PETR. FABRVM *lib. III. semestr. cap. I. p. 2.* & GERH. IO. VOSSIVM *etymolog. tom. I. operum pag. 346.*

6 Lib. I. de sacris Romanorum

*indigetes diui fato summi Iouis hi sunt
quondam homines, modo cum superis humana tu-
entes*

largi ac munifici, ius legum nunc quoque nacti.
Homines ergo fuerunt, propter beneficiorum me-
moriam pro diis culti a posteris, vt: Hercules,
deus Fidius, Castor, Pollux, Aesculapius, Quiri-
nus, siue Romulus, Priapus, Vertumnus & vir-
tutum ac potentiarum nomina, Fortunæ, Salu-
tis, Honoris, Pietatis, Libertatis, Concordiæ,
Mentis, Pudicitiae, Fidei, Victoriæ, Iuuentutis:
nam & his aras & templa exstruxerunt.

In minorum deorum censu erant etiam dii *ru-
stici & plebei*, quorum præcipuus Pan, siue Syl-
uanus; aut, si distincti hi fuerunt, cognati tamen
& eiusdem munèris; item: Pales, dea pastorum,
Flora, Pomona, & qui supra indigetibus adnume-
ratus est, Priapus, porcorum custos, Robigus &
Epona, de qua MINVCIVS *Felix cap. XXVIII.* &
nos ad illum. His ministri iungebantur Fauni,
Satyri, Sileni. Quo pertinent etiam nymphæ va-
rii generis, montium, siluarum, agrorum, quæ
singulari nomine Dryades, Hamadryades, Naia-
des aliisque vocabulis adpellantur. In plebeiis diis
erant etiam *domestici*, Lares, Penates, Forculus,
Cardia, ceteri; item: Cloacina & alia monstrosa
nomina. Nuptiarum præter maiores Iunonem,
Venerem, Hymenæus proprius erat. Fuit etiam
Terminus, quem rusticis diis, vel regionum ad-
numeres. f) §. III.

f) Secundum vetus ius pontificium, cuius CICERO *lib. II.*
de

§. III.

Præterea aliæ classes deorum erant minorum ;
quibus tamen maior aliquis, vel plures ex iis præ-

A 4

fide-

de legibus cap. 8. meminit, tria constituuntur genera deorum. I. *Dii maiorum gentium*, qui omnibus erant communes & pro paganorum hominum opinione res humanas, immo totum vniuersum, administrabant, postquam sese ex terra, quam ipsos primum incoluisse isti adfirmabant, in Olympum ob hominum ingrauescentia scelera contulerant: conferantur: IO. MARS-
HAMVS canon. *chronic. ad sec. IV.* p. 53. PETR. DAN. HVEIIVS *concord. rationis & fidei, lib. II. cap. 12.* p. 138. & PETR. BURMANNVS *Iou. fulger. cap. I.* p. 226. Hi maiorum gentium dii in *consentes* & *selectos* diuisi sunt. Ad *consentes* relati fuere Iuno, Apollo, Diana, Mercurius, Minerva, Mars, Venus, Neptunus, Ceres, Vulcanus, Vesta; ad deos autem *selectos*: Ianus, Saturnus, Genius, Sol, Luna, Orcus, Bacchus, Bona dea, quæ etiam Fauna, Fatua & Vesta prisca est adpellata. II. *Minorum gentium dii*, siue ea numina, quæ ob merita caelestibus adnumerata sunt, itidem varii erant ordinis. Alii enim dii vocati sunt *indigetes* ac *semidei*, vt Hercules, Deus Fidius, Castor & Pollux, Aesculapius, Quirinus: alii *semonum*, quasi *semihominum*, nomen habuerunt, Vertumnus videlicet, Priapus, cet. Alii *nouensiles*, de quibus supra dixi, adpellati sunt. Duobus his generibus numinum accesserunt: III. *virtutes diuinae*, vt Fortuna, Pietas, Iustitia, Salus, Victoria, Pax, Felicitas, Securitas, Spes, Prouidentia, Concordia, Fides, aliaque numina.

His addita est *plebs deorum*, quæ vero inter se erat diuersa. In hunc censum cadebant *di rustici*, tam maiores, vt Pan, Sylvanus, Terminus, Bonus euentus, Robigus; quam minores, vt dea Rufina, Collatina, Vallonia, Tutilina, cet. II. *dii, qui parturientibus*

præ-

sidebant. Tales fuere *marini* dii & *aquatiles*, quorum præfides Neptunus, Oceanus, Thetys, quibus suberant tamquam ministri Tritones; aut Triton & Nereus ac Nereides nymphæ, dii fluminum & fontium, ut Tiberinus pater erat: etiam nymphæ lacuum, ut Egeria. g)

Dii

præerant, ut deus Consequius, dea Mena, Iuno Flouina, Sentinus, Pilumnus, aliaque horrenda nomina. III. *matrimonii præfides*, quo Hymenæus, Domiducus, Virginensis, Subigus, Viriplaca, aliique pertinent. IV. *dii, variis hominum actionibus præfecti*, Voluptas videlicet, Iuuentus, Angerona, Cloacina, Feronia, Liburna, Adeona, Abeona. V. *numina aquatilia*, ad quorum classem Tritones ac nymphæ fluuiatiles pertinent. VI. *auerrunci dii*, ut Auerruncus, Febris, Paor, Pallor, Tempestates. VII. *Singularem ordinem adiuncti deorum* constituunt, ut Bellona, Nemesis, Cupido, Gratia, Salacia, Cabiri, Lares, Penates, Lemures, Furia, Parca, Nymphæ, cet.

Ad nullam certam classem *dii peregrini* referri possunt, ut Isis, Serapis, qui & Osiris dictus est, Anubis, Apis, Harpocrates, Canopus fuerunt. Hæc omnia, quæ breuissimis dixi, pluribus illustrant præter supra memoratos GYRALDVM, CAUSSEVM & VOSSIVM, BVRC. GOTTH. STRVVIVS *Synt. ant. Rom. cap. I. p. 63. seq.* & SAM. PITISCVS *lex. ant. Rom. De ceteris numina diuidendi rationibus THOM. REINE-SIVS inscript. p. 3. seq.* consuli potest.

g) Nymphæ Romanorum diuersi fuere generis. Aliæ enim montibus: aliæ fontibus, campis, mari aliisque locis præerant. Fuerunt nihil aliud, quam feminæ antiquissimis temporibus celebriores. Sic Egeria Numæ familiaris: *Acca Laurentia* Romuli nutrix: *Anna Perenna* Didonis soror: *Carmenra* Euandri mater: *Flora* notissimum scortum fuit. Sæpe Nymphæ a locis,

Dii *inferi*, quorum præses Pluto, siue Orcus, qui & Iouis Stygii & Ditis patris nomen habet, vxoremque Proserpinam, Cereris filiam. Pertinent huc generatim omnes dii manes, quorum minister erat Charon portitor: ministræ Furia; seu Eumenides; siue Diræ, quæ nominantur: Alecto, Megæra, Tisiphone. Quo & Parcæ pertinent, Noctis filia: Clotho, Lachesis, Atropos, quia circa funera versantur: licet alii superis eas adnumerent. Iudices quoque inferorum huc trahendi sunt: Minos, Aeacus, Iouis filius, Rhadamantus.

§. IV.

Dii *auerrunci* h) colebantur, ut malum auerterent, nec nocerent: quales fuere: ipse Auerruncus, Fascinus, vnde: *præfiscine dixerim*, Febris, Pallor, Pauor, Robigus & similes.

A 5

§. V.

cis, vbi commorari credebantur, sunt adpellatæ, Corycides videlicet, Dodonides, Iimenides, Lelegeides, cet. In antiquis monumentis dormientes amphorisque nitentes reperiuntur: conf. LVC. HOLSTENIVM *comm. in vet. pictur. nymphæum referentem tom. IV. thes. ant. Rom.* GRÆVII p. 1800. & GEORG. FABRICIVM *descript. vrb. Rom.* p. 119.

h) *Auerrunci* dii ii fuerunt, qui mala ab hominibus auerterent. Quæ opinio ex antiquissima veterum sententia de duobus principiis, quorum alterum bonum, alterum vero malum esset, fluxit, vti de hac re plura observant: PETR. BAELIVS *lexic. histor. & crit. tom. IV.* p. 868. ed. germ. IAC. THOMASIVS *de stoica mundi exustione*, p. 29. & IO. ALB. FABRICIVS *bibliograph. antiquar. cap. VIII.* p. 238. De ipsis auerruncis diis OLAVS BORRICHIVS *ant. vrb. Rom. facie*, cap. X. §. 8. & MARTIN. LIPENIVS *de strenis*, cap. I. §. 6. agunt.

§. V.

Præter hos erant dii *peregrini*, ex peregrinis gentibus aduecti Romam, vt: Isis, Serapis, siue Osiris, Cybele, siue magna mater, Mithra, Persarum deus: conf. *CURTIVS lib. IV. cap. 13.* & alii. Tandem aliquid de diis *litterarum ac artium* dicendum erit: Apolline, Minerua, siue Pallade, Musis, siue Camenis, eorumque sedibus, fluminibus, fontibus. Hæc sufficiant de diis eorumque in classes distributione.

§. VI.

Sic creditum a vulgo paganorum fuit. Sapientiores ethnici sub fabulis physicam interpretationem quærebant; nec iis tantum contenti fuere, quas in planetarum nominibus etiam nunc expositiones retinemus; aut etiam in aliis astris, non errantibus, vt Herculis; sed subtiliori etiam interpretationi intenti fuerunt, vt ad elementa quoque decurrerent, quamuis incerti semper & instabiles, vt solet in falsis rebus & erroribus.

§. VII.

Eiusmodi interpretationes physicas bene multas habet *MACROBIUS*, quem alibi adlegabimus. Sufficiat nobis, ex *TERTULLIANO*, antiquissimo christianorum scriptore, aliquid in hanc rem adnotasse. Hic *lib. I. aduers. Marcion. cap. 13. pag. 439. indignas substantias*, inquit, *ipsi illi sapientia professores deos pronuntiauerunt, vt Thales aquam, vt Heraclitus ignem, vt Anaximenes aërem, vt Anaximander vniuersa celestia, ut Strato cælum & terram, vt Zeno aërem & aetherem, vt Plato sidera,*
quæ

quæ genus deorum igneum adpellat; & paucis interiectis: ipsa vulgaris superstitio communis idololatriæ, quum in simulacris de nominibus & fabulis veterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium refugit, & dedecus suum ingenio obumbrat figurans Iouem in substantiam feruidam, & Iunonem eius in aëriam, secundum sonum Græcorum vocabulorum; item Vestam in ignem, & Camenas in aquam, & magnam matrem in terram seminalia demessam, lacertis aratam, lauacris rigatam. Sic & Osiris, quod semper sepelitur, & in viuido queritur, & cum gaudio reperitur, reciprocarum frugum & viduorum elementorum & recidiui anni fidem argumentantur: Sicut aridæ & ardentis naturæ sacramenta leones Mithræ philosophantur.

CAP. II.

DE IOVE.

§. I.

IVPITER, qui in nummis scribitur *Iuppiter*, ab antiquis etiam in recto casu *Iouis*, a CICERONE exponitur *iuuans pater*. Nam lib. II. de nat. deor. cap. 25. ipse, inquit, *Iuppiter*, id est, *iuuans pater*, quem conuersis casibus adpellamus a iuuando Iouem, a poetis pater diuumque hominumque dicitur. Homo fuit, Saturni, regis Cretensis, filius, de cuius ortu, educatione, morte & sepulcro MINVCIVS FELIX cap. XXI. & XXII. LACTANTIUS lib. I. diuin. institut. cap. II. & de altaribus eius eodem libro cap. 21. sect. 41. consulantur. Vnde etiam
mo.

modo *imberbem* statuerunt veteres, id est, puerum, siue paruum, quem *Veiouem* adpellabant, de quo OVIDIVS *lib. III. fast. v. 430.* GELLIUS *lib. V. cap. 12.* legantur: adde notas nostras ad MINVCIVM FELICEM p. 75; modo vocatur *barbatus*, grandines & fulmina iaciens.

§. II.

Epitheta eius & cognomina sunt plurima, ex quibus potiora & frequentius occurrentia hæc sunt:

I. *Optimus maximus.* CICERO *lib. II. de nat. deor. cap. 25.* *Iupiter a maioribus nostris Optimus maximus dicitur: & quidem ante Optimus, id est, beneficentissimus; quam maximus, quia maius est certeque gratius, prodesse omnibus, quam opes maximas habere.* Nulli autem deorum, præter Ioui, tribuerunt ethnici hæc coniuncta cognomina.

II. *Seruator, Conseruator*, in marmorum inscriptionibus passim legitur.

III. *Tonans, fulgurans* i) itidem in inscriptionibus, & apud poetas etiam christianos PRVDENTI-

VM,

i) Iouis *tonantis* fit mentio apud PROPERTIVM *lib. IV. eleg. I.* STATIVM *Theb. lib. VIII. v. 408.* LVCANVM *pharsal. lib. I. v. 195.* GRVTERVM *inscript. p. XXI. num. 6. p. CCXXXII. ab. 4. p. LXXII. num. 5.* & in nummo apud LÆVIN. TORRENTIVM *not. in Sueton. vit. Aug. cap. XXIX.* Probe vero Iupiter *tonans* a Ioue Capitolino, cui pari modo *tonitrua* & fulgura adsignantur, distinguendus est, quod ex SVETONIO *vit. Aug. cap. XCI. §. 4.* patet: adde PETR. BVRMANNVM *Iou. fulgerat. cap. XIV. p. 318.* & SAM. PITISCVM *not. ad Sueton. p. 219.*

VM, SEDVLIVM & similes, qui etiam deum sæpe absolute *tonantem* vocant.

IV. *Stator*, de cuius nominis origine LIVIVS *lib. I. cap. 12.* hæc habet: *at tu pater deum hominumque, hinc saltem arce hostes: deme terrorem Romanis, fugamque sædam siste. Hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monumentum sit posteris, tua præsentis ope servatam urbem esse, voueo.* k)

V. *Feretrius*. Origo huius nominis habetur apud LIVIVM *lib. I. cap. 10.* Nomen ipsum est a *feretro*, l) quo arma, quæ dux duci detraxerat, publice a victore gestabantur, ut Ioui suspendentur, inde dicto FERETRIO, qui etiam templum sub eo nomine habuit. Exempla sunt apud

k) Ab hoc templo Iouis *statoris*, in palatii radice posito, diuersum erat illud, quod a M. Attilio Regulo votum & exstructum fuit, ut LIVIVS *lib. X. cap. 36.* testatur. In nummis Antonini Pii & Gordiani figura humana, a tergo nuda conspicitur, quæ dextra hasta nititur; sinistra vero fulmen tenet cum hac inscriptione: IOVI STATORI. A Græcis scriptoribus, nominatim DIONYSIO *Halicarnasseo*, sæpe *Ζεύς ὀφθαλμῶτος* vocatur. Conferantur: GUIDO PANCIOLOLLVS *descript. urb. Rom. tom. III. thes. ant. Rom.* GRÆVII, p. 339. & SAM. PITISCVS *lex. ant. Rom. tom. II. p. 363.*

l) Eandem deriuandi rationem & IAC. PERIZONIVS *animadu. hist. cap. VII. p. 248.* amplexus est, quam alii *Feretrium* Iouem a ferendis spoliis vel victimis sic dictum fuisse, credunt. Legantur: IAC. DALECHAMPIVS *not. ad Plin. lib. II. cap. 53.* IO. FREINSHEMIVS *not. ad Flor. lib. I. cap. 10. §. 6.* ONVPHR. PANVINIVS *de triumphis, cap. VIII.* ANTON. FIGHIUS *annal. urb. Rom. p. 128.* & IVL. CÆS. BVLENGERVS *de triumph. cap. XXXVII.*

apud FLORVM *lib. I. cap. I. §. II. cap. XII. §. 9. & PROPERTIVM*, qui ita canit *lib. IV. eleg. II. v. I. nunc Iouis incipiam causas aperire Feretri. & v. ult.*

hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

VI. *Capitolinus*, m) a Capitolio, vbi templum habebat amplissimum, ita dictus. Origo est apud LIVIVM *lib. I. cap. IO.* vbi de æde Iouis, in Capitolio dedicata, quam mox vocat *inclytum templum*. Hinc CICERO eum *Capitolinum* dixit absolute *orat. pro domo sua cap. penult.* his verbis: *quocirca te, Capitoline, quem propter beneficia populus Romanus Optimum, propter vim Maximum nominat, precor ac quæso. n)*

VII.

m) Conf. PLINIVM *panegy. cap. CXIV. §. I.* Capitolino isti Ioui *optimi maximi* cognomen datum fuit. Eius & sæpe in inscriptionibus fit mentio, vti ex GRVTERO p. XVIII. *num. 3. p. CCCXXXII. num. 3. p. MIX. num. 5.* cognosci potest.

n) Nomen a celebri illo Capitolino monte, in quo eius templum constitutum fuit, accèpit, de cuius fatis multa TACITVS *lib. III. hist. cap. 72.* tradidit. Habebat hoc templum cellam, præ reliquis sacram, quæ nemini profano patebat, & in quo duæ aureæ coronæ, quarum alteram Galli, alteram vero Carthaginenses Ioui *optimo maximo* consecrauerant, custodiebantur. In eodem templo & Iunonis sacellum fuit, in quo anseres sacri ali & in arca lapidea libri Sibyllini conseruari solebant. De Iouis Capitolini ornamentis, fulmine videlicet aureo, MINVCIVS FELIX *Octau. p. 218. ed. GRONOVII*, & LIVIVS *lib. XXXII. cap. I. de barba aurea PERSIVS cap. XXI. sat. II. v. 58.* & SVETONIVS *Calig. cap. LII. §. 2.* & de sceptro aureo OVI-

DISS

VII. *Imperator*. Diximus de eo ad PLINII *panegyricum cap. V. sect. 4.* Iouem & *Imperatoris* titulo in Capitolio cultum fuisse, vnde omen Traiano sumebatur, quum templum Iouis ingrederetur & forte populus *imperator, imperator* clamaret, Iouem precans, ipsum etiam Traianum imperatorem futurum esse, vti statim etiam factus est. LIVIVS *lib. VI. cap. 29.* *Quintius triumphans signum Præneste deuectum Iouis imperatoris in Capitolium tulit.*

VIII. *Latiaris*; siue *Latialis*. CICERO *orat. pro Milone, cap. XXXI.* tuque, inquit, *ex tuo edito monte Latiaris, sancte Iupiter, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti.* Hic colebatur latinis feriis in monte Albano, de quibus infra in festis. Vide interim, quæ ad *orat.* illam notauimus. Adde LACTANTIUM *diuinar. instit. lib. I. cap. 22.* Hæc præcipua sunt cognomina. o) Alia, a locis variis desumpta, vbi colebatur, in *indice Lactantiano* vide.

CAP.

DIVS *fast. lib. V. v. 45.* videndi sunt: adde IAC. OISELIVM & IAC. GRONOVIVM *not. ad memoratum Minucii Felicis locum p. 219.* IVST. RYCQVIVM *de Capitol. cap. XIX.* & SAM. PITISCVM *lex. ant. Rom. tom. II. p. 359.*

o) Vocatus etiam est *anxurus*, teste VIRGILIO *Aeneid. lib. VII. v. 799.* *conseruator* in inscriptionibus apud GRVTERVM *p. XIX. num. I. XXII. 13.* & in nummis Domitiani & Diocletiani: *Ammon*, cui arietis cornua, a quibus & *cornigeri* nomen trahebat, vindicabantur, vti EX MACROBIO *saturn. lib. I. cap. 21. p. 305.* SILIO *Italico lib. IX. v. 298. p. 467.* ed. DRAGEN-

BOR.

DE I V N O N E. p)

§. I.

IVNO, Iouis foror & coniux, aërem physice, ut diximus, videbatur significare. Addimus CICERONIS locum ex *lib. II. de nat. deor. cap. 26.*

aër,

BORCHII & LUCANO *pharsal. lib. IX. v. 514. p. 713.* ed. OVDENDORPII constat: *custos in inscriptionibus GRVTERI p. XIX. num. 6. & 7. & SENECA lib. II. nat. quæst. cap. 45. Elicius apud OVIDIVM lib. III. fast. v. 327. & PLINIVM lib. II. cap. 53. de quo & PETR. BURMANNVS Iou. fulgerat. cap. IX. p. 286. videndus est: Herceus testibus OVIDIO ib. v. 284. & LUCANO pharsal. lib. IX. v. 979. Dolichenus in inscriptione apud GRVTERVM p. XX. num. 4. seq. inventor ibidem p. 21. num. 8. hospitalis, id quod ex CICERONE lib. III. de fin. cap. 20. patet, ut multa alia eiusmodi cognomina tacitus præteream, quæ recitarunt LIL. GREG. GYRALDVS *hist. deor. synt. II. p. 78. seq. IO. ROSINVS ant. Rom. lib. II. cap. 5. BURC. GOTTH. STRVVIVS synt. ant. Rom. p. 84. 85. & SAM. PITISCVS lex. ant. Rom. tom. II. p. 357. seq.**

p) Sexum in diuinis numinibus plerique veterum paganorum hominum & nominatim Romani commenti sunt; ubi obseruandum est, vetustissimos eorum vim actiuam & procreandi res facultatem diis, passiuam vero, & uti dicitur, materialem causam deabus adscripsisse, quumque numina hæc cum ipsa natura rerum confunderent, factum est, ut deos *ἀρρενοθήλεις* statuerent, siue mares & feminas simul, qui idem in rerum productione efficerent, quod in hominum generatione mas & femina præstare solent, de qua Græcorum Romanorumque opinione GISB. CYPERVVS *apotheos. Homeri, p. 227. seq. IO.*

GAROL.

aër, ut Stoici disputant, interiectus inter mare & celum, Iunonis nomine consecratur, quæ est soror & coniux Iouis, quod & similitudo est aëris & cum ea summa coniunctio. Effeminarunt autem eum Iunonique tribuerunt, quod nihil eo est mollius.

§. II.

Epitheta ipsi tribuuntur etiam varia, ut:

1) *Regina*: CICERO pro domo cap. LVII: te, Iuno regina, precor: q)

2) *Con-*

CAROL. SCHOTTUS noua explicat. Homeri apotheos. p. 52. & IO. ALB. FABRICIUS bibliograph. antiqu. p. 235. videndi sunt. Saturno respondent Rhea, Mater deum, Idæa mater: Ioui Iuno, Diana, Minerua: Vulcano Proserpina: Marti Venus: Neptuno Salacia: Quirino Hora. Vti maribus Genii; sic feminis Iunones adtribuuntur. Conferantur: PLAVTVS *mercat. act. IV. scen. I. v. 24.* SENECA *epist. CX. p. 514.* TIBVLLVS *lib. III. eleg. ult.* PLINIUS *lib. II. cap. 7. p. 8. ed. GRONOVII* aliique, quo & hæc apud GRVTERVM p. XXV. num. 11. pertinet inscriptio: IVNONIBVS IVLIAE ET SEXTILIAE, vbi Iunones non sunt Sextilia & Iulia; sed earum Iunonibus siue geniis positus est hic lapis: adde IO. GEORG. GRÆVIVM *pref. ad rom. V. thesauri antiquitatum Romanar.* In alia inscriptione apud IAC. GVTherivm *de vet. iur. pontif. lib. III. cap. 16. p. 154.* ad natalitia festa Augusti & Tiberii cæsarum Genii thure & vino inuitantur, quumque ibidem & bonæ deæ fit mentio, GVTherivS credit, hoc nomine Iunonem, vxoris imperatoris genium, indicari; quod vero non admodum probabile esse videtur.

q) Adde LIVIVM *lib. V. cap. 21. & 22. lib. XXXVII. cap. 37.* inscriptiones apud REINESIVM p. 56. 57. & GRVTERVM p. IV. num. 7. 8. 12. p. XXIV. num. 6. & 7. p. MLXIII. num. 4. & IAN. BROVCKHVSIVM *not. in Propert. lib. IV. eleg. 5. v. 63. & 22.*

Cellar. Antiq.

B

2) *Conseruatrix*, in multis inscriptionibus : r)

3) *Sospita*; vel, vt in nummis est : *Sispita*. CIGERO *pro Milone cap. X.* Lanuuium eius cultum memorat, cui *flamen prodendus fuerit a Milone distatore*. Vide, quæ ibi notauimus ex LIVIO *lib. XXI. cap. 62. & lib. XXII. cap. 1. lib. XXIII. cap. 31.*

4) *Lucina*, quatenus partui credebatur præsidere. Vnde illud TERENCE in *puerperio*: *Iuno Lucina, fer opem, & VIRGILII; Lucinæ experta labores*: s)

5) *Lacinia*. LACTANTIUS *lib. II. cap. 7. §. 16.* Iunonis Laciniaë templum in Brutiis Italiaë memorat,

r) vti patet ex GRUTERO p. XXV. 2. & 4.

s) Iunonem *Lucinam* a luce dictam esse, plerique consentiunt; quam ob causam vero nomen hoc ista acceperit, de eo inter se discrepant. Quoniam Iuno per ordinem partibus præerat, multi ex eo, quod lucem infantibus daret, eam ita adpellatam esse, sibi persuadent. Vide SIOS. LAURENTIUM *de sponsal. cap. I. IO. MEVRSIUM de puerperio cap. I. GUIDO PANCIROLLVS urb. Rom. descript. p. 362.* eam *Luciniam* adpellat; sed falso. Sine dubio Iunonem *Laciniam*, de qua VIRGILIUS *Aeneid. lib. III. v. 552. & PETR. BELLORIVS numism. Ephes. tab. III.* legendi sunt, in mente habuit, eamque cum *Lucina Iunone* confudit. Ad hæc in PLINII testimonio, ad quod prouocat, nec *Lucinæ*, nec *Laciniaë Iunonis* facta est mentio. In omnibus enim probatis editionibus illud ita legitur: *quem Alexander Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem deo*: adde IO. GEORG. GRÆVIVM *præf. ad tom. III thes. ant. Roman.* Plura de Iunone *Lucina* adferunt: SAM. PITISCVS *lex. ant. Rom. tom. II. p. 357. & BYRC. GOTTH. STRVVIVS synt. ant. Rom. p. 88.*

rat, etiam LIVIVS *lib. XLII. cap. 3.* & VIRGILIVS *lib. III. Aeneid. v. 552.* A loco ita denominata fuit:

6) *Moneta*, a monendo t) sic Iuno dicta. CICE-
RO *lib. I. de diuinat. cap. 45*: *scriptum a multis est,*
quum terræ motus factus esset, ut sue plena procura-
tio fieret, vocem ab æde Iunonis ex arce extitisse: quo-
circa Iunonem illam adpellatam Monetam. LACTAN-
TIVS *lib. I. cap. 12. §. 11.* aliorum refert, nempe
ad Iunonis simulacrum, quod loquutum finge-
batur, quum a Veis Romam transferretur.

§. III.

Sunt adhuc cognomina, a locis, vbi præcipue
hæc dea colebatur, petita, cuiusmodi MINVCIVS
Felix cap. XXV. §. 16. sic collegit: *Iuno nunc Argi-*
ua: nunc Samia: nunc seuia dicitur. VIRGILIVS
lib. I. Aeneid. v. 5. seq. potest esse interpres de epi-
thetis: *Samia & seuia. u)*

B 2

CAP.

t) Adde HENR. DODWELLI *prælection. Cambden. p.*
730. In adpellationis huius rationem præcipue inqui-
rit DAVID. HOFMANNVS *diff. de dea Moneta §. IV. p.*
9. cui iungendi sunt: PETR. SEGNINVS *numismat. sel.*
p. 7. & IAC. DE WILDE *gemm. antiqu. p. 28.*

u) Sic etiam *Parulcia* dicta est, vti patet ex REINESII
inscript. p. 60. quam adpellationem ex eo istam acce-
pisse, cel. CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVS *diff. de*
diis clauigeris §. XI. p. 25. suspicatur, quod veteres eam
partuum & matrimonii præsidem habuerint: adde
GVIL. FLEETWOODVM *syll. inscript. p. 10.* & GRO-
SEVM DE BOSE *diff. de Iano veterum p. 37. & 38.*
Præter hæc, varia habuit cognomina Iuno, de quibus
præsertim videndi sunt: LIL. GREGOR. GYRALDVVS
hystor. deorum syntagm. III. p. 113. seq. & IAC. SPO-
NIVS *miscellan. eruditæ antiquitatis p. 80. sq.* Inter
alia

DE MINERVA.

§. I.

MINERVA est vis ingenii & prudentiæ. Inde fingitur Iouis cerebro nata sine matre. x) Quidquid ergo ex ingenio & prudentia erat, tribuebant

alia dicta est *februalis*, quoniam mense februario sacra ipsi fiebant. Conferatur: IO. LOMEIERS *de lustrat. cap. IV. pag. 24. Iuga & Iugatina* in inscriptione apud GRVTERVM p. XXV. num. 3. quoniam coniuges iungebat: *pronuba*, quia nubentibus præerat, teste VIRGILIO *Aeneid. lib. IV. v. 166. ciuxia* a cingulo, quo sponsa ornata fuit, quam in rem legantur: BARN. BRISSONIVS *de ritu nuptiar. tom. VIII. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 1028. & IO. GOD. VNGERVS anal. sacr. p. 25. De Iunone Argiua* CLAVD. SALMASIVS *exercit. Plin. p. 42. de Feronia* THOM. REINESIVS *inscript. p. 58. de Curize* GISB. CVPERVS *obseru. lib. II. obs. 2. & MARC. ZVER. BOXHORNIUS ad Plutarchi quest. Rom. LXXXVI. p. 1050. deque Caprotina* ARNOBIVS *aduersus gentes lib. III. p. 118. & MACROBIVS saturnal. lib. I. cap. II. euolendi sunt. De Iunone Cypra, Domiduca, Fluonia, Gabina, Gamelia, Kalendari, Nuptiali, Opigena, Populonia, Samia, Sororia, Vnxia, aliisque variis eius cognominibus nihil commemoro.*

x) Quia ex Iouis capite Mineruam eductam esse, fingeant veteres, ea *Capita*, ut nonnulli volunt, dicta est. Patet hoc præcipue ex OVIDII *lib. III. fast. v. 835. seq. ubi variæ nominis huius causæ adferuntur. Partus eius exhibetur in patera* apud MICH. ANGELVM CAUSSEVM *DE LA CHAVSSE insign. port. max. tab. 322. p. 322. cum quo ea conferri possunt, quæ LIL. GREG. GYRALDVS *synr. de ar. XI. p. 339. doctissimi**

ebant Mineruæ, vt: hominum in ciuitates congregationem, cet.

§. II.

Inde πολισχος cognominata fuit apud PAVSANIAM in *Laced. cap. XVII.* PINDARVM in *olymp. hymn. V. v. 23.* Etiam conseruatio societatum, quia ex ratione & prudentia est, Mineruæ imputabatur, teste CICERONE *pro domo cap. LVII: te Capitoline, teque Iuno regina, et te custos urbis Minerua, qua semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborum extitisti, precor ac quaeso.*

§. III.

Eadem & Pallas dicitur, y) ac præsertim armata fingitur, quia prudentia hominum urbiumque fortissimum munimentum est: etiam bella; nisi ex ratione & prudentia, numquam feliciter geruntur.

B 3

CALLIMACHI ad *hymn. in Pallad.* interpretes & LAVR. BEGERVS *meleagrid. p. 9. 24. & 25.* hac de re obseruarunt. Fabula hæc ex eo orta fuisse videtur, quod Mineruam vim ingenii & prudentiæ deamque sapientiæ esse, statuerunt veteres; has vero mentis virtutes in cerebro sedem suam habere, crediderunt: conf. IAC. DE WILDE *select. numism. p. 98.* Figuram eius varia ratione nobis veteres exhibent, vt ex PAVSANIA *Attic. p. 22.* APVLEIO *metam. lib. X. p. 346.* & VIRGILIO *Aeneid. lib. VIII. v. 429.* patet, quibus antea memoratus DE LA CHAVSSE *simulacr. deor. cap. IX. & X.* & IO. NICOLAI de *substrat. vest. p. 51.* adiungendi sunt.

y) De hoc nomine eiusque origine digni sunt, qui legantur: LIL. GREG. GYRALDVS *syntagm. deorum XI. p. 340.* CASP. PEVCERVS de *diuinat. p. 176.* SAM. PITISCVS *lex. ant. Rom. tom. II. p. 579.* & ex priscis SERVIUS ad *Virgil. Aeneid. I. v. 43.*

tur. z) CICERO lib. III. de nat. deor. cap. 21, Iupiter, ait, genuisse Mineruam dicitur, quam principem & inuentricem belli ferunt. Olei etiam inuentionem a) huic tribuebant, vt ex VIRGILIO lib. I. Georg. v. 18. patet:

- - - - oleaque Minerua
inuentrix.

CAP.

z) Ea de caussa a poetis armifona & armipotens dicitur, ut apud VIRGILIUM Aen. Lib. VII. v. 544.

- - - - tum numina sancta precamur
Palladis armifonæ.

In gemmis etiam Mineruæ armifonæ caput galeatum apud IAC. DE WILDE antiqu. gemm. illustr. p. 27. occurrit. Inde & pugnax ab OVIDIO lib. III. trist. eleg. 9. v. 7. & lib. I. eleg. 4. v. 76. bellatrix vocatur, quo & referri debet, quod Minerua sæpe cum victoria coniuncta in antiquis monumentis conspiciatur. Notum etiam est, deam hanc ipsam victoriæ nomine a veteribus cultam fuisse, quod satis EURIPIDES Ion. v. 487. & v. 1529. aliique scriptores testantur: conf. IO. MEYRSIUS lect. Atticis lib. V. cap. 20, EZ. SPANHEMIVS de Vesta & prytanibus græcor. tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 693. & GISB. CVPERVS apotheos. Hom. p. 171. 172. Quibus addi potest, quod dea hæc inter numina tutelaria ac præfides urbium locum habuerit; vt pluribus probat NICOL. SCHWEBELIVS diff. de Ioue πολιούχῳ §. IV. p. 5. seq.

a) Multorum artificiorum inuentrix habebatur hæc dea, teste ISIDORO lib. XIX. cap. 20. qui Mineruam, inquit, gentiles primam lanificii usum monstrasse, banc etiam telam ordinasse & colorasse lanas perhibent. Olive quoque hanc dicunt inuentricem & fabricæ multarumque artium repertricem. Ideoque illi vulgo opifices supplicant. Præsertim ipsi tibiærum inuentio adsignata est, cuius rei varia apud veteres exstant testimonia,

CAP. V.

DE VESTA.

§. I.

VESTA non vno modo describitur: vel terra;
vel ignis, quod conciliant, quia ignes sub terra
sint. CICERO *lib. II. de leg. cap. 12. ab ἐστία*

B 4

foco

nia, quæ THOM. BARTHOLINVS *de tibiis lib. I. cap. 3. p. 17.* IUL. CÆS. BVLENGERVS *de theatro p. 221.* & GISB. CVPERVS *Harpocrat. p. 142.* collégerunt. Inde & Minerua *mufica* nominatur a veteribus auctoribus, quam in rem PLINIUS *hif. nat. lib. XXXIV. cap. 8.* & ex recentioribus IVST. LIPSIVS *excursion. in Tacit. p. 173. 174.* ed. Parif. consulendi sunt. Quum & istud numen sapientiæ & artium liberalium præfes habitum fit, in scholis, ludis atque gymnasiis maxime est cultum. Quare & statuæ eius, quas *hermathenas* vocabant antiquiores, in bibliothecis atque academiis ponebantur, cuius rei exemplum apud CICERONEM *ad Attic. lib. I. ep. 3.* habemus: conf. IAC. RÆVARDVS *coniect. lib. I. cap. 10. p. 18.* In eiusmodi Hermathenis Mercurius & Minerua coniungebantur, ad significandum, doctrinam, cui Minerua præerat, nihil sine eloquentia, cuius Mercurius habebatur præfes, esse: vide IAC. SPONIVM *misc. eruditæ antiquitatis sect. I. art. 4. p. 9. seq.* EDMVNDVM FRIGELIVM *de stat. Rom. cap. XXIV.* Hinc & apud LAVR. BEGERVM *contemplat. dactyl. Gorlei p. 7. & 8.* ad aram Mineruæ philosophi disputantes conspiciuntur. Vti vero generatim omnium scientiarum; ita inprimis medicæ artis habebatur præfes, credebantque veteres, eam potestate morbos sanandi instructam esse. Quæ etiam caussa est, cur illa adpellata sit *Hygæa* apud PAVSANIAM *Atticis cap. 23. p. 54.* & SVIDAM *lex. tom. III.*

p. 824.

24 Lib. I. de sacris Romanorum

foco deducit. *Vesta*, inquit, quasi focus urbis, ut Græco nomine est adpellata, quod nos proprie idem Græcum interpretatum nomen tenemus. OVIDIUS fast. lib. VI. v. 291.

nec tu aliud Vestam; quam viuam intellige flammam.

ca-

p. 824. ed. CVSTERI ac *Peonia* itidem PAVSANIÆ *Attic. cap. II.* & cur *Minerua* & *Aesculapius* haud raro coniungantur, qua de re euoluendus est EZ. SPANHEMIVS *epist. IV. ad Morellum* p. 218. Præterea *Minerua medica* vocatur in hac apud GRVTERVM p. MLXVII, num. 3. inscriptione: MINERVÆ MEDICÆ CABARDIÆ, a quo ignoto loco p. LXXXI. num. 8. *Cabardiensis* adpellatur: adde THOM. REINESIVM *inscr.* p. 244. Huc & alia inscriptio pertinet, quæ apud ALDVM MANVTIVM *orthogr.* p. 198. IAN. GRVTERVM p. LXXXI. num. 9. & GISB. CVPERVM *apozheos.* Homeri p. 300. aliosque ita legitur: MINERVÆ MEMORI COELIA IVLIANA INDVLGENTIA MEDICINARVM EIVS INFIRMITATE GRAVI LIBERATA D. P. quam MARC. ZVERIVS BOXHORNIVS *quæst. Rom. cap. I.* p. 916. immerito pro adulterina & substituta inscriptione habet, ut recte monstrat IO. GEORG. GRÆVIVS *præf. ad tom. V. thes. ant. Rom.* Inuocabant eam ægroti & inter eos etiam ii, qui in templis eius incubabant ac per somnia auxilium ab ipsa exspectabant, quo recuperato, vota, antea ob morbi sanationem concepta, persoluebant. Plura de *Minerua*, medicinæ præside, dabunt: IO. HENR. MEIBOMIVS *comm. in iusiur. Hippocr.* p. 62. CHRIST. CELLARIUS *diff. academicis*, a venerando patre iunctim editis, p. 234. IO. HARDVINVS *nummis antiquis popul. & urbium illustrat.* in eius operibus selectis, p. 121. seq. IO. HENR. SCHVLZIVS *hist. medicin. period. I. sect. II. cap. I.* p. 74. EZ. SPANHEMIVS *epist. IV. ad Morell.* p. 218. ANTON. FRANCISC. GORIVS *ad museum Florent.* tom. II. p. 118. alique.

canit : paullo ante tamen , v. 267.

Vesta eadem est, quæ terra : subest vigil ignis utrique.
& v. 299.

stat vi terra sua : vi stando Vesta vocatur.

Genus & originem idem OVIDIUS memorato loco
v. 285. prodidit :

*ex ope Iunonem memorant Cereremque creatas
semine Saturni : tertia Vesta fuit. b)*

B 5

§. II.

b) Vesta Saturni ac Rheæ filia fuit. Sorores habuisse fertur Cererem & Iunonem & fratres : Plutonem, Neptunum & Iouem. Nonnulli Vestam ignem ; alii vero terram esse, statuunt ; quauis nonnulli recte obseruent, discrimen statuendum esse inter Vestam maiorem, Vrani siue cæli uxorem, & inter minorem, Saturni & Rheæ filiam, & uti per illam terram, sic per hanc ignem intellectum esse adfirmant. Multi Vestæ nullum extitisse simulacrum volunt, hancque in rem non solum ad OVIDIUM *fast. lib. VI. v. 291. 297.* sed & ad nummos veteres prouocant, qui sæpius Vestam solum sub igne ardente repræsentarent ; contrarium vero CICERO probat *lib. III. de nat. deor. cap. 32. & lib. III. de orat. cap. 3.* ac VIRGILIUS *Aeneid. lib. II. v. 296.* idemque confirmant nummi, qui Vestam, habitu matronæ, stolatam, & velato capite exhibent, uti ex IVST. LIPSIO loco excitato, p. 1081. EZ. SPANHEMIO *diatr. de Vesta & prytanibus Græcorum* p. 681. seq. & PETR. BURMANNO *Iou. fulgerat. cap. XIII. p. 314.* patet, qui Vestæ nomen ex eo ortum esse putat, quia dea hæc *vi sua stare* ; pro CICERONIS tamen adducto testimonio probabilius est, id a græco verbo *ἔστια*, *foco*, deducendum esse. CHRIST. BECKMANNVS *orig. latin. lingu. p. 355.* GERH. 10. VOSSIUS *etymol. voc. Vestalis tom. I. operum p. 639.* EDVARD. LEIEH *crit. sacr. p. 13.* ab ebraica voce *אֵשׁ* ignis & *בַּיִת* domi-

§. II.

Sic videmus, Vestam secundum fabulas Iunonis Cererisque sororem fuisse. De cultu Vestæ & Vestalibus infra dicemus.

CAP. VI.

DE CERERE.

§. I.

CERES, c) saturni filia, Iunonis & Vestæ soror, ut iam ex Ouidiano carmine cognouimus. In Sicilia habitasse dicitur, vnde & *Ennea* poetis Ceres est. Dicta est & *Ennensis* apud CICERO-

NEM

dominus vocabulum hoc deriuant. Quamuis vero dea hæc semper virgo fuisse crederetur, quia ignis nihil producat, ideoque & apud EVSEBIUM *lib. III. præpar. euang. cap. II.* a Porphyrio nunini huic virginis adscribatur habitus; atramen & *mater* ab antiquis est dicta, uti patet ex VIRGILIO *lib. I. Georg. v. 499. ex inscript. apud GRUTERUM p. CXXI. ex nummo apud EZECH. SPANHEMIVM de Vestæ & prytan. græc. p. 681. atque ex Vestæ simulacro, Puteolis reperto, quod in gremio infantem fert, apud IVL. CÆS. CAPACCIVM de reb. Neapol. lib. I. p. 242. idque ea ex ratione, quia & hæc Vestæ vulgo pro terra habebatur, & inter numina urbis præcipua tutelaria referebatur. De ipsa Vestæ, eius templis, cultu, simulacris, cet. plura exhibent præter memoratos celeberrimos viros, IVST. LIPSIVM & EZ. SPANHEMIVM: GERH. 10. VOSSIVS *de idolol. lib. IX. cap. 22. LIL. GREG. GYRALDVVS hist. deorum synt. IV. p. 150. ONVER. PANVINIVS de ciuit. Rom. cap. XXIX. IAC. DE WILDE gemm. illustr. p. I. seq. alique.**

c) De Cerere exposuit 10. HENR. EGGELINGIVS *mysteriis Cereris & Bacchi, quæ Bremæ MDCLXXXII. in lucem emissæ, & tom. VII. thes. ant. Græc. GRO- NIO VII denuo recusæ sunt. Variæ contra explicatio-*

nem

NEM *lib. IV. in Verrem cap. 49.* quia Sicilia frugum feracissima, quarum hæc dea inventrix dicebatur. d) VIRGILIUS *lib. I. Georg. v. 147.*

prima Ceres ferro mortales vertere terram instituit.
Quum enim filiam, a Plutone raptam, per orbem
ter-

nem EGGELINGII monuerat IOACH. FELLERUS in *actis eruditorum* ann. MDCLXXXIII. p. 144. adversus quos quum iste eodem anno *cenfuram cenfuræ mysteriorum Cereris & Bacchi* edidisset, FELLERUS MDCLXXXV. respondit suamque de libro eius latam sententiam defendit. Multa etiam, ad fabulam de Cere pertinentia, exhibent: HIERON. ALEXANDER *antiqu. tabula marmor. explicat. tom. V. thes. antiq. Rom.* GRÆVII p. 747. seq. & MICH. ANG. CAUSSEVS *DE LA CHASSE deor. simulacris tab. VI. p. 772. memorati tom. thes. antiq.*

d) Idem confirmant: OVIDIUS *lib. V. metam. v. 341.* HYGINUS *fab. CCVII.* PLINIUS *lib. VII. cap. 56.* aliique, quos larga manu exhibet THOM. DEMPSTERUS *paral. ad Rosin. ant. Rom. p. 142.* inde & *frugifera* apud GRUTERUM *inscript. p. XXVI, num. 8. & num. 9. mater agrorum* dicitur, ipsique corona, ex spicis facta, ab antiquis adscribitur: conf. TIBULLUM *lib. I. eleg. I. v. 21.* aliosque, quos memorat CAROLVS PASCCHALIUS *de coron. lib. VII. cap. 15. p. 501.* ubi & spicas Cereri oblatas fuisse, obseruat. Ob eandem rationem ei agricolæ instrumenta sua, agris colendis & arandis inseruientia, dedicarunt, quia Ceres fruges invenerit, quum antea maiores eorum glandibus vitam sustentare debuerint, quod multa veterum auctorum testimonia confirmant; per glandes vero quoscunque arborum fructus intelligi, vt credam, mouet me locus XII. *tabularum*, in quo *glandem in alienum fundum procidentem colligere* permissum fuit: conf. IAC. RÆVARDVS *comm. in leg. XII, tabul. cap. XXVI. GVIL.*

terrarum requireret, e) varias gentes dicitur, siue fingitur potius, agriculturam docuisse.

§. II.

Epitheta illius præter localia, ante data, sunt: f)

1) *Alma*: apud VIRGILIVM *Georg. lib. I. v. 7.*
Liber & Alma Ceres.

2) *Flaua*: *ibid. v. 96.*

flaua Ceres alto ne quidquam spectat Olympo.
quia fruges maturæ flauescunt. Hinc frequenter
id

STVCKIUS *antiqu. conuiual. lib. II. cap. 8.* LVD. CÆL. RHODIGINVS *lib. XVI, lect. ant. cap. 3. p. 835.* CONR. RITTERSHVS. *ad leg. XII. tab. class. III. cap. 9.* ANT. AVGVSTINVS *ad leg. XII. tabul. §. 43.* Vt frugum inuentio Cereri; sic earum satio Triptolemo adsignata est, qui eam iussu Cereris hominibus monstraverit, vt testes sunt HYGIVS *fabul. cap. 147. 259. & 277.* multique alii apud THOM. DEMPSTERVM *paralip. ad Rosin. p. 143.*

e) Fiebat hoc duabus ardentibus facibus, de quibus OVIDIVS *lib. V. metam. v. 241.* aliique plures canunt. Inde & hæc dea ab eodem poeta *tædifera*, græce *δαδῆχος* est adpellata, epist. II. v. 42. adde LIL. GREG. GYRALDVMS *histor. deor. synt. XIV. p. 425.* In eius sacris eandem ob causam faces usurpabantur, vt LACTANTIVS *lib. I. diuin. institut. cap. 21.* testatur, quod ita fiebat, vt vnus ab ara facem accensam manu comprehenderet, & ad certum in templo locum se conferret, vbi alter eam exspectabat, qui sumtam facem iterum alteri & sic porro tradebat, vti vetus obseruat scholiastes IUVENALIS *sat. XV. v. 141.* De Cereris sacris præceteris scripserunt: IO. MEVRSIVS in *Eleusiniis sacris tom. VII. thes. ant. Græc.* GRONOVII p. 109. & IO. HENR. EGGELINGIVS *loco memorato.*

f) De Cerere *cornigera* videatur EZECH. SPANHEMIVS *diff. VII. de usu & præstant. numism. tom. I. p. 394.* & de Ce.

id nominis pro ipsis frugibus positum est. Notum illud comici: *sine Cerere & Libero cer.* VIRGILIUS *lib. VIII. Aeneid. v. 187.*

dona laboratae Cereris Bacchumque ministrant.
LUCANUS *lib. VI. v. 381.*

- - - *satis est populis fluuiusque Ceresque.*
Chrysippus apud CICERONEM *lib. I. de nat. deor. cap. 15.* dixit: *aethera esse eum, quem homines Iovem adpellarent, quique aer per maria manaret, eum esse Neptunum, terramque eam esse, quae Ceres diceretur.*

CAP. VII.

DE MARTE.

§. I.

MARS g) est ipse Iouis filius, h) ut fabulae habent,

Cerere mammosa GISB. CUPERVS *apotheos. p. 253. A STATIO lib. IV. silu. v. 8. & 50. Actaea a VIRGILIO lib. II. Aeneid. v. 713. ob ereptam filiam deserta: a CICERONE orat. Verrin. IV. cap. 49. ab Enna, Siciliae vrbe, ubi maxime culta est, Ennaea, a MANILIO lib. II. astron. v. 442. ob fruges, quibus praesse ea credebatur, spicifera est dicta.*

g) Mars per ordinem in antiquis monumentis sagatus conspicitur, nonnumquam etiam nudus cum pallio, hasta, galea, clypeo, vel tropaeo & parazonio ad latus: saepe etiam equo insidens, vel in curru, qui a duobus equis vehitur, exhibetur. Additus quoque est nonnumquam gallus, qui, milites vigilantes esse debere, significat: conf. ABR. ORTELIVS *deor. & deor. cap. I. num. 15. LIL. GREG. GYRALDVS hist. deor. synt. X. p. 314. BVRC. GOTTH. STRVIVS synt. ant. Rom. p. 95. LAVR. BEGERVS contempl. gemmar. dactyl. GORLÆI p. 35. IAC. DE WILDE antiqu. gemmis illustr. p. 95. seq.*

h) Ut HESIODVS *Ieoyov. v. 921.* habet. Ab OVIDIO *lib.*

bent, Poetis sæpe dictus *Mauors* i) per epen-
thesin, ut apud VIRGILIVM *lib. X. Aeneid. v. 755.*
iam grauis æquabat luctus & mutua Mauors
funera.

§. II.

Fingebatur, Thraciæ & Getharum regioni,
quod populos haberet bellicosos, præsidere.
VIRGILIUS *lib. III. Aeneid. v. 35.* canit:

Gradiumque patrem, Gethicis qui præsidet armis.
Nam *Gradius* etiam poetis est dictus Mars, k)
bellorum deus. Sic idem poeta *lib. X. Aeneid. v. 542.*

- - - - arma
lecta refert humeris tibi, rex Gradiue, tropæum.

§. III.

Epitheta 1) eius sunt varia: *armipotens*: vid.

L V-

lib. V. fast. v. 249. Mars a Iunone sine viro & solum
tacto flore conceptus fingitur.

i) Id quod ex GRVTERO *inscript. p. LVI. num. 13.* patet,
vbi etiam pag. sequenti *num. 1. & 2. Mauortius* dicitur.

k) De hac adpellatione ita loquitur SERVIVS ad VIRGI-
LIUM *lib. I. Aeneid. v. 296. gradivus Mars adpellatus*
est a gradiendo in bella, vltro citroque; siue a vibratione
hastæ, quod Græci dicunt $\alpha\rho\delta\alpha\lambda\iota\upsilon\upsilon$; vel, ut alii di-
cunt, quia gramine sit ortus: adde BARNAB. BRISSO-
NIVM lib. I. de form. p. 49. Marti Gradiuo salios le-
git Numa, ut LIVIVS lib. I. cap. 20. refert: conf.
TOB. GVTHBERLETHVM de salis cap. IV. p. 18.

1) Sic vocatur Armiger, Belliger, Bisultor, communis,
Enyalius, Hesus, Olloudius, pater, salisubfulus, se-
quutor, Victor, Vincius, deus inuictus, quæ omnia ex
inscriptionibus & LILIO GREG. GYRALDO *hisor.*
deor. synt. X. p. 317. cognosci possunt. *Siluanus*
dicitur a *siluis*, quum non solum iis ac venatio-

tio-

LVCRETIVM *lib. I. v. 34.* *Thracius, vltor, victor,* vtrumque crebrum in inscriptionibus.

CAP. VIII.

DE BELLONA.

§. I.

BELLONA m) soror Martis fingitur, & etiam bellorum dea. HORATIVS *lib. II. sat. 3. v. 223.*

gaudens Bellona cruentis.

51-

tioni præfuit; sed etiam apud Thraces eius delubrum in silua stetit, vt STATIVS *lib. VII. Theb. v. 40.* habet. Marti vltori veteres gladios suos, facinori cuidam insigniori destinatos, consecrare solebant, teste SVETONIO *vit. Aug. cap. XXIV. §. 10.* cui addantur: IVST. RYCQVIVS *de Capitol. cap. XXVIII.* THOMAS REINESIVS *epist. XIX. p. 51.* & SAM. PITISCVS *nor. ad Suetonium p. 559.* Varia, lectu digna, de Marte obseruat GAILLARD. GVIRANVS *explic. duor. vetust. numism. Nemaufens. tom. I. thes. ant. Rom.* ALB. HENR. DE SALLENGRE *p. 1040.*

m) De Bellona videndi sunt: LAVR. BEGERVS *contempl. gemmar. dactyl. GORLÆI p. 24.* IAC. DE WILDE *loco memorato, p. 86.* atque alii. Numini huic adiungenda est *Nemesis*, quæ etiam inter militaria numina locum habuit, & de qua IO. GEORG. GRÆVIVS *lection. Hesiod. p. 28.* IAC. PERIZONIUS *nor. ad Aelian. var. hist. lib. XIII. cap. 2. p. 852.* ed. GRONOVII. IO. ALBERTI *obs. sacr. p. 286.* IO. MICH. DILSHERRVS *disput. tom. I. p. 242.* CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVS *miscellan. polit. hum. p. 60.* & IO. CONR. SCHWARZIVS *nov. & adcurator. explicatione Nemeseon quarundam a MONTFAUCONIO collectarum exposuerunt.*

SILIVS *Italicus lib. V. v. 221.*

*ipsa facem quatiens ac flauam sanguine multo
sparsa comam, medias acies Bellona pererrat.*

§. II.

Ενωὶ græce dicitur, etiam a latinis. Idem

SILIVS *lib. X. v. 203.*

*veluti nondum satiasset Enyo
iras seua truces.*

CAP. IX.

DE VVLCANO.

§. I.

VVLCANVS n) Iunonis solius filius secundum
HESIODVM *theog. v. 927.* o) quamquam HO-
MERVS *Iliad. X. v. 577.* eum ex Ioue conceptum
dicat. Ignis significatur, sicut ipse præsidere fin-
gebatur officinis igne laborantibus, & suas ipse
habe-

n) Apud MICH. ANG. CAUSSEVM DE LA CHAVSSE
deor. simulacr. tab. XIX. tom. V. thes. ant. Rom. p. 777.
Vulcanus exhibetur pileatus, malleum dextra, sinistra
forcipem tenens, formaque ac facie deformis. Per or-
dinem altero pede claudus fingitur, qua de re IO. GE-
ORG. GRÆVIUS *lection. Hesiod. p. 13.* consuli potest.
In nummis gentis Aureliæ frequenter caput eius barba-
tum; forceps vero pone ceruicem visitar. Legendi
sunt: ABR. ORTELIVS *capit. deor. & dearum tab. XIII.*
BVRG. GOTTH. STRVVIVS *synt. ant. Rom. p. 104.*
& IAC. DE WILDE *antiquis gemmis illustrat. p. 120.*

o) Idem & LVCIANVS *de sacrif. tom. I. operum p. 365.*
ed. GRÆVII testatur; quod vero Iuno ex Ioue Vulca-
num conceperit, de eo præter HOMERVM, PHVRNV-
TVS *de natura deorum cap. XIX.* videndus est.

habere officinas, in quibus fulmina Iouis cuderet & deorum heroumque arma: vid. VIRGILIVM lib. VIII. *Aeneid.* v. 415. seqq. Hic poeta officinam illam in Vulcaniis insulis finxit, præsertim in illa, quæ Lipara dicitur; CICERO autem fabricam eius memorat in Lemno insula lib. III. *de nat. deor. cap.* 22. *Vulcanus tertius*, inquit, *ex tertio Ioue & Iunone*, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse. *Quartus*, Menalio natus, qui tenuit insulas, prope Siciliam, quæ Vulcaniæ nominabantur. Hoc vero natum ex fabularum falsitate, ut, si illæ non congruerent sibi, plures vnus nominis deos fingerent, quemadmodum de Ioue factum, de Mercurio & sic etiam hic de Vulcano.

§. II.

Claudicasse illum; tradunt, p) quod cælo ceciderit in Lemnum. Hinc exagitat gentiles MINVICIVS

p) Hinc a COLVMELLA lib. X. v. 419. *tardipes*; Lemnius vero a VIRGILIO lib. VIII. *Aeneid.* v. 454. & OVIDIO *metam.* lib. IV. v. 184. vocatur, quia, in Lemnum præcipitatus, crus fregerit. Vulcani vxor *Maia* dicta fuit, ut habet MACROBIVS lib. I. *saturnal. cap.* 12. Ei, ut focii, addebantur *Cabiri*, deorum alias ministri & metallorum inuentores, qui apud Samothracas præcipue sunt culti; plura autem de illis STEPH. LE MOYNE *var. sacr.* p. 382. IOS. IVST. SCALIGER *coniect. ad Varron.* p. 23. IO. SELDENVS *de diis Syris syntagm.* II. cap. 16. p. 361. ADRIAN. RELANDVS *diff. misc. part. I.* p. 193. HIER. ALEANDER *explicat. tab. Heliac. rom. V. thes. ant. Rom.* GRÆVII p. 761. TOB. GUTHBERLETHVS *dissert. philol. de mysteriis deorum Cabirorum*, & IO. ANT. ASTORIVS *diff. de diis Cabiris*, litteris mandarunt.

Cellar. Antiquit.

C

CIVS FELIX *cap. XXI. §. 13.* Interpretationem hanc tradit IO. CLERICVS *ad Hesiodum loc. excit. p. 132.* Iunonem celeberrimam aliquem fabrum adoptasse, qui Ἡφαιστος, id est, *Vulcanus*, vocatus fuerit.

CAP. X.

DE NEPTVNO.

NEPTVNVS q) fingitur princeps deorum marinarum, quod eleganter LACTANTIUS inter-

q) Neptunus, Saturni & Opis filius, Iouisque frater fuisse; in fortitione vero totius vniuersi maris imperium tenuisse fertur. Multi existimant, Neptunum antiquis iam Romæ temporibus *Consi* nomine cultum esse; alii autem recte obseruant, *Consum* Isis filium & quidem deum consiliorum, euindemque fuisse, qui alias *Sigalion* & *Harpocrates* est cognominatus, quique inde digitum, ori admotum, in monumentis antiquis habet, ad indicandum, consilia secreta reticenda, nec patefacienda esse: conf. GISB. CUPERVS *Harpocrat. p. 27.* MARC. ZVERIVS BOXHORNIVS *quest. Rom. XL. tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 967.* Per ordinem nudus & barbatus cum tridente & delphino conspicitur; nonnumquam vero in veste cærulea, quæ maris colorem imitatur, adparet. Quandoque cum equis & cetis mari tranquillo incedit. Plura de Neptuno videbis apud MICH. ANG. CAUSSEVM DE LA CHAVSSE *simulacr. deor. tab. VII. p. 772.* EZ. SPANHEMIVM *diff. VII. de usu & præstant. numismat. tom. I. p. 390.* LAVR. BEGERVM *de bello & excidio Troiano p. 8. & 26.* IAC. DE WILDE *antiqu. gemmis illustrat. p. 36. seq.* IO. FRID. GVHLINGIVM *diff. de barba deorum §. IV. & XIV. p. 5. & 13.* IO. NICOLAI *de substrat. vestium p. 91.* Adiungunt Neptuno

terpretatur *lib. I. cap. 2.* eum cum Ioue ita regnum diuisisse, vt ipse insulas acciperet, Iupiter partes mediterraneas. Nam frater Iouis dicitur fuisse Neptunus. Eius formam, munus, ministrum Tritonem describit VIRGILIUS *lib. I. Aeneid. v. 138. seqq.* Glaucis oculis eum depictum fuisse, ridet MINUCIUS *dicto loco.*

CAP. XI.

DE DIANA.

DIANA r) Iouis & Latonæ filia, Apollinis soror, virgo venatrix: Genus eius scripsit HESIO-

C 2

DVS

no *Salaciam*, quæ a *salo* & *cio* secundum VARRO-
NEM *de lat. lingua lib. IV. p. 14.* est adpellata, vt
quæ *salum ciere*, siue mare mouere, credebatur:
item *Veniliam*, siue exæstuationem maris, a *veniendo*
ita dictam, quia vnda ad litus venit: *conf. IO. ROSI-
NVM ant. Rom. lib. II. cap. XIII. p. 150.* Dati enim
Neptuno comites sunt Tritones, Nereides, Naiades &
Sirenæ cum buccinis, de quibus VIRGILIUS *lib. X.
Aeneid. v. 209.* PLINIUS *lib. IX. cap. 5.* & OVIDIUS
lib. I. metam. v. 333. CATVLLVS *lib. III. eleg. 6.
AVSONIUS Mosell. v. 170. 179.* consulendi sunt.

r) Diana eadem est, quæ luna, et inde in inscriptionibus non solum *Lucina*, quæ cum Iunone Lucina non est confundenda; sed etiam *Lucifera* dicitur. Inuocabatur a parturientibus, vt ex HORATIO, CICERONE, MACROBIO & TERTVLLIANO adparet; ex recentioribus autem LIL. GREG. GYRALDVS *hist. deor. synt. III. p. 119.* IO. PETR. BELLORIUS *descr. sepulcr. Nasonis tab. VIII.* IO. MEVRSIUS *de puerperio cap. I.* THOM. BARTHOLINVS *de puerperio vet. p. 25.* alique id pluribus ostendunt. Præterea illa &

ve-

DVS *theogon.* v. 918. HORATIVS etiam de illa
euolui potest *lib. III. Od. 22.* vbi vocatur *montium*
custos,

venationibus præerāt, quare *Nemorensis* & *Nemorensis*
apud GRVTERVM p. XLI. *num. 7.* & 8. p. XXXIX.
num. 8. ab HORATIO vero *lib. III. od. 22. v. 1.* *monti-*
um custos vocatur. Ex his omnibus satis patet, quam
ob rem Dianæ huius imago sæpe multis manibus & vberibus
ornata conspiciatur, & cur cum lunula bicorni in
fronte eam pingant veteres, eaque, vt venatrix, alte fuc-
cincta, crinibus in nodum contortis, arcum manu te-
nens, pharetram in dorso, ceruicemque aut canem ve-
naticum ante pedes habens, in antiquis monumentis ex-
hibeatur. Nouæ sponsæ & primo partu leuatae mulieres
ipsi zonam; venatores vero, teste CLAVDIANO de *IV.*
consul. Honorii v. 160. arcum & pharetras ceruorum-
que cornua, quæ templis eius adhibebantur, ac prædæ
caput, vel pedes exuuiasque consecrabant. In num-
mis cum facibus expressa est: vnde & a Græcis *Φωσφο-*
gos; a Romanis vero, vt iam obseruaui, *Lucifera* dicta
est: conf. EZECH. SPANHEMIVM *not. ad Callima-*
chum p. 132. ANT. BORREMANSIVM *var. lect.* p.
211. PETRVM SEGVINVM *numism. select.* p. 12.
IOS. MONTERCHIVM *comm. ad rariora maximi mo-*
duli numismata p. 2. De ipsa Diana eiusque apud ve-
teres cultu præ ceteris GVIL. CHOVLIVS de *reliq. vet.*
Rom. p. 70. seq. CLAVD. MENETREIVS *symbol. Dia-*
næ Ephes. stat. rom. VII. thes. ant. Græc. GRONOVII
p. 357. seq. FRANC. DE REBATV *delineat. Dianæ*
Arelatensis rom. I. thes. antiqu. Roman. Sallengriani p.
599. videndi sunt. His addi possunt ii, qui de Diana
Ephesia eiusque templo sunt commentati, a IO. ALB.
FABRICIO *bibliograph. antiquar.* p. 298. IO.
CHRIST. WOLFIO *cur. philol. & crit. ad Actor. XIX,*
27. IO. IARKIO *not. ad EL. SCHEDIVM de diis germa-*
nis p. 118. memorati, quibus POLENVS adiungendus
est, cuius de hoc argumento commentatio Romæ sub
hac

eustos, nemorumque virgo, Diua triformis, id est, quæ in cælo Luna, in terris Diana venatrix, apud inferos Hecate est, s) & carmine seculari ineunte:

Phæbe silvarumque potens Diana.

PLINIVS inter venationes litteris operam dans huc adlusit *lib. I. epist. 6. §. 3. experieris non Dianam magis montibus quam Mineruam inerrare.*

C A P. XII.

D E A P O L L I N E.

§. I.

APOLLO, t) qui idem & Phæbus est, Latonæ & Iouis filius, Dianæ frater. Natus fingitur in insula Delo eiusque monte, Cyntho. Hinc *Delius* Apollo dicitur a CICERONE *lib. III. de nat. deor. cap. 36.* & VIRGILIO *Aeneid. lib. III. v. 162.* &

C 3

ma- hac inscriptione prodiit: *dissertazione sopra il tempio di Diana d'Efeso.*

s) Adde PRUDENTIVM *lib. I. contra Symm. v. 365. CLAUDIANVM de rapt. Proserp. lib. I. v. 15. AVSONIVM gryph. v. 18.*

t) De eius figura videndi sunt: CICERO *lib. I. de natur. deor. cap. 30.* MACROBIUS *lib. I. saturn. cap. 17.* ARNOBIUS *lib. VI. aduers. gent. p. 197.* ex recentioribus IAC. DE WILDE *ant. gemm. illustr. p. 7.* OCTAV. FERRARIUS *de re vestiar. lib. I. cap. 3. 10.* NICOLAI *de substrat. vest. §. X. p. 40.* De tripode ipsi assignato, obseruandum est, eum vas ternis præditum pedibus, cui sacerdos, quæ responsa dedit, insidebat, fuisse, conf. MICH. ANG. CAUSS. DE LA CHAVSSE *in sign. pont. max. tab. X. XI. & XII. tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVIIP. 317.* & IAC. SPONIUM *misc. erud. antiq. p. 118.*

38 Lib. I. de sacris Romanorum

maternam Delum idem poeta lib. IV. Aeneid. v. 144. dixit. Et Cynthius a monte illo absolute vocatur, itidem apud VIRGILIVM eclog. VI. v. 3. & georg. lib. III. v. 36.

§. II.

Lyra ei, siue cythara a poetis tribuitur: conf. HORATIVS lib. III. od. 4. & lib. IV. od. 15. etiam arcus & sagittæ apud eundem carmin. secular. v. 61. u) quia credebatur carminis auctor, x) præses Musarum, vt eodem carmine est v. 62. ac peritus iaculandi sagittis: vide OVIDIVM lib. I. metam. fab. VIII. v. 441. Idem credebatur fatidicus & plurimum auctor oraculorum, Delphici, Patarei, Colophonii & ceterorum. Hinc dicitur Delphicus Apollo a CICERONE lib. I. de diuin. cap. 37. Apollo Py-

u) Inde ab OVIDIO lib. I. met. v. 441. arcitenens, a Græcis vero τοξόφορος, ἑκατηβόλος & ἑκατηβελέτης vocatur, de quo interpretes ad SVETONIVM vit. Neron. cap. XXXIX. §. 5. legendi sunt.

x) Inprimis medicinæ habebatur auctor atque inuentor: conferatur inscriptio apud SAM. PITISCVM lex. ant. Rom. tom. I. p. 123, cui IAC. PHIL. THOMASSINVS de denariis cap. XXIII. Hieron. ALEANDER tab. Heliac. explicat. tom. V. memorati p. 711. IO. HENR. MEIBOMIVS in iusiur. Hippocrat. cap. IV. CHRIST. CELLARIVS diff. academicis p. 232. adiungendi sunt. Eandem ob rationem sæpe in antiquis tam Græcorum quam Romanorum monumentis ἀλεξικακός, ἰατρός, Πæαν, Conseruator, σωτήρ adpellatus est: adde EZ. SPANHEMIVM not. in Callimachi hymn. in Apoll. p. 73. 76. IO. HENR. SCHVLZIVM hist. medicinae period. I. sect. II. cap. I. §. 16. DAN. CLERICVM dans l'histoire de la medecine part. I. lib. I. cap. 7.

Pythius lib. II. offic. cap. 22. y) quia Pytho & Delphi eadem vrbs.

§. III.

Sunt & alia cognomina, z) quæ cuncta fere oraculi aliquid adiunctum habebant, vt *Gryneus* Apollo apud *VIRGILIVM lib. IV. Aeneid. v. 345. Colophonius* teste *LACTANTIO lib. I. cap. 7. & Smintheus ib. §. 9.* *Laurus* ipsi sacra erat, apud *VIRGILIVM eclog. VII. v. 62.* de qua re eiusque ficta origine pluribus *OVIDIVS lib. I. metamorph. fab. 9.* agit. *Missis* fabulis, sol Phœbus est & Apollo; tamen, si mauis distinguere, Apollo homo sagax & prudens fuit, vt inde inuentor artium & elegantiorum litterarum, etiam per prudentiam suam vates futurorum crederetur.

C 4

CAP.

y) Vide, præter multos alios, *IO. ANDR. BOSIVM not. ad Nepotem Miltiad. cap. I. §. 3.*

z) Apollo adpellatus etiam est & *GRANNVS & BELENVS.* De illo nomine exponunt: *BYRC. GOTTH. STRVVIVS synt. ant. Rom. p. 92. & CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVS diff. de Aesculap. & Hygea p. 17;* de hoc vero præter *BERTHALDVM, IVRIEV, LE MOYNE & BRAVNIVM,* consulendi sunt: *BERN. DE MONTFAVCON dans l'antiquité expliquée tom. II. part. II. lib. II. cap. 4. §. 2. pag. 390. & PHIL. A TVRRE diff. de Beleno veterum Aquileiens. deo p. 255. eius monumentorum veteris Antii.* De reliquis Apollinis cognominibus agit *SILVESTER LVRSENIVS diatrib. de Apolline & rarioribus eius cognomin. eius libro de templo & bibliotheca Apollinis Palatini addita.*

DE MERCURIO.

§. I.

MERCURIUS, Iouis & Maiaë filius, Atlantis per filiam nepos: vid. HORATIVUM *lib. I. od. 2. v. 43.* & *od. 10.* Natus est in monte Cyllene; inde & *Cyllenius* cognominatus fuit, VIRGILII *Aeneid. lib. IV. v. 252.* Nuntius deorum fingebatur: a) ideo alæ ipsi aptatæ ad pedes, *ibid. v. 237.* & apud HORATIVUM *lib. I. od. 10.*

§. II.

Vt vero in incertis fabulis fluctuabant pagani; ita plures Mercurii efficti. Lege LACTANTIUM *lib. I. cap. 6. §. 2.* qui eiusdem *libri cap. 10. §. 7.* vere ipsum furem & nebulonem dixit. Callidus enim & fraudulentus homo fuit, ideoque etiam mercaturæ præfectus erat.

CAP.

a) Eadem de causa & eloquentiæ præesse existimabatur, & Græci eum *Ἐρμῆς* a græca voce *ἔρμῆς* adpellabant, testibus PHVRNUTO *de natura deorum cap. XVI. p. 164.* & PORPHYRIO apud EVSEBIUM *præpar. euang. p. 114.* Rem ipsam pluribus enarrant: THOM. GALE *not. in Iamblichum p. 182.* LVD. CÆL. RHODIGINVS *ant. lect. lib. XXIX. cap. 14. p. 1633.* IAC. OISELIUS *not. ad Minuc. Felic. p. 184.* EL. SPANHEMIVS *not. ad Aristoph. Plut. v. IIII. p. 267. ed. KVSTERI.* Quare Paullus, propter singularem, qua præditus erat, loquendi vim, Mercurius habebatur, *Act. XIV, 12.*

CAP. XIV.

DE VENERE.

§. I.

VENVS est indigna, de qua multis agatur. b) Libidinofissima mulier in Cypro orta credebatur; siue ex spumo maris nata, eodem primo aduecta, & quidem ad urbem Paphon, vbi postea potissimum colebatur, & *Paphia* cognominabatur, apud VIRGILIVM *georg. lib. II. v. 64.* Vrbs hæc, nefandis sacris profanata, ab apostolo euangelii luce purgata illustrataque fuit, quum ibi Simonem magum miraculo compescuit & Sergium proconsulem ad Christum adduxit.

§. II.

Cognomina alia sunt *Amathusia*, c) apud TACITVM *lib. III. annal. cap. 62.* ab Amathunte, Cypri vrbe

b) Venus in statuis, nummis & gemmis diuerso exprimitur modo. Plerumque nuda, quandoque stolata, raro armata, cum pomo in dextra & temone in sinistra adparet. Conferantur: BYRC. GOTTHESTRVIVS *ant. Rom. cap. I. p. 99.* LAVR. BEGERVS *thes. Brandenb. part. I. p. 170.* & in *meleagrid*, p. 5. IAC. DE WILDE *ant. gemm. illustr. p. 48. 49.* Nonnumquam barbata conspicitur, vt ex MARC. ZVER. BÖXHORNIO *quæst. Rom. XIII. tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 936.* potest cognosci. Semper apud veteres differentiam inter Venerem popularem ac cælestem siue Vraniam fuisse, monstrant PETR. IVRIEV dans *l'histoire des dogmes & des cultes part. IV. cap. 7. p. 692.* & CAROL. FATINVS *comm. in antiquum Marcellinæ monumentum p. 407.*

c) Adde CATVLLVM XLVIII. 51. & VIRGILIVM *Cir. v. 242. & lib. X. Aeneid. v. 51.*

vrbe; & *Erycina*, ab Eryce, Siciliae monte. Quae religio etiam Romam translata fuit, & ibi quoque templum exstructum sub *Erycina Veneris* nomine. Ideo autem Romani hoc nomen sanctius colebant, quia fama vel fabula erat, Romanos ab Aenea, Veneris filio, genus deriuare: praesertim caesares gentem suam Iuliam ab Iulio, Aeneae filio, voluere deductum esse. Vnde & templum & multae inscriptiones *VENERI GENETRICI*, id est, caesarum matri, factae. *CICERO lib. III. de nat. deor. cap. 23.* plures recenset Veneres, vt fere omnes deos suos pagani propter diuersas originum derivationes multiplicabant, & aliam ex spuma procreatam refert: aliam ex Ioue & Dione, quae nupserit Vulcano: aliam *Syriam* adpellat, Tyroque conceptam, quae *Astarte* vocetur, quod ipsum nomen *Astoreth* est idoli Sidoniorum, *2 Reg. XXIII, 13.* Alia cognomina sunt: d) *Cytherea*, apud *HORATIVUM lib. I. od. 4.* *Dionaea* a *Dione*, quae secundum *CICERONEM* mater fuerat; sed nomen commune & filiae est apud *SILIVM lib. VI. v. 697.* Vnde *Dionaea mater*, intellige, Aeneae: vid. *VIRGILIVM lib. III. Aeneid. v. 19, eclog. IX. v. 47.*

CAP.

d) De eiusmodi cognominibus pluribus edisserunt iam memorati *PITISCVS* & *GYRALDVS*. Veneris filius Cupido fuit, de quo *IUL. CAROL. SCHLÆGERVS* *diff. de nummo Alex. M. cap. VIII. seqq.* *IAC. SPONIVS misc. eruditae antiqu. p. 8.* & *IO. GEORG. GRÆVIVS praef. ad tom. V. thes. antiquit. Rom. edisserunt.*

CAP. XV.

DE IANO.

§. I.

In selectis diis præcipui erant: IANVS, rex Italiae, Saturnum, a Ioue pulsum, excipiens: vid. VIRGILIVM *lib. VIII. Aeneid. v. 319. seq.*

§. II.

Fingitur bifrons apud VIRGILIVM *lib. VII. Aeneid. v. 180.* & MINVCIVM FELICEM *cap. XXI. §. 13.* qui sequenti *cap. XXII.* id quoque de Iano rege, Saturnum excipiente, prodidit, & utrumque hominem esse probavit.

§. III.

Numa Pompilius templum Iano Romæ ea lege condidit, ut semper pateret belli tempore, & clauderetur, quum ubique pax esset & arma quiescerent. e)

e) Ex eo *Parulcius* & *Clausius* est vocatus. Pacis enim tempore clausæ erant ianuæ templi, quod illi consecratum erat; durante vero bello, istæ patebant. OROSIVS *lib. VII. cap. 2.* adfirmat, tempore nati Christi templum hoc clausum fuisse; sed erravit sine dubio, quum eo anno bellum cruentissimum in Germania, Druso & Tiberio ducibus, est gestum. Legantur: HENR. NORISIVS *cenotaph. Pisanis diff. II. cap. 10. tom. III. operum p. 309.* & IO. MASSONIVS *in Iani templ. Christo nascente referat.* aliique, a IO. ALB. FABRICIO *biograph. antiquar. p. 295.* memorati. De Iano eiusque cultu præsertim videndi sunt: GROSEVS DE BOSE *diff. de Iano veterum & nummis nonnullis, eum respicientibus, quæ gallice Parisiis MDCCV. prodiit:* PHI-

LII-

re hoc templum fuit, statim a conditu sub Numa, iterum post Punicum primum bellum. Deinde paruit vsque ad Augustum, qui ter clausit, quia eo imperante verus princeps pacis homo nascebatur, atque sic hoc quoque a paganis, quamquam non animaduertentibus, significandum erat: vide VELLEIVM PATERCVLVM *lib. II. cap. 38. §. 3. & historiam nostram antiquam. f)*

CAP.

LIPPVS VENVTI, qui Romæ commentationem sub hac emisit inscriptione: *dissertatione sopra il tempio di Giano. Speciatim de Iano clauigero* CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVS *diff. de diis clauigeris p. 4. agit.*

f) Reliqui selecti dii, a nostro auctore omitti, sunt:

I. *Saturnus*, sub cuius regimine tempora omnium felicissima; ipsum vero a Ioue filio regno expulsum fuisse, veteres perhibent. Habebatur deus temporum, atque vt senex valde decrepitus, falcem manu tenens, tristis & pallidus & cum serpente, qui caudam propriis dentibus mordebat, nonnumquam etiam cum filio parvulo, quem deuorare vellet, repræsentabatur. Præsidebat hortis & custos ruris habebatur: Saturno *Lusa* adscripta est a *luendo* siue expiando sic dicta, teste A. GELLIO *lib. XIII. cap. 21.*

II. *Genii*, qui etiam ad selectorum deorum classem referuntur, & de quorum natura, indole atque officiis HENRICVS LINDENBROGIUS *observationibus ad Censorinum de die natali: IO. TAFFINVS de ludis secularibus cap. XIII. GEORG. WONNA diff. III. de geniis, Ienæ MDCLXIII. habitis: ANTON. FRANC. GORI diff. de genio domestico, quæ tom. III. eius musei Etrusci exstat, & PASSERI comm. de eodem argumento, aliique videndi sunt. Ipsos genios expressos videbis apud IO. CIAMPINI vet. mon. tom. II. p. 2. & MICH. ANGELVM CAUSSEVM DE LA CHAVS-*

CHAVSSE tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 785. De geniis loci, qui certis regionibus præesse credebantur, vid. GISB. CUPERVM lib. III. obseru. p. 335. Harpocrat. p. 242. & EZ. SPANHEMIVM diff. III. de usu & præst. numism. p. 87. Genio bono lares, ac genio malo *lemures* illique *penates*, ut numina cognita, addebantur, ac cum iis pro præsidibus & custodibus hominum putabantur, de quibus pluribus agunt: EZ. SPANHEMIVS de *Vesta diatrib.* tom. V. thes. Græviani p. 606. PASSERI comm. de ara sepulcrali, MARC. ZVER. BOXHORNIVS quæst. Rom. VI. aliique, à IO. ALB. FABRICIO bibliogr. antiquar. cap. VIII. p. 260. memorati.

III. Sol, princeps siderum, deus inuictus vel omnipotens ac *Mithra* pictus, de quo numine eiusque sacris præter alios legi possunt: GISB. CUPERVS Harpocrat. p. 111. IAC. SPONIVS miscell. erudit. antiquit. p. 87. Cultus huius numinis in oriente & imprimis apud Persas maximus fuit, ut ex SAM. PITISCO not. ad Curtium lib. IV. cap. 13. & GERH. IO. VOSSIO de idol. lib. II. cap. 9. p. 350. patet. Negavit hoc THOM. HYDE hist. relig. vet. Persar. cap. IV. p. 106. sed merito refutatur à PHIL. A TURRE monument. vet. Antij p. 194.

Luna, soror solis fuit, & *Larona*, itemque *Lunus* deus nonnumquam dicta est, de qua SPARTIANVS vit. Caracall. cap. VII. & IAC. SPONIVS misc. erud. ant. p. 90. euolui possunt.

IV. *Orcus*, quem ita græco nomine, alias vero *Ditem* & *Diespitrem*, itemque *Iouem Stygium* vel *Summanum* dicebant antiquiores, cuiusque inscription. apud GRUTERVM p. MXV. num. 7. & apud CICERONEM de diuin. lib. I. cap. 10. mentio fit; ipsam vero Plutonis figuram eleganter describit CLAVDIANVS lib. I. de raptu Proserp. v. 77. Putabatur pro præside ac rectore totius inferorum regni, qui mortuos ad tribunal suum prouocaret, iisque præmia & supplicia distribueret, teste CLAVDIANO loco excitato v. 55.

De

DE BACCHO.

BACCHVS, g) Iouis & Semeles filius, bis natus, OVID. *metam. lib. III. v. 310.* Vini colendi auctor ferrur, ut notum est. h) Vocatur & *liber pater*

De eius vxore Proserpina ARNOBIVS *lib. V. p. 171.* de- que tribus, qui sub ipso erant, iudicibus, Aeaco, Minoe & Rhadamantho: eius ministro Charonte, qui mortuorum animas in alterum transferret orbem, de- que furiis, Parcis & Harpyiis GYRALDVS *histor. deor. synt. VI. p. 201. seq.* legendus est. Plutonem hunc non eundem esse cum deo Pluto, diuitiarum præfide, docet inscriptio apud GRVTERVM *p. XXI. num. 8.*

g) Conf. etiam CICERONEM *lib. II. de nat. deor. cap. 24.* Simulacra eum mox vt iuuenem, mox vt senem exhibent. Sæpe adparet nudus, & in capite cornua gerens, quod etiam pampineis, hedera & ficulneis frondibus ornari solebat. OVIDIYS *lib. IV. metam. v. 17.* ei muliebrem adsignat figuram. De tigride & panthera, ei vindicata, lege eundem *lib. III. metamorph. v. 666.* Eius comites Sileni, Satyri, Bacchæ, Thyæ, Mimallones & Bassarides nymphæ fuere.

h) Eandem ob rationem ei thyrsus, vua & cantharus ad- scribitur: lege TIBVLLVM *lib. II. eleg. 2.* DIODO- RVM *Siculum lib. II. p. 212.* TACITVM *lib. XI. an- nal. cap. 31.* PROPERTIVM *lib. III. eleg. 3.* & SIDO- NIVM APOLLINAREM *carm. XXII. v. 30.* Vinde- mia redeunte, Bacchum sacrificiis aliisque sacris cere- moniis & Græci & Romani honorare solebant: conf. IO. DOVGTEVM *analect. vet. test. exerc. 155. p. 413. seq.* ISAAC. CASAVBONVM *de poesi satyrica lib. I. cap. 5.* & EZECH. SPANHEMIVM *not. ad Ari- stoph. nub. v. 310. p. 281. ed. KVSTERI.* Bacchus & inter deos artis medicæ tutelares locum habuit, quod mul-

pater apud CURTIUM, *Lycus, Bromius* apud OVIDIUM *lib. IV. metam. v. 11.* Insignia eius scripsit eleganter SILIVS *lib. VII. v. 195.* Vicia & crimina eius ostendit LACTANTIUS *lib. I. cap. 10. §. 8.*

CAP. XVII.

DE CASTORE ET POLLUCE.

§. I.

Hi Dioscūri, id est, Iouis filii i), in actis apostolorum vocantur. k) Sed alter tantum Iouis putabatur, alter hominis filius; qui vero ita amore iuncti fuissent, vt immortalis mortali alternas

vi-

multis exemplis DAN. VINCKIUS *amœnitat. philologico-medici cap. I. §. 6.* probavit. Plura de hoc nomine adferunt: LAURENT. BEGERVS *diff. de Cranæ inf. p. 26.* IO. HENR. EGGELINGIUS, *myst. Cereris & Bacchi tom. VII. thes. ant. Græc. GRO-NOVII, p. 57.* ANT. VAN DALE *diff. IX. ad antiquit. & marmor. spectant. p. 84. seq.* CHRIST. KORTHOLTUS *not. ad Iustinum martyr. p. 19. ed. GRABII: IAC. SPONIUS miscell. erud. antiq. p. 25.* alique plures apud SAM. PITISCVM *lex. ant. Rom. tom. I. p. 239.*

- i) Alii dicunt, Pollucem & Helenam Menelai vxorem, Iouis; Castorem & Clytemnæstram, quæ Agamemnoni nupsit, Tyndari liberos fuisse.
- k) Eorum sidera coniuncta nautis periclitantibus salutem adferre credebantur, vnde & sæpe naues ab iis nomen suum accipiebant, vt ex memorato ab auctore loco Actor. XXVIII, II. patet: adde IO. ALBERTI *obs. sacr. p. 288.* EZ. SPANHEMIVM *not. ad Callimachum p. 556.* & *de usu & præst. numism. tom. I. p. 475.* vbi plura de his Dioscūris leguntur; & VIRGILIVM *lib. VI. Aeneid. v. 121.*

vices in cælo concesserit: vid. SILIVS *lib. IX. v. 295.* & *lib. XIII. v. 805. 1)* MINVCIVS FELIX *cap. XXI. §. 16.* Mater ipsorum Læda, Lacedæmonia, §. II.

Aetas fuit breui ante Troianum bellum, quia focii erant belli Argonautici. Præsides artis equestris, pugilatus & aliorum certaminum credebantur: item fausta fidera nauigantium. Vid. MINVCIVS *cap. VII. §. 3.* & *cap. XXI. §. 5.*

CAP. XVIII.

DE BONA DE A. m)

SIC FAVNA siue FATVA, antiquissima regina, fuit adpellata, & a matronis & virginibus Ve-

l) Quod ideo fictum a paganis hominibus esse videtur, quoniam in fidus geminorum translati esse dicebantur, quorum alter vbi oritur, alter occidit. Vterque & Castor & Pollux *Castores* dicebantur: conf. HENR. DODWELLVS *præl. Cambelen. p. 694.*

m) Bona dea eadem, quæ Vesta prisca siue tellus fuit, ideoque ab auctore ad deos selectos referri debuisset. In inscriptionibus sæpe *magna mater deum, mater magna, mater Idæa, dea Phrygia, mater Berecynthia* vocatur: conf. MACROBIVS *saturn. lib. I. cap. 12.* AVGVSTINVS *de ciuit. Dei lib. VII. cap. 24.* & imprimis LVCRETIVS *lib. II. v. 598.* De hoc numine singularem commentationem LAVRENT. PIGNORIVS sub hac inscriptione edidit: *magnæ deum matris Idææ & Attidis initia, ex verustis monumentis eruta, quæ rom. VII. thes. ant. Græc. GRONOVII p. 505. exstat.* Ab Iside numen hoc distinctum fuisse, probat inscriptio apud GRVTERVM p. XVII. *num. 2.* Taurobolium huic

Vestalibus ita culta in pontificis siue consulis domo, vt nefas & summum piaculum esset, vllum masculum hominem per eos dies intra ædes illas versari. Quibus sacris quum Clodius ancillæ vestibus irrepsisset, & in ea causâ Cicero testimonium perhibuisset, inexpiabile odium Clodii aduersus Ciceronem exortum est. CICERO sæpe huius rei meminit *pro Milone cap. III. & V.* & *pro domo; maxime vero de harusp. resp. cap. XVII.* & *parad. IV.* vbi *opertum bonæ deæ* vocatur propter illam occultationem. LACTANTIUS etiam consuli potest *lib. I. cap. 22. §. 9.* & *lib. III. cap. 20. §. 4.*

CAP. XIX.

DE HERCVLE.

§. I.

HERCVLES, n) qui & *Alcides* vocatur, VIRGIL. *eclog. VII. v. 61.* & *lib. VI. Aeneid. v. 801.* ex illo numero deorum est, qui propter me-

huic numini, vt Attidi criobolium, proprium fuit, de quo VAN DALE *diff. IX. ad ant. & marmora spectant. p. I. seq.* & IAC. GUTHERIVS *de vet. iur. pont. lib. IV. cap. 13.* legendi sunt.

n) De exuviis leonis, quibus Hercules ornatus in antiquis conspicitur monumentis, deque pomis eius aureis, ac clava, a qua ab OVIDIO *lib. I. fast. v. 543. clauiger* dicitur, deque arcu & sagittis eius videndi sunt: ALBRICVS *de deorum imaginibus cap. XXII.* MICH. ANG. CAUSSEVS *de la chausse de simul. deor. cap. XXX.* HIERON. ALEXANDER *tab. Heliac. explic. tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 715.* & GER. Cellar. Antiq. D 10.

merita & præclare facta fuerint consecrati. Multa de eo fabulati sunt & duodecim eius laboribus, quæ

IO. VOSSIVS *de idololatr. lib. II. cap. 15.* in primis PETR. DAN. HVETIVS *demonstrat. euang. propos. IV. p. 273.* consulendus est, qui in originem numinis huius accurate inquit. Habebatur in numero deorum vialium, vnde & itinera facturi ipsi supplicare solebant; qua de re EVERH. OTTO *de tutela viar. publ. part. I. cap. 10. p. 178. seq.* & NIC. BERGIER *de publ. & militar. imp. Rom. viis lib. IV. sect. 43. §. 10.* legantur. De Hercule somniali, qui incubantibus in eius templis somnia mittere credebatur, CLAVD. SALMASIVS *exercit. Plin. p. 248.* & IAC. SPONIUS *de aris ignotor. deor. tom. VII. thes. ant. Rom. GRONOVII p. 268.* & *miscell. erud. ant. p. 100.* exponunt. De Hercule Saxano, Tiburtino, Tricoso IO. GEORG. GRÆVIUS *præf. ad tom. V. thes. ant. Rom.,* de Hercule inuictio IAN. BROVCKHVSIVS *not. ad Tibull. p. 74. & 400. de Magusano BOXHORNIVS quæst. rom. I. de Musage-te EDMVNDVS FRIGELIVS de statuis p. 24.* & IAC. PHIL. THOMASIVS *de donar. p. 169.* de Hercule sancto DAN. HEINSIVS *not. ad Ovidium lib. VI. fastor. v. 213.* & IO. PASSERATIVS *not. in Propert. lib. IV. eleg. 10. v. 71.* conferri possunt.

Herculem hunc Sabinos *Sancum* adpellasse, Romæque *dei fidii* nomine cultum esse, FESTVS voc. *propter* & VARRO *de lat. lingu. p. 14.* ex recentioribus vero IO. MICH. DILHERRVS *disp. tom. I. p. 65.* probant, quo & inscriptiones apud GRVTERVM p. *XCVI. num. 5. seq.* pertinent, vbi deus ille Fidius SEMO SANCVS adpellatur. Indigetes enim dii *semones* haud raro dicti sunt. Eiusmodi inscriptionem IUSTINVM *martyrem* fefellisse, vt Simoni mago statuam erectam fuisse crediderit, dudum solide, præsertim contra pontificis romani sectatores, ab eruditissimis viris, quos venerandus pater *hist. eccl. sec. I. cap. 4. sect. 1. §. V.*

quæ quod non omnia concordabant, pro more etiam plures finxere Hercules: vid. CICERO de nat. deor. lib. III. cap. 16.

§. II.

Plures Hercules tradunt nobis ii, qui interiores & reconditas litteras scrutantur, ibidemque sex numero narrant. Sed hæc ita commiscentur, vt tamen vulgo, vnum fuisse, creditum fuerit, qui ex Hispania bellum per Italiam in Indiam vsque protulerit. Notæ sunt etiam *tragædia*, quæ Senecæ tribuuntur, *Hercules furens* & *Hercules Oetaus*. Vitia eius & refutationem diuinitatis habet LACTANTIUS lib. I. cap. 9. Et quoniam in hoc falso numine nomina deorum finiemus, ἐπινοίας adhuc adiicienda est Ciceronis ex lib. III. de nat. deor. cap. XV: *Iam vero in Græcia multos habent ex hominibus deos, Herculem, Aesculapium, o) Tyn-*

D 2

da-

§. V. p. 476. memorauit, est monstratum. De reliquis Herculis cognominibus SAM. PITISCVS *lexic. antiq. Rom. tom. II. p. 268.* consulendus est.

o) Aesculapius præsertim artis medicæ deus tutelaris fuit, qui vel a patre, vel a Chirone Centauro, cui alendum eum pater tradiderat, artem hanc didicit, vt veteres perhibent. Eum insigni legatione Epidauro expetitur, forma draconis in Italiam venisse, VALERIUS MAXIMVS lib. I. cap. 8. §. 2. aliique testantur. Mortuos illum resuscitasse, & a Ioue, ne plures mortales artem medicam discerent, fulmine deletum fuisse, poetæ fingunt. Multa habet in antiquis inscriptionibus cognomina, vel ab eius sanandi peritia, vel a locis, vbi imprimis est cultus, sumta. Fingitur modo barbatus: modo imberbis, vt in nummo Antonini Pii apud EZECH. SPANHEMIUM de usu & præst. numism. tom.

I.

daridas. Romulum nostri aliosque complures, quos quasi novos & adscriptitios ciues, in caelum receptos, putant.

Hæc

I. p. 181. Signum eius fuit draco, quem ANDR. MORELLVS *specim. rei nummar. tab. XII. p. 132.* exhibet, quod animal diis, imprimis vero Aesculapio, ob eius felicitatem, vigilantiam, salutem & potentiam, veteres adscripserunt, cuius rei forsitan serpens æneus, salutis causa in solitudine erectus, occasionem dedit; qua de re PETR. DAN. HVETIVS *demonstrat. euang. propos. IV. cap. 8. p. 166.* & EZ. SPANHEMIVS *epist. I. ad Morellum p. 69.* videndi sunt. De ipso Aesculapio eiusque cultu ex multis scriptoribus hic adduxisse sufficiat: CHRIST. CELLARIUM *diff. academ. a venerando patre editis, p. 235. seq.* CHRIST. GOTTL. SCHWARZIVM *diff. de Aesculapio & Hygea, diis Φιλαιδρωπovs,* OCTAVIUM FALCONERIUM *inscription. athleticis tom. VIII. thes. ant. Græc.* GRONOVII *p. 2343. seq. 10.* HENR. SCHVLTZIUM *comp. hist. medicine lib. I. cap. 8. p. 44. seq.* aliosque a SAM. PITISCO *lex. ant. Rom. tom. I. p. 50.* memoratos. Ad deos indigetes pertinet etiam *Quirinus*, siue *Romulus*, quem semper cum armis ac hasta, vel cum fratre Remo lupam lactantem exhibet antiquitas, & de quo LIVIVS *lib. I. cap. 16.* VIRGIL. *lib. VIII. Aeneid. v. 631.* & FLORVS *lib. I. cap. 1.* legendi sunt. VERTVMNVS antiquissimus Faliscorum deus fuisse dicitur, qui frugibus autumnii & mercaturæ apud Romanos præficiebatur, ac in omnes formas sese transferre mentesque humanas pro voluntate sua vertere ac disponere posse, credebatur: adde HORATIVUM *lib. I. epist. 20. v. 1.* & PROPERTIVM *lib. IV. vel. 2. v. 1. seq.* De *Priapo*, qui apud veteres & *Portunus* vocabatur ac hortis præerat, eiusque obscena imagine, IO. IAC. BOISSARDVS *antiquitat. rom. VI. p. 36.* IAN. GRUTERVS *inscript. p. XCV.* & ex veteribus HORATIVS *lib. I. serm. eclog. 8.*

V. I

Hec igitur indocti ; quid vos philosophi ? qui meliora ? omitto illa. Et cap. XVI: sed ut hæc concedantur,

D 3

v. I. seq. VIRGILIUS *eclog. IV. v. 34.* & PRVDENTIVS *Symmach. lib. I. v. III.* consulendi sunt. Omnes eiusmodi dii ad indigetes referebantur a Romanis. Ab his *virtutes diuinæ adfectionesque animi diuersæ sunt,* quas pariter diuino prosequuti sunt cultu Romani, iisque templa & ædes consecrarunt, vti hæc de *Fortuna, Virtute & Honore, Mente, Pietate, Fide, Spe* aliisque numinibus tam veterum loca, quam inscriptiones perhibent, de quibus præ ceteris digni sunt, qui legantur: BVRC. GOTTH. STRVVIVS *synt. ant. Roman. p. 134.* seq. LIL. GREG. GYRALDVS *histor. deor. synt. I. p. 26.* seq. & IO. ALB. FABRICIVS *bibliograph. antiquar. cap. VIII. p. 261.* Infima deorum fors comprehendebat omnia ista numina, quæ vel agris ac ruri, vel aliis vilioribus mortalium actionibus præfecti esse credebantur. Ad rusticos deos *Pan* referendus est, antiquissimus Arcadum deus & ab Euandro Romam traductus, atque ab iis etiam sub *Luperci & Fauni* nomine cultus, cuius figuram optime SILIVS *Italicus lib. XIII. v. 326. p. 665.* ed. DRAKENBORCHII & MINVCIVS FELIX *Octau. cap. XXI. p. 206.* ed. GRONOVII describunt. De *Fistula* eius, quam primus ex arundinibus composuisse fertur, TIBVLLVS *lib. II. eleg. 5. v. 29.* & VIRGILIUS *eclog. II. v. 31.* seq. testes sunt: adde ABR. ORTELIVM *deor. dearumque capit. cap. II. fig. 33.* & ANDR. CHRIST. ESCHENBACHIVM *diff. de consecratis gentil. lucis p. 183.* eius *dissertationum academicar.* De *Silvano* HORATIVS *lib. II. ep. I. v. 139.* & VIRGILIUS *eclog. X. v. 48.* conferendus est: de deo *Termino* eiusque cultu exstat dissertatio in *memoriis Treuoltinis* anni MDCCVI. mens. August. p. 1380. seq. de reliquis vero diis rusticis, tam maioribus, quam minoribus, iisque, qui variis hominum actionibus præerant, iam laudatus BVRC. GOTTH. STRVVIVS *loco memorato* egit, ad quem breuitatis causa lectorem remittimus.

tur, reliqua qui tandem non modo concedi, sed omnino intelligi possunt? quum fruges Cererem, vinum Liberum dicimus, genere quidem sermonis nos utimur usitato; sed ecquem tam dementem esse putas, qui illud, quo vescamur, deum esse credat? Nam, quos ab hominibus peruenisse dicis ad deos, tu reddes rationem, quemadmodum id fieri potuerit; aut cur fieri desierit? & ego discam libenter.

§. III.

Post Ciceronem autem crebro factum, ut imperatores in numerum deorum referrentur; verum illud irridet etiam PLINIUS *paneg. cap. II. adde LACTANTIUM lib. I. de fals. relig. cap. 15.* Tales in deorum numerum relati, ut sæpe loquitur EUTROPIUS, dicebantur potius *diui*, quam *dei* latine, ut *diuus Cæsar, diui fratres*, id est, Marcus & Lucius Antonini. Græci autem non distinguunt inter diuum & deum; sed vterque Θεός & ΣΤΡΑΒΟ sæpe Κοῖσος ὁ Θεός *lib. VIII. X. & XIII.* Adde PÆANIVM *lib. VII. cap. 8. §. 6.* Euectio ad eiusmodi honorem diuinum vocabatur latine *consecratio*, Græce ἀποθέωσις, cuius ritum HERODIANVS descripsit.

SECT. II.

DE COLLEGIIS SACRIS.

CAP. I.

DE COLLEGIIS SACRIS AC SACERDOTIIS GENERATIM. p)

CICERO *de harusp. resp. cap. IX.* distinguit eiusmodi

p) De sacerdotibus, siue iis, qui apud veteres Romanos facti

modi collegia atque munera nonnulla. *Maiores nostri*, inquit, *statas sollemnesque ceremonias ponti-*

D 4

tifi-

crorum curam habebant eaque administrabant, generatim obseruandum est, Romulum, teste *DIONYSIO Halicarnasseo lib. II, p. 92.* iam binos sacerdotes ex singulis curiis simul cum eorum vxoribus ad sacerdotia elegisse; Numam vero Pompilium omnia ista munera in octo classes, in curiones videlicet, flamines, tribunum ceclerum, augures, virgines Vestales, salios palatinos, feciales & pontifices diuisisse. Eligebantur isti ex viris, summa dignitate conspicuis, vt ex *CICERONE pro domo, cap. I.* disci potest, & quidem initio pontifex maximus comitiis tributis: rex sacrificulus centuriatis: flaminesque curiatis a populo; reliqui vero ab ipso collegio, vt ex *LIVIO lib. XI. cap. 42.* constat; quod vero ius eligendi sub tribunatu Cn. Domitii Ahenobarbi a collegiis ad populum, testantibus *SVETONIO vit. Neronis cap. II. §. I, p. 727.* ed. *PITISCI & CICERONE orat. II. de leg. agrar. cap. 7.* translatum fuit. Hoc populi priuilegium postea a Sylla abrogatum; a Tito Atio Labieno restitutum: ab Antonio iterum populo ademptum; Pansa vero consule denuo plebi concessum fuit. Sub imperatoribus, qui sacerdotes eligendi potestatem sibi, vt *DIO CASSIUS lib. LI. p. 457.* refert, vindicarunt, numerus sacerdotum valde auctus est. Per legem priscam, ad quam *DIO CASSIUS lib. XXXIX. p. 99.* prouocat, duo ex vna gente in vno sacerdotio esse, non potuerunt, quapropter etiam nepotum Augusti alter pontifex, alter vero augur fuit, vt inscriptio apud *GRVTERVM p. CCXXXIV. num. 4.* docet; filius tamen sine vlla difficultate patri succedere potuit, quemadmodum ex *CICERONE orat. philippic. XIII. cap. 5.* patet. Sacerdotum plurium munera per vitæ tempus durabant, vt *DIONYSIUS Halicarnasseus lib. II. p. 92.* & *PLVTARCHVS quæst. LXVII.* huius rei testes sunt: conf. *CAROL. SIGONIUM de iur. Rom. lib. I. cap.*

tificatu : rerum bene gerendarum auctoritates augurio : fatorum veteres predictiones Apollinis, vatum libris ; portentorum explanationes, Etruscorum disciplina contineri putarunt. Quibus verbis CICERO distinguit quatuor collegia : pontificum, augurum, decemvirum, siue quindecimvirum & tandem aruspicum. q)

CAP.

cap. 19. & IAC. GUTHERIVM *de vet. iur. pontif. lib. I. cap. 8. p. 15.* Erant immunes ac liberi non solum a militia, sed etiam ab omnibus oneribus, quæ extra ordinem erant præstanda; qua de re DIONYSIVS *Halicarnassæus loc. memorato*, APPIANVS *bell. civil. lib. II. p. 306.* & SYMMACHVS *lib. X. ep. 54.* legendi sunt. Vtebantur toga prætexta : capitis ornamenta erant apex, tutulus ac galerus. In nummis modo cum calceis, modo nudis pedibus sacrificantes exhibentur. Sacerdotes ipsi commode in duas classes diuidi possunt. Nonnulli singularis cuiusdam dei sacris præfuerunt. Sic *Luperi Panis : Potitii Herculis : Sodales Titii Sabi- norum deorum : Salii Martis : Vestales virgines* Vestæ sacerdotes fuerunt. Alii contra ea nulli certo numini addicti erant; sed generatim certa sacra administra- runt, vt pontifices, qui toti præerant religioni rebusque ad deorum cultum pertinentibus : fratres aruales, qui pro arborum frugibus : curiones, qui pro curiis sa- crificabant : augures, qui auspicia curabant, quo & aruspices, feciales, quindecimviri sacris faciundis : rex sacrificulus : septemviri epulonum aliique referri debent: conf. CAROLVS SIGONIVS *de ant. iur. ciu. Rom. lib. I. cap. 19.*

q) GISB. CVPERVS *lib. IV. obs. cap. 13.* obseruat, qua- tuor summa pontificum collegia fuisse, pontificum, au- gurum, quindecimvirum & septemvirum Epulonum; non autem aruspicum, vti noster auctor putat. Idem cum CVPERO probant : HENR. NORISIVS *ceno- raph. Pisanis diff. II. cap. 5. & 10.* GEORG. GRÆ- VIVS

DE COLLEGIO PONTIFICVM.

§. I.

PONTIFICES erant, penes quos cura religionis ac ceremoniarum fuit. Rex Numa constituit, creatis pontificibus patricii generis quatuor, quibus deinceps additi quatuor plebei, ut octo essent. LIVIVS lib. IV. cap. 4. dicit: pontifices, augures, Romulo regnante, nulli erant: ab Numa Pompilio creati sunt, & lib. X. cap. 6. rogationem promulgarunt, ut, quum quatuor augures quatuor pontifices ea tempestate essent, placeretque augeri sacerdotum numerum, quatuor pontifices, quinque augures, de plebe omnes adlegerentur, & cap. 9. octo pontificum, nouem augurum numerus factus. r) D 5 §. II.

VIVS præf. ad tom. V. thes. ant. Rom. Præter antiquiores, VARRONEM, FABIVM PICTOREM aliosque, de sacerdotum Romanorum iuribus, priuilegiis atque officiis commentati sunt: POMPONIVS LÆTVS de sacerdotiis Romanorum; RAPHAEL VOLATERRANVS de magistrat. & sacerdot. Rom. qui duo scriptores a PHILIPPO CAROLO iunctim antiquitatibus Rom. p. 267. seq. additi sunt: ONVPER, PANVINIVS in prioribus CXLV. capitibus eius libr. de ciuitate Romana: PAVLLVS MERVLA tract. de sacerdotibus Romanorum: IAC. GVTHERIVS lib. IV. de vet. iur. pontificio: CAROL. SIGONIVS de antiquo iure ciuium Roman. lib. I. cap. 19. Non est, quod GVIL. SCHOLLII, WOLFGANGI LAZII aliorumque mentionem faciam, qui a IO. ALB. FABRICIO bibliogr. antiquar. cap. XIII. p. 451. & BVRC. GOTTH. STRVVIIO synt. ant. Rom. p. 555. percensentur.

r) Sulla postea numerum pontificum auxit, & uti ex hoc, ab auctore excitato, LIVII loco patet, illos, qui olim

§. II.

Pontifices quatuor patricii *maiores* dicebantur, plebei *minores*. Ita inscriptiones apud GRUTERVM p. 361. num. 1. & p. 370. num. 3. PONTIFICI MAIORI: vid. CICERONEM *de arusp. resp. cap. VI.* & LIVIVM *lib. XXII. cap. 57.* qui scribit: *L. Cantilius, scriba pontificis, quos nunc minores pontifices adpellant.*

§. III.

Et pontifices & augures dicebantur *sacerdotes*, eorumque munera *sacerdotia*, erantque ita in saceris

olim scribæ apud pontifices fuerunt, ipsorum pontificum ordini adnumerari voluit. Eiusmodi scribæ inscriptio apud GRUTERVM p. CCCVI. num. 6. mentionem facit, ubi de Q. Ingenuo Maximiano traditur, quod fuerit SCRIB. PVBLICVS PONTIF. Toti collegio, quod ante octo constitit viris, septem addidit hic Sulla, & ut illi *maiorum*, ita hi *minorum* nomen nacti sunt, vti ex GRUTERO *inscript. p. CCCLX. num. 4. p. CCCXXI. num. 1. p. CCCXXIII. num. 4.* constat: adde ONVPHR. PANVINIVM *de ciuitate Rom. cap. XXXIII.* ANDR. DOM. FLOCCVM *de potest. Rom. lib. I. cap. 3. p. 163.* POMPONIVM LÆTVM *de sacerdot. Rom. cap. X. p. 277.* & HENR. NORISIVM *cenotaph. Pisan. diff. I. cap. V.* Vsque ad annum vrbs Romæ DCL. ab ipso collegio pontifices electi & cooptati sunt; post hoc vero tempus per legem *Domitianam* ipsa electio collegio erepta & ad populum translata est. Magna quidem fuit pontificum auctoritas; tribunis tamen plebis parere debebant, teste CICERONE *pro domo, cap. XLV.* Lege IAC. GVETHERIVM *de vet. iur. pontificio lib. II. cap. II. tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 101.* Sacerdotes etiam aliis reipublicæ officiis fungi potuisse, patet ex ANT. VAN DÆLE *diff. IX. ad ant. & marm. spect. p. 42.*

cris collegiis, ut & senatores simul possent esse, summisque honoribus consulatus, præturæ ac similibus præfecti. Non ergo ipsi pontifices sacrificarunt; sed ministri & viliores homines, qui *sacrificuli* ac *popæ* s) vocabantur. Pontifices autem tantummodo curam & inspectionem sacrorum & ceremoniarum habebant, r)

C A P.

s) *Popæ* ii fuerunt, qui victimas ad aras ducebant, easque malleo percutiebant: conf. OVIDIVS *lib. I. fastor.* v. 319. Alii erant *cultrarii*, qui victimæ cadenti cultrum supponebant, de quibus SVETONIVS *vit. Caligul. cap. XXIX.* videri potest; alii vero *victimarii*, qui aquam, molam atque ignem in aris parare solebant, teste LIVIO *lib. XL. cap. 29.* adde IAC. GVTHERRVM *de vet. iur. pontificio lib. II. cap. 14. p. 108.* ADR. TVRNEBVM *aduersar. lib. XVIII. cap. 5. 10.* SAVBERTVM *de sacrific. cap. VI.* SAM. PITISCVM *not. in Sueton. vit. Calig. cap. XXXII. §. 8. p. 577.* aliosque, qui in eiusdem *lex. ant. Rom. tom. III. p. 123.* memorantur.

t) Omnes res, quæ ad religionem ac deorum cultum rite instituendum spectabant, senatus ad pontificem maximum remittebat, qui collegio eas proponere & latam ab isto sententiam senatui renuntiare debebat, ubi saepe fiebat, ut in difficilioribus causis & alii sacerdotes convocarentur. Vtrumque ex LIVIO *lib. XXXIV. cap. 44.* & CICERONE *pro domo cap. VII.* patet, quem locum egregie illustrat BURC. GOTTH. STRVVIVS *synt. ant. Rom. cap. XII. p. 584.* Vbi tamen probe est observandum, pontifices a senatu in iis potissimum rebus, quæ ad sacra diiudicanda pertinebant, consultos esse; de reliquis vero causis ipsum senatum sententiam dixisse, omniaque disposuisse, uti hoc de procuratione portentorum ex LIVIO *lib. I. cap. 20.* de destruendis Serapidis & Isis fanis ex DIONE CASSIO *lib. XL. p.*

DE PONTIFICE MAXIMO.

§. I.

PONTIFICVM collegio & omnibus aliis sacris collegiis, vt augurum, vestalium u) cet, præerat pontifex maximus summa auctoritate, quem Numa instituit, teste LIVIO lib. I. cap. 20. Huic, inquit, *sacra omnia exscripta exsignataque adtribuit, quibus hostiis, quibus diebus, ad quæ templa sacra fierent, atque vnde in eos sumtus pecunia erogaretur. Cetera quoque omnia publica privataque sacra pontificis scitis subiecit, vt esset, quo consultum*
plebs

142. de edicendo nouendiali sacro ex LIVIO lib. XLII. cap. 3. de supplicationibus decernendis ex eodem scriptore lib. XXXI. cap. 8. patet. Sæpe vnus pluribus sacerdotiis simul præerat. Videantur ANT. VAN DALE diff. IX. ad antiqu. & marmora spect. p. 8. & 81. & CHIFFLETIVS in Geminio titulo sepulcral. tom. I. thes. ant. Rom. Sallengriani p. 619.

u) Pontifex maximus, vti in omnia sacerdotia, ita inprimis in virgines vestales imperium habebat, quemadmodum ex OVIDIO lib. III. fast. v. 417. constat. Eas singulari ritu capiebat, teste A. GELLIO lib. I. cap. 12. p. 76. ed. GRONOVII, ac de criminibus & delictis earum cum collegio sententiam ferebat, testibus CICERONE de harusp. resp. cap. VII. & LIVIO lib. IV. cap. 44. p. 308. Quapropter etiam a PLVTARCHO vit. Num. p. 44. ἐπίσκοπος vestalium dicitur, IVST. LIPSIVS syntagm. de Vesta & Vestal. cap. V. & VI. tom. III. operum p. 1084. seq. PAVLLVS MANVTIVS de legibus cap. II. in Rosini antiquit. Rom. p. 825. & BARNAB. BRISSONIVS de formul. lib. I. p. 118. pluribus monstrant.

plebs veniret, ne quid diuini iuris, negligendo patrios ritus peregrinosque adsciscendo, turbaretur. Nec caelestes modo ceremonias, sed iusta quoque funebria, placandosque Manes, ut idem pontifex edoceret: quæque prodigia fulminibus alioque, quo viso missa susciperentur atque curarentur. x)

§. II.

x) Nomen *maximi* etiam ii acceperunt, qui in collegio, ubi erant, principes fuerunt: lege ANT. VAN DALE loco *excit.* p. 97. Officia ac munerera pontificis *maximi* ad has potissimum partes reduci possunt: I) præpositus erat toti cultui diuino omnibusque rebus sacris, curabatque ea, quæ ad ceremonias spectarunt, ac prouidebat, ne religio detrimentum caperet, uti ex TACITO *lib. II. cap. 91.* PLUTARCHO *vit. Numæ* p. 67. & LIVIO *lib. I. cap. 20.* p. 30. ed. CLERICI constat, quo & referenda est inscriptio apud IAC. GUTHERIVM *de iur. vet. pontificio, lib. I. cap. 12.* p. 27. ubi CONSERVATOR CEREMONIARVM PUBLICARVM pontifex *maximus* vocatur: II) ubi actus religiosi, ut dedicationes templorum, vota, obsecrationes aliique huius generis ritus instituebantur, præibat pontifex *maximus*, adhibitis certis ac statutis dicendi formulis, quas SENECA *consolat. ad Martiam cap. XIII.* p. 266. *pontificale* adpellat *carmen*, cui LIVIVS *lib. V. cap. 41.* p. 381. & VALERIVS *Maximus lib. VIII. cap. 13.* §. 2. p. 724. ed. THYSII aliique adiungendi sunt: III) anni disponendi atque annalium conficiendorum curam habebat, ut MACROBIVS *lib. I. saturnal. cap. 12.* p. 242. & *lib. III. cap. 2.* p. 387. item CICERO *de oratore lib. II. cap. II.* p. 105. confirmant, quo & SVETONIVS referendus est, quando de Augusto *cap. XXX.* refert, eum, ut pontificem *maximum*, annum ad pristinam redegisse rationem: IV) cognoscebat de causis adrogationum atque adoptionum, uti hoc ex GELLIO *lib. V. cap. 19.* p. 338. ed. GRONOVII & CI-

CERO

§. II.

Propter necessitatem sacrorum non licebat ei, extra Italiam proficisci, primusque, qui egressus est, Publius Licinius Crassus, consul & simul pontifex maximus, qui contra Aristonicum profectus in

CERONE pro domo cap. XIV. patet; vbi tamen notari debet, non ipsos pontifices rogationem ad populum tulisse; sed eos solum arbitros in hac causa fuisse: adde CAROL. SIGONIVM de ant. iur. ciu. Rom. lib. I. cap. IO. V) pari modo & de causis, quæ ad matrimonia spectabant, iudicabat. Reliqua, quæ imprimis in vestalium virginum causa ipsi tradita erant, officia silens transeo. Præterea multa iura ac priuilegia cum pontificatu maximo erant coniuncta. Omnes sacerdotes, immo etiam rex sacrorum, teste LIVIO lib. II. cap. 2. ipsi erant subiecti. Habitabat in domo publica, quam priscum Numæ palatium prope Vestæ templum fuisse, ex SVETONII, DIONIS CASSII, PLVTARCHI aliorumque testimoniis comprobatur BURC. GOTTH. STRVIVS synt. ant. Rom. p. 581. Eius insignia ac vestes, quæ prætexta, lituus, albogalerus & instrumenta sacrificiorum fuerunt, tacitus prætereo. Num pontifex maximus legis ferendæ habuerit potestatem? num Italia abesse potuerit ac imperio & iure exercitum imperandi præditus fuerit? disquirat IAC. GVTHERRIVS de vet. iur. pontif. lib. I. cap. XIII. seq. p. 28. seq. Primum pontificem Numa, teste LIVIO lib. I. cap. 20. creauit, & quoniam idem lib. IV. cap. 14. plurimum, a Numa creatorum, pontificum meminit, conici facile potest, in priori loco supremi in numero pontificum solam fieri mentionem, qui postea maximus est cognominatus. Circa bellum Punicum primus T. Coruncarius ex plebe honorem hunc obtinuit, vt VELLEIVS lib. I. cap. 128. testatur. Ipsos pontifices maximos veteris Romæ recenset ONVPHRIVS PANVINIVS lib. V. fastor. Rom. p. 94. & 330. seq.

in Asiam, victus cæsusque fuit, de quo LIVII *epitome* LIX. consularur. Postea lex illa & consuetudo negligebatur, vt exemplo Iulii Cæsaris, itidem pontificis maximi, & post eum Marci Lepidi abunde constat.

§. III.

Etsi autem cura & dignitas eius fuerit amplissima; tamen non in magistratibus numerabatur; sed in priuatis, vt CICERO clare dixit *orat. I. Catilin. cap. I.* quod Scipio Nasica pontifex maximus Tiberium Gracchum priuatus interfecerit.

§. IV.

Tanta autem auctoritas y) tantumque momentum in pontificatu maximo erat positum, vt imperatores augusti inde ab Octauio Augusto semper hoc munus & titulum sibi reseruauerint; z)

nec

y) Quamuis pontificis maximi dignitas esset summa; tamen & ipsi collegio, sine quo nihil fere suscipere poterat, erat subiectus, &, quum suam potestatem a populo pariter ac toto collegio nancisceretur, prouocatio ab ipso ad collegium & a collegio ad populum locum habebat: conf. LIVIUM *lib. XXXIV. cap. 44. lib. XXXVII. cap. 51.* & LAMPRIIDIVM *vit. Alex. Seueri cap. XXI.*

z) Quum enim omnis respublica religionum ceremoniis & legibus humanis continetur, imperatores Romani, ne quidquam absolutæ eorum potestati deesset, & summum hoc sacerdotium sibi vindicarunt. Post Lepidi mortem Augustus pontificatum maximum suscepit, quem honorem populus, viuo adhuc Lepido imperatori suo detulerat; recusauerat vero eum tam diu, quam Lepidus in vita erat, vt APPIANVS *bell. ciuil. lib. V. p. 746.* refert, cui SVETONIVS *vit. Augusti cap. XXXI,*

nec postea alius apud Romanos vsque in christiana tempora pontifex maximus factus est, qui non idem imperator esset, cæsar & augustus.

CAP.

XXXI. §. 1. adiungendus est. Vsque ad tempora Alexandri Seueri vnum tantum fuisse pontificem maximum, hocque honorificum nomen imperatores non solum gessisse, sed etiam ipsos sacra administrasse, christianosque cæsares vsque ad Gratianum adpellationem hanc retinuisse, fuscè probat IO. ANDR. BOSIVS *exercitationibus* duabus: altera *de pontifice maximo Romæ veteris*: altera vero *de pontificatu maximo imperatorum Romanor.* quæ eiusdem *notitiæ scriptorum ecclesiasticorum* p. 219. additæ sunt, & exstant etiam *tom. V. thes. ant. Rom.* GRÆVII, p. 225. seq.

Merito quæritur: num, quando plures imperatores simul imperium tenuerunt, omnes; an vnicus solum ex iis pontificatum maximum gesserit? PANVINVS, BVLNGERVS, ROSINVS, alique existimarunt, omnes simul eo nomine vsos fuisse; GVTHERIVS vero & SELDENVS crediderunt, omnes quidem pontifices adpellatos esse; vnum autem ex illis eumque solum pontificem maximum fuisse. Ab his discedunt BOSIVS, SPANHEMIVS, NORISIVS ac PAGIVS, qui adfirmant, sub regimine Balbini ac Pupieni demum introductam esse consuetudinem, pluribus simul *pontificis maximi* adpellationem adsignandi. Quæ omnia diligenter percenset BOVHIERIVS in *Dissertation sur le grand Pontificat des Empereurs Romains*, edit. Diaion. MDCCXLII. vbi ex inscriptionibus probatur, quod iam sub Tito & Vespasiano consuetudo hæc, pluribus simul nomen istud honorificum vindicandi, fuerit. De eodem argumento etiam IACOB. ELSNERVS *schediasmate critico*, quo auctores aliaque antiquitatis monumenta emendantur, vindicantur & exponuntur, cap. vlt. commentatus est: adde ANT. VAN DALE *diss. IX. antiquit. & marm. illustr. inseruient.* p. 175. seq.

DE COLLEGIO AVGVRRVM.

§. I.

AVGVRES dignitate non impares erant pontificibus, adeoque auguratus munus clarissimum. a) Differentia inter auguratum & pontificatum supra in pontificibus ex CICERONE *de harusp. resp. cap. IX.* demonstrata fuit, quod statæ sollemnesque ceremoniæ pontificatu; rerum bene geren-

a) Augures primum Romulus instituit, quumque tres essent antiquitus tribus, Ramnes, Titienses & Luceres; ita totidem etiam augures constituit, ac singulis tribubus proprium dedit augurem, teste LIVIO *lib. IV. p. 219.* Postea quartus augur, & sine dubio a Servio Tullio, qui & quartam addidit tribum, adiectus est. Hi omnes ex patriciis legi solebant, donec anno urbis CCCCLIV. his quatuor auguribus quinque & ex plebeiis accesserunt, ut LIVIUS *lib. X. cap. 6. p. 194. & cap. 9. p. 197.* refert. Sulla deinde numerum eorum ad XV. auxit, ita, ut plenum collegium augurum constitueretur, cui qui præsidebat, *magister collegii augurum* dictus est. Munus eorum potissimum in eo consistebat, ut de rebus tam publicis quam privatis earumque euentu ex avium volatu & cantu ac tripudio voluntatem deorum cognoscerent ac de futuris rebus pronunciarent: conf. CICERONEM *lib. II. de legibus cap. 8. LIVIUM lib. IV. cap. 31.* Sæpe hoc munus cum aliis civilibus officiis coniunctum fuit, teste CICERONE *lib. X. epist. 4. ad famil.* quod & multæ apud GRVTERVM inscriptiones confirmant. Ne auguralis scientia arcana plebi innotesceret, sacerdotium hoc nemini, ne ob maxima quidem flagitia, adimi potuit: lege PLVTARCHVM *quæst. Rom. XCVII.*

Cellar. Antiquit.

E

gerendarum auctoritates augurio contineantur. Idem CICERO lib. I. de nat. deor. cap. 44. ita effert : *cur sacris pontifices, cur auspiciis augures praesunt?* Munus ergo illorum erat, auspicia & auguria, b) hoc est, initia omnium rerum sollempnium & publicarum procurare.

§. II.

b) Haud abs re erit, quædam hic breuiter ac strictim de scientia augurali veterum Romanorum addere. Vti ex CICERONE lib. II. de diuinat. cap. 6. videmus, sex diuinationum fuerunt genera. Illæ enim ex extis, auibus, sideribus, sortibus, somniis & librorum fatidicorum libris sumi solebant. Ad auguralem disciplinam quod adtinet, auspicia petebantur :

I. *ex auibus*, partim ex earum cantu: partim ex volatu, & vt illæ *oscines*, ita hæ *præpetes* atque *alites* nuncupabantur: conf. CICERONEM lib. I. de diuinat. cap. 53. FESTVM voce *præpetes*: A. GELLIUM lib. VI. cap. 6. & SERVIUM ad Virgilii lib. III. Aeneid. v. 261. Omnia, tam bona, quam infausta, non solum ex ipsa cæli parte, quæ ab auguribus baculo curuo, *lituo* dicto, designata erat & *templi* nomen habebat, vbi mox sinistra, mox dextra eius pars pro bono existimabatur signo; sed etiam ex ipsis auibus earumque diuersis speciebus pendebant; vbi tamen vero obseruari debet, quod priscam illam, a Romulo introductam, Etruscam disciplinam auguralem Numa immutauerit.

II. *Ex pullis*, qui in cauea, *auguraculi* nomen habente, a *pullariis* adseruabantur. His *offa* siue puls offerebatur, quem si auide accipiebant, & aliquid ex illo in terram decidebat, pro optimo habitum est augurio. Dictum illud fuit *tripudium solistimum*, quod idem est ac *terripauium*. Veteres enim vocabulum *pauire* pro *ferire* vsurparunt. Nam aliqua offæ pars in terram cadere, pullus vero terram *pauire*, id est, ferire debebat; quamuis alii *tripudium* a tripode ortum esse credant: conf.

§. II.

Hi quoque *sacerdotes* dicebantur & auguratus *sacerdotium*, ut ex PLINIO *lib. IV. epist. 8.* adpareret,

E 2

quod

conf. CICERO *lib. II. de diuin. cap. 34.* PLVTARCHVS *Græch. p. 832.* FESTVS voce *puls*, p. 386. *auctor. latin. lingu.* GOTHOFREDI, LIVIVS *lib. X. cap. 40.*

III. *Ex celo*, quum augures ex tonitru, fulgure & fulminibus, quorum varia, testibus SENECA *lib. II. nat. quæst. cap. 39.* & AMMIANO MARCELLINO *lib. XXIII. p. 341.* exstitere genera, futurarum rerum euentum prædicerent, quod augurium tantam apud veteres sibi vindicauit auctoritatem, ut & ipsa comitia disturbare ac distrahere potuerit, quemadmodum ex LIVIO *lib. XL. cap. 42.* constat. Petebantur a diis eiusmodi fulmina, id quod *impetrare*, a quo vocabulo nota illa augurum loquendi formula, *impetritum*, orta est, ac Iouem *elicere* adpellabant: conf. PLINIVS *lib. II. cap. 53.* LIVIVS *lib. I. cap. 31. lib. XXVIII. cap. 2.* VIRGILIUS *lib. IX. Aeneid. v. 630.* LVCANVS *lib. I. v. 533.*

IV. *Ex diris*, siue signis tristibus, de quibus præter ceteros CICERO *lib. I. de diuinat. cap. 17.* & OVIDIVS *lib. XV. metamorph.* videndi sunt. Ipsa auspicia, ubi ad loca, iis destinata, referuntur, triplicis erant generis: I. *urbana*, quæ vel in singulari montis Palatini loco, *arcis auguratorii* & *auguraculi* nomen habente; vel in omnibus vrbis collibus, si Auentinum montem exceperis, post noctem mediam haberi potuerunt ab auguribus, qui læna vel trabea induti, capite velato, tam sedentes, quam cubantes cum suo lituo cæli regiones in quatuor partes diuidere, ac cum votis & precibus auguria exspectare solebant: II. auspicia *extra urbem*, quæ omnes maiores magistratus in locis septis & sub libero positis cælo, adhibito augure, vel in ipso tabernaculo, vel extra istud, capiebant, & tentorio rite capto, sacrificiisque peractis, signa cælestia a Ioue expetebant & immotis oculis serenum cælum intueban-

tur :

quod perſæpe a ſummis viris & conſularibus am-
biebatur, vnde dignitas eius inclareſcit. Sic Cice-
ro, Appius Pulcher & Plinius iunior augures fue-
re, omnes conſulares. Initio quatuor tantum
erant, a Numa Pompilio conſtituti: vide LIVIVM
lib. IV. cap. 4. & lib. X. cap. 6. Quinque additi
ſunt poſtea plebei, eodem *lib. X. cap. 6. & 9.* Sul-
la auxit, vt eſſent quindecim, quibus vnum denuo
ſuperaddidit Iulius Cæſar: vid. LIVII *epitom.*
LXXXIX. Auspicia & auguria curarunt præſertim
in comitiis & aliis rebus magnis agendis.

§. III.

Illorum ergo erat, de cælo ſervare, & ſi fini-
ſtrum aliquid obſervauerint, obnunciare, atque ita
comitia dirimere, quod in ipſorum poteſtate erat.
CICERO *Philipp. II. cap. 33.* *quid videras?* inquit,
quid ſenſeras? quid audieras? nec enim de cælo ſer-
vaffe dixiſti; neque hodie dicis, & paucis interiectis:
magna tua potius, quam reipublicæ calamitate emen-
titus es auſpicia: obſtrinxiſti populum romanum reli-
gione. Augur auguri, conſul conſuli obnunciaviſti.
Adde *pro domo cap. XV.* vbi dicitur: *augures re-*
ſponderunt, quum de cælo ſervatum ſit, cum populo
agi non poſſe. LVCANVS *lib. V. v. 395.*

nec cælo ſervare licet, tonat augure ſurdo. c)

C A P.

tur: III. *in caſtris*, vbi ante aram auguralem quæcunque
auguriorum exhibebantur genera. Præterea auguria
erant maxime, vti euenerant, vel *oblatiua*; vel *imperri-*
ta; vel *ſtatua*. De reliquis eorum generibus, pedestri-
bus videlicet, piacularibus, caducis, aliisque taceo.

c) De auguribus videndi ſunt: ONVPHR. PANVINIVS
de

DE DECEMVIRIS ET QVINDECIM-
VIRIS SACRIS FACIENDIS.

§. I.

HORVM munus erat, libros Sibyllinos d) adire
& interpretari iussu senatus : deinde etiam

E 3

alia

de ciuit. Rom. cap. XVII. MICH. ANG. CAUSSEVS
DE LA CHASSE *de insignib. pontif. max. tab. II.*
ANDR. DOM. FLOCCVS *de potestat. Rom. lib. I. cap. 4.*
p. 153. POMPON. LAETVS *de sacerdot. Rom. cap. V.*
p. 271. & BVRC. GOTTH. STRVVIVS *synth. ant.*
Rom. cap. XII. p. 594. De ipsis veterum auguriis,
auspiciis, scientia augurali; variis diuinationum gene-
ribus, cet. scripserunt præter antiquiores, VERANI-
VM, APPIVM *Pulchrum* & IVLIVM *Obsequentem*, AV-
GVSTINVS NIPHVS *lib. II. de auguriis*; IO. PIE-
RIVS VALERIANVS *de fulminum significationibus*;
IUL. CÆS. BVLENGERVS, cuius commentationes
de auguriis & auspiciis : de ominibus : de prodigiis : de
terre motu & fulminibus tom. V. thes. ant. Rom. GRÆ-
VII exstant: IO. BAPTISTA BELLVS *diatr. de par-*
tibus templi auguralis; ANDR. CHRIST. ESCHEN-
BACHIVS *dissertat. academ. p. 551.* & BVRC. GOTTH.
STRVVIVS *synth. ant. Rom. cap. VI. p. 252.*, quibus
alii, a IO. ALB. FABRICIO *bibliogr. antiquar. cap. XI.*
p. 418. memorati, adiungendi sunt.

d) Inter varios veterum Romanorum libros sacros, qui ad
cultum deorum, oraculorum ac diuinationum scienti-
am spectabant, principem sibi vindicant locum *libri Si-*
byllini, quorum historiam A. GELLIVS *lib. I. cap. 19.*
p. 99. ed. GRONOVII & DIONYSIVS *Halicarnasse-*
us lib. IV. p. 259. memoriæ prodiderunt. Adibant
eos Romani tempore seditionum ac turbatæ reipubli-
cæ, imprimis, quando prodigia aliaque funesta signa

ad-

alia sacra procurare, LIVIVS *lib. X. cap. 8.* Sibyllinorum librorum historiam ad CICERONIS *orat. III. Catilin. cap. 4. §. 9. p. 186.* exposuimus, ubi CICERO *fata Sibyllina* vocat, quæ consulebantur a Romanis, quoties in magno quodam periculo consilia explicari non poterant. A Tarquinii superbi ætate custodiebantur huiusmodi libri in Capitolio usque ad bellum Marficum, quo, incenso Capitolio, ipsi quoque conflagrarunt. Qui vero postea libri

adparuerant. Fuerunt libri illi Romæ usque ad bellum Marficum, quo cum Capitolio, in cuius templi cella subterranea adseruabantur, concremati sunt, in quorum locum postea alii ex ceteris urbibus partim delati, partim descripti libri a Romanis sunt substituti. De iis commentati sunt præter DAN. CLASSENIVM, GEORG. MOEBIVM, ANTON. VAN DALE aliosque, qui de oraculis veterum paganorum hominum exposuerunt: ONVFR. PANVINIVS *tr. de Sibyllis*: ERASM. SCHMIDIVS *oration. de Sibyllis & libris Sibyllinis*: ISAAC. VOSSIVS *de Sibyllinis*: DAVID. BLONDELLVS *de Sibyllis*: SERVATIVS GALLÆVS *dissertationib. de Sibyllis earumque oraculis.* Multos alios, a IO. ALB. FABRICIO *biblioth. Græc. lib. I. cap. 29. tom. I. p. 167.* memoratos, prætereo. Quæ ad nostra tempora peruenerunt, oracula Sibyllina, a IO. OBSOPOEO & memorato SERVATIO GALLÆO in lucem edita, merito supposita & post Christum natum confecta habentur, quamuis SCHMIDIVS, VOSSIVS & IO. CRASSETVS *diss. de oraculorum Sibyllinorum veritate* eorum antiquitatem tueri voluerint. Quæ adhuc in vtriusque partem de horum librorum auctoritate atque ætate sunt disputata, fuse enarrantur a SERVATIO GALLÆO, FABRICIO, quorum iam mentionem feci, ac TOBIA ECKARDO in *non-christianorum de Christo testimoniis cap. II. p. 18.*

libri Sibyllini erant, collecti fuerunt hinc inde in Italia & prouinciis ex variis fragmentis vaticiniorum, quæ Sibyllarum nomen præferebant. TACITVS lib. VI. *annal. cap. 12. quod a maioribus, inquit, quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæstis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus, Sibyllæ una seu plures fuere; datoque sacerdotibus negotio; quantum humana ope potuissent vera discernere. Igitur hinc quoque notioni quindecimuirum is liber subiicitur: adde SVETONIVM vit. Aug. cap. XXXI. §. I.*

§. II.

Ipse Tarquinius primum duumuiros, *ἀνδρας ἐπιφανεῖς δύο* constituit ad libros istos custodiendos, vt DIONYSIVS *Halicarnassæus lib. IV. p. 259.* tradit. Postea decemuiris id negotium commiserunt, & tandem quindecim. LIVIVS *lib. VII. cap. 27. dd) pestilentia, inquit, ciuitatem adorta, coëgit*

E 4

sena-

dd) Incertum est, a quo hic decemuirum ordo auctus sit. Sine dubio id Sulla fecit, qui etiam aliorum sacerdotum ampliauit numerum. Teste enim DIONYSIO *Halicarnassæo lib. IV. p. 260.* ante Sullæ tempora numerus denarius adhuc fuit; CICERONIS vero ætate quindecimuiros iam exsistere, vt ex eius *lib. VIII. epist. 4. ad famil. tom. I. p. 451. ed. GRÆVII* patet. SERVIUS *ad Virgil. lib. VI. Aeneid. v. 73.* postea sexaginta viros constitutos fuisse scribit; qui tamen quindecimuirum retinissent nomen. Nemini, præter quindecimuiros, libros Sibyllinos inspiciendi facultas dabatur, quapropter & quindecimuiros ipsi, iussu Augusti, libros vetustate consumptos, vt DIO CASSIVS *lib. LIV. p. 532.* refert, describere debebant, & vt solis his libris tem-
pus

senatum, imperare decemuiris, ut libros Sybillinos inspicerent, eorumque monitu lectisternium fuit; & lib. XXII. cap. 9. quod non ferme decernitur, nisi, quum tetra prodigia nunciata sunt, decemuiros libros Sibyllinos adire iuberentur, qui, inspectis fatalibus libris, retulerunt patribus, quod eius belli causa votum Marti foret, id non rite factum, de integro & amplius faciendum esse. Et lib. XXXVI. cap. 37. eorum prodigiorum causa libros Sibyllinos ex senatus consulto decemuiros quum adissent, renunciarunt, ieiunium instituendum Cereri esse. Sub cæsaribus autem erant quindecimuiros, ut supra ex TACITI loco constitit. Quum autem adhuc decemuiros essent, erant quinque patricii, quinque plebei, quod LIVIUS lib. VI. cap. 42. obseruauit.

§. III.

His præterea etiam sacra quædam facienda commissa sunt. LIVIUS lib. X. cap. 8. ita scribit: decemuiros

pus suum consecrare possent, ab omnibus aliis muneribus urbanis, secus ac alii sacerdotes, erant liberi. Proprie Apollinis fuerunt sacerdotes, quare etiam in domo sua tripodem æneum habuerunt, auctore SÆTONIO vit. Aug. cap. LII. id quod & eorum nummi, qui tripodem & delphinum præ se ferunt, testantur. Apud FLAVIUM VOPISCUM vita Aurelian. cap. XIX. pontifices vocantur hi quindecimuiros, quia, ut SALMASIUS not. ad hunc locum tom. I. scriptor. hist. Aug. p. 463. docet, multi ex eiusmodi quindecimuiris pontificum munere sunt functi. In illorum cura & ludos seculares fuisse, ex TACITO lib. XI. annal. cap. II. §. 3. tom. II. operum ed. PICHONII patet, cui ONVPHR. PANVINIUS de ludis secular. tom. IX. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 1071. adiungendus est.

*viros sacris faciundis, carminum Sibyllæ ac fatorum
populi huius interpretes, antistites eisdem Apollinaris
sacri ceremoniarumque aliarum plebeios, videmus.
Vnde etiam decemviri sacrorum adpellantur lib.
VI. cap. 42.*

§. IV.

Christiani scriptores sæpe etiam prouocant ad
Sibyllina oracula, vt christianam veritatem inde
aduersus paganos comprobent, vt videmus apud
LACTANTIUM *lib. I. de fals. relig. cap. 6. §. 7.
lib. II. cap. II. §. 18. cap. 12. §. 20. lib. IV. cap. 6.
§. 17.* Verum credibile haud est, illos versus esse
veterum Sibyllarum, quum sæpe multo clarius
de Deo & Christo loquantur, quam vel ipsi prophe-
tæ veteris testamenti. Probabilius ergo est, a pio
homine, sed christiano in recenti ecclesia, compo-
sitos illos versiculos esse; aut, si veteres Sibyllarum
versus, interpolatos, vt eo facilius paganis homi-
nibus, qui maximi hæc oracula faciebant, persua-
derent, id quod inter tot innumeras schedas, hinc
inde diuersis regionibus atque prouinciis dispersas,
non facile obseruari ac dignosci potuit. e)

CAP. VI.

DE FLAMINIBVS.

§. I.

FLAMINES dicuntur quasi *filamines*, a filis, quæ
E 5 in

e) De quindecimviris his pluribus exponunt: ALEXAN-
DER AB ALEXANDRO *lib. III. genial. dier. cap. 16.*

PETR.

in ornatu ipsorum ex galero dependebant, vt
FESTVS POMPEIVS interpretatur.

§. II.

Flamines igitur sacerdotes f) erant & maioris
quidem dignitatis. Numa Pompilius tres crea-
vit: g) flaminem dialem, id est, iouialem, qui
omni-

PETR. TAFFINVS *de anno secul. Rom. tom. VIII. thes.
ant. Rom. p. 494.* ONVPHR. PANVINIVS *de ciuit.
Rom. cap. XXXV. aliique.*

f) Flamines sacerdotes quidem fuerunt, non vero pontifi-
ces; ita tamen in eorum collegium recepti fuisse vi-
dentur, vt, quando senatus rem maioris momenti ad
pontifices detulerat, & ipsi sedem in eorum collegio ha-
buerint; quod ex CICERONE *pro domo cap. XLIX.*
luce clarius potest comprobari: adde ONVPHR. PAN-
VINIVM *de ciuit. Rom. cap. XII.* Flamines hi singula-
re collegium non constituebant, quoniam singuli ali-
cuius dei sacris præerant, quæ quilibet per se admini-
strare debebat, vt ex CICERONE *lib. II. de legib. cap.
8.* discimus, quando autem nonnumquam in inscri-
ptionibus *flaminis diuorum omnium* fit mentio, scien-
dum est, flaminis pariter ac pontificis nomen sacerdo-
tes publicos municipiorum gessisse & sacerdotem præ-
cipuum hoc nomine insignitum fuisse.

g) Flamines a Numa institutos fuisse, præter LIVIVM
lib. I. cap. 20. DIONYSIVS *Halicarnassens lib. II. p.
124.* AVRELIVS VICTOR *cap. III. §. I. p. 40.* &
LACTANTIUS *lib. I. diuin. institut. cap. 22.* confir-
mant. Romulo primam eorum creationem adsignat
PLVTARCHVS *vit. Num. p. 64.* sed iste scriptor in
Romana historia tantam fidem, quantam alii, sibi non
vindicauit. Creabantur flamines a populo comitiis tri-
butis, ita, vt pontifex maximus tres nominaret, ex
quibus vnus a populo electus & constitutus est, vt ex
VALERIO MAXIMO *lib. VI. cap. 9.* A. GELLIO *lib.
XV.*

omnium maximus erat, vt Ioui sacra faceret: huic duos flamines adiecit, Marti vnum, alterum Quirino: vide LIVIVM *lib. I. cap. 20.* *Flamen dialis* Iouis adsiduus sacerdos erat; nec poterat ab vrbe abnoctare, vt LIVIVS *lib. V. cap. 52.* tradit; neque licebat, exercitum videre, quod AVLVVS GELLIVS addit *lib. X. cap. 15.* vbi plura de hoc flamine eiusque dignitate leguntur. h)

§. III.

XV. cap. 27. & LIVIO *lib. XXXVII. cap. 54.* constat. Flamini bus certis de causis sacerdotium eripi potuisse, itidem LIVIVS *lib. XXVI. cap. 23.* & VALERIVS MAXIMVS *lib. I. cap. I. §. 4.* docent. Vxores flaminum *flaminicæ* adpellabantur, quarum MACROBIVS *lib. I. saturn. cap. 16.* TACITVS *lib. IV. annal. cap. 16. §. 6.* GELLIVS *lib. X. noct. Attic. cap. 15.* TERTVL- LIANVS *exhortat. ad castit. cap. XIII. p. 672. ed. RIGALTII,* & inscriptio apud GRVTERVM p. 322. *num. 2.* mentionem faciunt. De flamineo, quod eiusmodi flaminicæ gestarunt, SOLERIVS, siue, qui sub hoc nomine latet, THEOPH. RAYNAVDVS *de pileo,* p. 140. videndus est.

h) De flamine diali eiusque dignitate, officiis ac eximiis priuilegiis legi possunt: ONVPHR. PANVINIVS *de ciuit. Rom. cap. XXV.* ANDR. DOMINIC. FLOCCVS *de potest. Rom. lib. I. cap. 5.* PAVLLVS MERVLA *de sacerdot. Rom. cap. II. §. 9.* IAC. GV THERIVS *de vet. iur. pontificio lib. I. cap. 31. tom. V. thes. ant. Rom. p. 65. seq.* IAC. OISELIVS *animaduersion. in Gellii lib. X. noct. Attic. cap. 15.* & SAM. PITISCVS *lex. ant. Rom. tom. II. p. 162.* Flamini diali iusiurandum vetitum fuisse, ex veterum scriptorum testimoniis *comm. de antiquor. christian. doctor. de iureiurando sentent. cap. I. §. 2. p. 8.* monstraui. De patrimis ac matrimis, quæ flamine diali in sacris seruiebant, MARC. ZVER. BOX- HORNIVS *quæst. Rom. XXXV.* legatur.

§. III.

Postea supra tres illos, a Numa constitutos, creati fuerunt & alii flamines, sed minores; qualis fuit *flamen carmentalis*, apud CICERONEM *de claris orator. cap. 14.* & plures in prouinciis, i) vt passim in inscriptionibus adparet; maxime autem diuorum, siue cæsarum, in deorum numerum relatorum, flamines constituebantur, qui a diis suis, quos colebant, cognomen adepti sunt, vt flamines Augustales, k) Flauiales, Traianales cet. etiam alio casu flamen Claudii, flamen Adriani, passim in inscriptionibus. l)

CAP. VII.

DE SEPTENVIRIS EPVLONVM.

§. I.

NON antiquissimum hoc collegium fuit; sed postquam multiplicarentur sacrificia & ceremonio-

i) Flamines etiam in municipiis fuerunt, quorum forma prope ad similitudinem reipublicæ Romanæ accedebat: conf. CICERONEM *pro Milone cap. X.* Erant ex ordine decurionum, a quibus etiam, vt ex lapide prisco apud GRVTERVM *inscript. p. CCCCXXXVIII. num. 7.* patet, creari solebant.

k) Conf. de his LAVRENTII THEODORI GRONOVII *marmor. bas. Colossi Tib. Cæs. erecti cap. XI. tom. VII. thes. ant. Græc. GRONOVII p. 475.* & HENR. DODWELLVM *praelection. Cambden. p. 1613. seq. HENR. NORISIVM cenotaph. Pisau. tom. III. operum p. 117.*

l) De flaminibus plura exhibent: IAC. GVTHÆRIVS *de vet. iur. pontificio lib. I. cap. 6. II. & 29. seq. ONVPHR. PANVINIVS de ciuitat. Rom. cap. XII. XXVI. & XXVII.*

monia post Annibalis bellum primum triumviri epulones facti m) adiunctique pontificibus sunt, ut epulas sacrificiorum curarent. Originem ita descripsit LIVIUS lib. XXXIII. cap. 42. Romæ, inquit, eo primum anno triumviri epulones facti, & CICERO lib. III. de orat. cap. 19. sub Lucii Crassi persona, qui proxime ante Sullam fuit: pontifices veteres, seu maiores, propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones esse voluerunt, quum essent ipsi a Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti.

§. II.

Postea auctus est numerus & septemviri facti, haud dubie a Sulla, qui numerus erat Ciceronis tempore & belli civilis. LVCANVS lib. I. v. 602.

Septemvirque epulis festis.

Cæsar quidem, ut apud DIONEM lib. XLIII. extremo p. 272. est, dicitur tres septemviros addidisse; verum non probatum id videtur, aut in usum introductum fuisse. Nam in inscriptione antiqua,

Au-

XXVII. & præ ceteris HENR. NORISIVS *cenotaph. Pisanis diff. I. cap. 4. tom. III. operum p. 79. & diff. II. cap. 5. p. 204.*

m) Sine dubio numerum eorum, ut reliquorum sacerdotum, Sulla auxit. Vbi enim oratio Crassi apud CICERONEM lib. III. de oratore cap. 19. cum iis, quæ LVCANVS lib. I. *pharsal. v. 602.* habet, comparatur, satis adparet, ante Sullam triumviros, statim vero post eum septemviros extitisse. Dignitatem septemvirum haud minimam fuisse, ex inscriptionibus apud GRVTERVM p. CCXXXV. num. 10. & CCXXXVI. num. 9. patet. Horum septemvirum collegium ex quatuor summis extitisse, supra probavi.

Augusto, Cæsaris diui filio, dicata apud GRVTERVM *inscript. p. CCXXVII. num. 1.* legitur : COLLEG. VII VIR. EPVLON. Hoc munus vel collegium videtur ipse CICERO *septemvratum* adpellasse, *Philipp. I. cap. 38.*

CAP. VIII.

DE SALIIS.

§. I.

SALIOS, Martis n) sacerdotes, Numa Pompilius instituit duodecim, o) iisque tunicæ pi-
ctæ

n) Mars hic, in cuius honorem Salii instituti sunt, *Gradivi* habuit nomen, de quo iam supra quædam memora-
vi. Ante Romanorum tempora Herculis sacerdotes hi
salii fuerunt: conf. VIRGILIVM *lib. VIII. Aeneid. v. 285.* & MACROBIVM *lib. III. saturnal. cap. 12.*

o) Hi duodecim, a Numa instituti, ex solis sumebantur
patriciis, qui quum sacra in palatio celebrarent, inde
palatini sunt dicti. Post Numam Tarquinius salios *al-*
banos: Tullus Hostilius *collinos*, qui & *quirinales*,
agonales & *agonenses* adpellabantur, constituit, vt di-
ferte DIONYSIVS *Halicarnassens lib. II. p. 129.* testa-
tur. SERVIVS igitur ad *lib. VIII. Aeneid. v. 285.*
errat, quando collinos hos salios a quirinalibus di-
stinguit, vtrorumque vero Numam esse auctorem
scribit. Eodem loco *pauoriorum* & *palloriorum* fa-
cit mentionem; de quibus vero omnes ceteri ta-
cent scriptores. Quodsi ii re ipsa exstiterunt, a
Pauore & Pallore numinibus sine dubio nomen su-
um nacti sunt. Inscriptio apud GRVTERVM *p. MXXIX. num. 6.* docet, & imperatores salios suos
postea accepisse: adde HENR. DODWELLVM *præ-*
lect. Cambden. p. 163.

Etæ p) insigne dedit, & super tunicam æneum pectori tegumen cælestiaque arma, quæ *ancilia* q) adpellabant, ferre, ac per urbem ire, canentes carmina r) cum tripudiis sollemnique saltatu

p) Gestabant salii tunicam pictam, æreo balteo cinctam, & , vt DIONYSIVS *Halicarnassens lib. II. p. 129.* refert, togam, quam, ne in saltando ipsis impedimento esset, fibula contraxerunt, id quod etiam gemma apud LEONARD. AVGVSTINVM *tom. I. num. 152.* confirmat. In capite apices atque æneas galeas: in dextro lanceam, aut virgam, sinistra vero ancile habuerunt, & sic, gladiis suis instructi, ad tibiæ sonum saltarunt & inter saltandum hymnos cecinerunt: lege DIONYSIVM *Halicarnassens loco excitato p. 129.* & PLVTARCHVM *vit. Num. p. 67.*

q) *Ancilia* scuta parua & rotunda Martique sacra fuerunt. Tradunt veteres, eiusmodi scutum æneum anno octauo regni Numæ, quo pestilentia urbem inuaserat, de cælo in regis huius manus decidisse, idque ab Egeria diuinitus esse missum, addito responso, eam urbem, in qua ancile istud adseruaretur, omnium potentissimam esse futuram. Ne autem istud furto auferretur, per Veturium Marmurium, in cuius honorem ultimo festi die carmen singulare cantabant, multa aliâ eiusmodi scuta fabricanda Numam curasse, referunt. Atque ista scuta *anciliorum* habuerunt nomen: conf. TOB. GVTHBERLETHVS *de salis, cap. XII. seq.* IAC. GVTHERIVS *de vet. iur. pontificio lib. I. cap. II. tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVIIP. 26.* ALDVS MANVTIVS *tr. de parma, chypeo, scuto, pelta & ancili, qui tom. I. thesauri antiquitatum Romanarum Sallengriani exstat: IO. DAN. RAMVS diff. de ancilibus Romanorum, Hafniæ MDCCVI. edita, alique.*

r) Carmina, quæ a Saliis in honorem omnium numinum canebantur, *axamenta* dicta sunt; versus autem, singulis

tatu s) iussit. Hæc LIVII sunt verba & descriptio *lib. I. cap. 20.* t) Rex Tullus Hostilius alios duodecim addidit, ut est apud DIONYSIVM *Halicarnass. lib. III. p. 173.*

§. II.

lis diis consecrati, a nominibus eorum, ut *Iunonii, Minervii*, cet. sunt adpellati. Multa de his axamentis habet TOBIAS GUTHBERLETHVS *libro memorato cap. XIX.* cui GERH. IO. VOSSIVS *etymol. voc. axis, tom. I. oper. p. 70.* adiungendus est.

s) Is, qui motibus certis præstuliebat, a CAPITOLINO *vita Marc. Antonini cap. IV. tom. I. script. hist. Augustæ p. 302.* præsul vocatur, qui, quum præstularet, *amtruare* dictus est; *redamtruare* vero reliquorum fuit saliorum, ut *LVCILIVS sat. IX. v. 28.* & *FESTVS voc. redamtruare p. 399.* obseruant. Pari modo is, qui præcinebat, *vates* est adpellatus, ut *CLAVD. SALMASIVS not. ad memor. CAPITOLINI locum* animaduertit. Qui salis præerat, nominabatur *magister* habebatque potestatem reliquos inaugurandi.

t) Quis primus Salios instituerit, est incertum. Nonnulli eorum auctorem *Arcadem* Salium: alii *Saonem* *Samothracem*: alii porro *Euandrum* esse, volunt. Hoc est certissimum, salios opud Græcos non vsitatos fuisse; probabile autem est, Romanos eos ad imitationem *Pyrhichie* saltationis vel *Curetum* instituisse. *Numa* illos quidem primum Romam transtulit; antea vero iam in aliis Italiae ciuitatibus sub *Herculis* sacerdotum nomine cogniti fuere, quod ex *SERVIO ad Virgilii lib. VIII. Aeneid. p. 285.* patet. Diem, quo ancilia mota sunt, calendares Romanorum fasti, a *BUCHERIO, HERWARTO & LAMBECCIO* editi, ad VII. idus Martii referunt; alii vero ipsis calendis Martiis festum hoc initium habuisse contendunt. Plura de his salis exhibent: *SREPH. LE MOYNE not. ad var. sacra p. 362. 366.* *ANDR. DOM. FLOCCVS de potest. Rom. lib. I. cap. 7.*

GISB.

§. II.

A saltatu illo *salii* dicti sunt. Hinc HORATIVS
lib. I. od. 36. v. 12.

neu morem in salium sit requies pedum.

Idem lib. IV. od. I. v. 28.

- - - pede candido

in morem salium ter quatient humum.

VIRGILIUS lib. VIII. Aeneid. v. 285.

tum salii ad cantus incensa altaria circum.

Peractis sacris & saltatione salii opiparis epulis
excipiebantur, vnde prouerbium: *saliares epulae.*

HORATIVS lib. I. od. 37. v. 2.

- - - nunc saliaribus

ornare puluinar deorum

tempus erat dapibus, sodales.

Adde FESTI POMPEII, antiquissimi grammati-
ci, explicationem, quam ad Mirandulæ epistolas
ad-

GISB. CUPERVS lib. IV. obs. I. SAM. PITISCVS
not. ad Sueton. vit. Othon. cap. VIII. p. 892. SAL. DEY-
LINGIUS obs. sacr. part. III. p. 420. & imprimis TOB.
GVTHBERLETHVS de saliiis. Nonnulli, ad quos
STEPH. LE MOYNE præsertim pertinet, putant,
Paullum ad sollempnia saliorum festa animum suum
aduertisse, quando Rom. XIII, 12. *arma lucis opponit*
operibus tenebrarum armisque iniustis ac violentis; quæ
vero sententia non admodum multam probabilitatis
speciem præ se habere videtur: conf. SAL. DEY-
LINGIUM loco memorato: AMELIUM, siue, qui sub
hoc nomine latet, PETR. ZORNIUM, in der Erörte-
rung der schwersten Schriftstellen neuen Testam. part. II.
p. 828. & IO. CHRIST. WOLFIVM cur. phil. &
crit. tom. II. p. 269.

Cellar. Antiquit.

F

adscriptimus p. 53. & SVETONIVM vit. Claud. cap. XXXIII.

CAP. IX.

DE LUPERCIS.

§. I.

LUPERCI erant Panis sacerdotes, u) ex antiqua Arcadum institutione, vnde ritus per Euan- drum in Italiam translatus, quem ira LIVIVS lib. I. cap. 5. describit: *Nudi iuvenes lyceum Pana vè- nerantes, per luxum atque lasciuiam currebant.* Flagellabant flagello, ex loro caprino facto, mu- lieres & ancillas obuiam venientes. x) §. II.

u) Luperci dicti sunt a nomine *Lupercus*, quod Pan, te- ste IVSTINO lib. XLIII. cap. I. p. 603. gerebat, & for- te ea de causa, quoniam vt deus pastorum ac rusticus lupos a grege arcere existimabatur. Tres fuerunt il- lorum societates. Alii *Fabiani*: alii *Quintiliani*: alii de- nique, quos Iulius Cæsar, vt SVETONIVS vit. eius cap. LXXVI. §. 2. & DIO lib. XLV. p. 243. referunt, addidit, *Iuliani* sunt adpellati. Duorum priorum OVIDIVS lib. II. *fastor.* v. 377. facit mentionem: conf. SAM. PITISCVS not. ad memoratum Suetonii lo- cum p. 129. ADR. TURNEBVM lib. VII. *aduersar.* cap. 3. aliosque.

x) Luperci eiusmodi, quum per urbem discurrerent, ob- uenientium tam mulierum, quæ hac verberatione fecunditatem augeri existimabant; quam virorum terga cadebant. Hoc *caromidiari* adpellabant, vt vetus *scholias- tes* ad Iuuenalem *sat.* II. v. 142. & ex eo SALMA- SIVS not. ad Spartianum vit. *Adriani* cap. XVIII. p. 170. obseruat, hæcque vox non instrumentum, quo isti luperci flagellabant; sed locum corporis, ab illis percussum, significat. Το κότρωμον enim, siue κότρωμα, est pars sub collo inter scapulas, quam Latini *intersca-*
pu-

§. II.

Ineptum & spurcum sacrum ; nihilominus magni factum a Romanis, vt summi viri etiam hoc sacerdotium ambirent, quemadmodum de Marco Antonio consule refert CICERO *Philipp. II. cap. 33. & 34.* inter lupercos lupercalibus ludis & ipsum Lupercum cucurrisse.

§. III.

Omissos aliquamdiu hos ludos Augustus restituit : vid. SVETONIUM *eius vit. cap. XXXI.* Locus Romæ his turpissimis sacris dicatus, dicebatur *lupercal*, VIRGILIUS *lib. VIII. Aeneid. v. 343.*

- - - *gelida monstrat sub rupe lupercal*
Parrhasio dictum Panos de more lycei.

Adde, quæ nos ad dictam *Philipp. II.* notauimus, & conf. in primis PRUDENTIUM *in Romano v. 161. seq.* egregie hos impuros ritus exagitantem.

CAP. X.

DE ARVALIBVS FRATRIBVS.

§. I.

ROMVLI institutum erat, sumtum ex numero filio-

F 2

filio-

pulum, interscapilium vel conscalpium vocant. Ex hoc SVETONIUM *vit. Claudii cap. XXVII. §. 7.* nonnulli emendare ac ibi pro *catenis verberatum* legere volunt *catomis verberatum* ; quæ de re SAM. PITISCVS *not. ad hunc locum* consuli potest. De voce *catomidiare* præter PITISCVM & SALMASIVM, ADR. TVRNEBVS *lib. I. aduersar. cap. 28. p. 31.* EZ. SPANHEMIVS *not. ad Callimachum hymn. in Cerer. v. 45. p. 694.* PETR. BURMANNVS *not. ad Petronium p. 626.* & interpretes Ouidii, *tom. III. operum p. III. ed. BURMANNVS* euoluendi sunt.

filiorum nutricis Accæ Larentiæ, de qua GELLIVS lib. VI. cap. 7. ita ex Sabino Massurio refert: *ea mulier ex duodecim filiis maribus unum morte amisit: in illius locum Romulus Accæ Larentiæ sese filium dedit, seque & ceteros eius filios fratres aruales adpellavit. Ex eo tempore mansit collegium fratrum arualium, cuius sacerdotii insigne est spicæ corona & albæ infule.* Eadem tradit PLINIVS lib. XV^{III}. cap. 2.

§. II.

Munus eorum ita describit VARRO lib. IV. de lat. lingu. cap. 15. p. 15. *fratres aruales dicti sunt, quia sacra publicâ faciunt, propterea ut fruges ferant arua.* Hostiæ dicebantur *ambaruales.* FESTVS POMPEIVS, p. 249. *ambaruales hostiæ, quæ pro aruis a duobus fratribus sacrificabantur.* Ex inscriptionibus constat, nobilissimos viros hoc in collegio fuisse. y) CAP.

y) Fratres aruales, quorum numero duodecim fuerunt, ab ipso collegio cooptatos fuisse, probabile est. Is, qui huic præerat collegio, ut in ceteris eiusmodi societatibus, *magistri* gessit nomen, quod inscriptiones fratrum arualium apud IAC. SPONIVM *misc. erud. antiquit.* p. 5. seq. & GRVTERVM p. CXVIII. abunde confirmant. Sacrificia arualia, testibus VIRGILIO *eclog. V. v. 79. 80.* ac TIBVLLO lib. I. *eleg. II. v. 34.* in honorem Bacchi & Cereris eum potissimum in finem publice quotannis, sub initium veris, quo germen ex terra emergit, instituebantur, ut agri sæcundi redderentur, omniaque, quæ iis ac pecori totique agriculturæ nocere possent, auerterentur. Sacrificium hoc *ambaruale* dicebatur, quoniam hostiæ tribus repetitis vicibus circum arua ducebatur, quam tota familia, quernis coronis ornata, sequebatur, hocque ritu peracto & libatione finita, victima cædi atque immolari, additis prædibus,

CAP. XI.

DE FECIALIBVS. z)

§. I.

VARRO feciales a fide dictos existimat loco indicato, quod fidei publicæ inter populos præerant.

F 3

bus, a CATONE *de re rust. cap. CXLI.* recitatis, solebat, quæ omnia VIRGILIUS *lib. I. georg. v. 343.* fuisse descripsit. In eiusmodi sacris porcam potissimum atque agnam immolatam esse, inscriptiones arualium fratrum docent. Hac ratione officium illorum in eo potissimum erat positum, vt sacris suis fecunditatem messis procurarent. CUIACIUS *lib. II. obseruat. cap. 5.* monet, fratres aruales de definiendis ac describendis terminis ac finibus, qui apud veteres Romanos sacri habebantur, sententiam ferre debuisse, hocque ex veteri comprobatur glossa, vbi aruales fratres *δικαστὰ διαγινώσκοντες νεγιόφωρ* vocantur. Insignia eorum infulas albas & coronas, ex spicis confatas, fuisse, PLINIUS *lib. LXVIII. histor. nat. cap. 2.* & A. GELLIUS *lib. VI. noct. Attic. cap. 7. p. 358.* ed. GRONOVII tradunt. De his fratribus arualibus ALEXANDER AB ALEXANDRO *lib. I. genial. dier. cap. 26. tom. I. p. 196.* eiusque interpretes ANDR. TIRAQUELLVS ac GISE. CUPERVS *lib. IV. obs. cap. 13.* videri possunt.

z) Ad ius feciale quod spectat, id a Sergio Resio originem habere, VALERIUS MAXIMVS *epit. de nomin. rat. p. 849.* ed. THYSII & AVRELIVS VICTOR *de vir. illustr. cap. V. §. 4.* referunt. Fecialium collegium Numma, quum bellum Fidenatibus ob excursiones, in agro Romano factas, esset indicturus, instituit, vt ex DIONYSIO *Halicarnasseo lib. II. p. 131.* patet; ius vero ipsum ac bellicas ceremonias formulamque, bellum indicendi, Ancus Martius demum, rex Romanorum quartus, ab antiqua gente Aequicolis, vt LIVIVS *lib. I. cap. 32. p. 47.* tradit, accepit. Officium horum fecialium copio-

rant. Nam per hos fiebat, vt iustum conciperetur bellum, & vt fœdere fides pacis constitueretur.

§. II.

Ex his mittebant, antequam conciperetur bellum, qui res repeterent, & per hos etiam nunc fit fœdus. Non enim putabant Romani veteres, iustum bellum esse, quod per facialem non prius fuerit hostibus indictum. Quibus verbis in repetendo aut in dicendo usus fuerit facialis, a) descripsit

piose DIONYSIVS *Halicarnasseus loco excitato*; breuiter autem CICERO *lib. II. de leg. cap. 9.* enarrat, quando ita pro veteri pontificio iure scribit: *fœderum pacis, belli, induciarum oratores, faciales, iudices sunt, bella disceptando.* Adhibebantur itaque faciales ad fœdera, quæ ante meridiem a *patre patrato*, totius collegii huius præside, partim per immolationem vel porcæ, vel porci; partim per lapidem, qui teste POLYBIO *lib. III. cap. 21.* abiiciebatur, per populi & senatus auctoritatem, tactis in fidei pignus & aris & sacris, & firmatis a *patre patrato* iureiurando fœderis pactis, sanciebantur; vid. LIVIVM *lib. I. cap. 24.* CAROL. SIGONIVM *de antiquo iur. Ital. lib. I. cap. I.* BARNAB. BRISSONIVM *de form. lib. IV. p. 356.* aliosque. Ante legem Domitiam faciales ab ipso collegio, de quo LIVIVS *lib. XXXVI. cap. 3.* agit, cooptati; post illam vero populi curiatis comitiis creati esse videntur. Caput illorum lana velatum; tempora vero verberna ornata fuisse, VIRGILIVS *lib. XII. Aeneid. v. 120.* & PLINIVS *lib. XXII. hist. natur. cap. 2. p. 753.* testantur.

- s) Comitiis curiatis &, post Seruium regem, centuriatis bellum decernebatur, vbi id faciales non prohibebant. Quum res repeterentur, populi iussu ad fines hostium quatuor mittebantur faciales, verberna ornati, vt deos, fœderum ultores, testes facerent, ex quibus vnus clara voce

descripsit GELLIVS *lib. XVI. cap. 4.* & LIVIVS *lib. I. cap. 24. & 32.* qui & exempla præbet *lib. IX. cap. 10. & 45.* quo ultimo loco legitur: *feciales venerant, res repetitum.* b)

CAP. XII.

DE REGE SACRIFICVLO.

§. I.

SACRIFICIA quædam fuerunt regum propria, quæ ab alio quam rege non poterant celebrari. Regibus igitur exactis, ne illa sacra cessarent, constitutus est quidam rex sacrorum, qui magna quidem dignitate erat, omni autem alio magistratu debebat abstinere. Per hunc illa regia

F 4

sacra

voce *res sibi dari*, sollempni poscebat formula, quæ si non darentur, post tres & triginta dies pater patratus bellum indicebat, proiecta a feciali quodam in hostium fines hasta ferrata aut sanguinea præusta. Qui ritus postea, aucto in immensum Romano imperio, in agro prope urbem, qui *hostilis* dicebatur, est observatus, teste OVIDIO *lib. VI. fast. v. 205.* ut superstitioni plebis satisfaceret. Præterea feciales de iniuriis, quæ a sociis factæ erant, sententiam ferre ac curare debuisse, ne legati violarentur; aut alia contra leges pacis ac belli induciarumque fierent, ex supra memorato DIONYSII *Halicarnassei* testimonio, VALERIO MAXIMO *lib. VI. cap. 6. §. 3. & 5.* & LIVIO *lib. IX. cap. 10.* patet.

b) De hoc argumento vide ANDR. DOM. FLOCCVM *de potest. Rom. lib. I. cap. 9.* ONVPHR. PANVINIVM *de ciuit. Rom. cap. XXXII.* MARC. ZVER. BOXHORNIVM *quæst. Rom. XXX.* & imprimis IOANN. IENSIVM *commentat. de fecialibus pop. Rom. quæ in eiusdem ferculo litterario, Lugd. Batav. MDCCXVII. edito, p. 51. exstat.*

sacra erant procuranda. Dicebatur *rex sacrificulus*. LIVIUS lib. II. cap. 2. rerum deinde, inquit, diuinarum habita cura, & quia quedam publica sacra per ipsos reges factitata erant, ne ubi regum desiderium esset, regem sacrificulum creant,

§. II.

Id sacerdotium pontifici subiecere, c) ne additus nomini honos libertati, cuius tum primaria erat cura, officeret. Idem etiam *regem sacrificum* dixit lib. XL. cap. 42. de rege sacris sufficiendo in locum C. Cornelii Dolabella contentio inter C. Seruilium pontificem maximum fuit & L. Cornelium Dolabellam duumvirum naualem, quem ut inauguraret pontifex, magistratu sese abdicare iubebat. Vocatur etiam *rex sacrorum* a CICERONE pro domo cap. XIV. & de arusp. resp. cap. VI.

CAP.

c) Factum hoc est, ne nomine suo, Romanis tam inuiso, abuteretur. Quapropter etiam cum populo agere, ei non licebat, & postquam sacra fecerat, se confestim, quasi in fuga esset, ex conuentu proripere debebat, ut ex PLUTARCHO *quest. Rom.* LXII. discimus. Vide etiam de eo DIONYSIUM *Halicarnasseum* lib. IV. p. 269. Vxor eius *regina* vocabatur, uti hoc non solum ex MACROBIO *saturnal.* lib. I. cap. 15. sed etiam ex hac apud GRUTERVM inscriptione, p. MLXXXVII. num. 8. discimus: REX SACRORVM AVGVRCVM MANLIA L. F. FAPILLA REGINA SACRORVM. Mansit regis sacrificuli sacerdotium vsque ad Theodosii senioris tempora. FESTVS voc. *regia* testis est, domum sacrificuli *regiam* adpellatam fuisse. Plura de eo ONVPHR. PANVINIVS *de ciuit. Rom.* cap. XXXVI. ANT. VAN DALE *diss. IX. antiquit.* & *marmor. illustrand. inseru.* p. 200. IAC. OISELIUS *not. ad Gellii lib. XV. cap. 26.* aliique exhibent.

DE VESTALIBVS VIRGINIBVS.

§. I.

VESTALES VIRGINES d) erant sacerdotes Vestæ, per quam tellurem intelligebant, vt supra *cap. V.* exposuimus. Antiqua religio & ante Romam conditam Albanis vsitata, quemadmodum Romuli mater etiam traditur talis virgo vestalis fuisse; reges autem Romani in certio rem formam atque locum redegerunt.

§. II.

Numa instituit quatuor huiusmodi virgines, & templum dedicauit. Tarquinius Priscus duas addidit, secundum *PLVTARCHVM* rex Seruius, qui numerus postea constanter sic seruatus fuit, vt non plures quam sex essent huius sacri ordinis virgines. e) Hæc de numero earumque officio & di-

F 5

sci.

d) Inter varia genera feminarum, quæ sacris præficiantur, & de quibus *BERNH. DE MONTFAUCON* *paleogr. græc.* p. 160. *CAROL. PATINVS* *commentar. ad vetus monumentum Marcellinæ*, *IO. SAUBERTVS* *de sacrificiis, cap. VIII.* alique exponunt, virgines Vestales principem sibi vindicant locum. Præter has, etiam Romæ aliæ feminæ sacerdotes, vt sacerdos Cere- ris, flaminum vxores, virgines saliares, sacerdotes bonæ deæ aliæque fuerunt.

e) Fiebat hoc ea de causa, vt populus, qui in sex distributus erat partes, nimirum in primos & secundos Titenses, Ramnes & Luceres, singularem sacrorum haberet ministram. Sex hæ Vestales sæpe in nummis comparent, quarum prima testibus *OVIDIO* *lib. IV.*

fast.

sciplina pluribus persequitur *DIONYSIVS Halicarnass. lib. II. pag. 125. seq.*

§. III.

Electiōnem illarum & ætatem *GELLIUS lib. I. cap. 12.* tradit. Eligebantur a pontifice maximo, f) quod singulari verbo *capere g)* dicebant, ut
iti-

fast. v. 639. SVETONIO vit. Caf. cap. LXXXIII. §. I. vit. Domit. cap. VIII. §. 13. & PLINIO lib. IV. epist. II. virgo maxima est adpellata, de qua ONVPHR. PANVINIUS de ciuit. Rom. rom. I. thes. ant. Rom. GRÆ. VII p. 227. & 275. videndus est.

f) Pontificis maximi erat, ut in id inquiret: num virgo capiēda idonea ad hoc sacerdotium sit; nec ne. Ratio vero habebatur non solum ætatis & generis, quod honestum esse debebat; sed etiam corporis, quoniam omnes, qui lingua debili erant, aurium sensum amiserant, aut aliam corporis labem habebant, ab isto sacro munere excludebantur. Lege *Papia* sancitum fuit, ut per pontificem maximum viginti ex populo legerentur virgines, ex quibus demum in publico ac præsentia totius populi sortitio fieri solebat, quod *SVETONIUS vit. Aug. cap. XXXI.* testatur, cui *TACITUS lib. II. anal. cap. 86.* adiungi debet. Per totum ministerii sui tempus istæ virgines castitatem sanctissime custodire debebant, cuius rei causam *OVIDIUS lib. VI. fastor. v. 287. seq. & CICERO lib. II. de legib. cap. 12.* reddunt. Initiatarum capillus detondebatur, qui ad arborem, *lotum* dictam, deuectus, in terra abscondi solebat, teste *PLINIO lib. XV. hist. natur. cap. 44.*

g) Dicebatur *capi*, quia eam pontifex maximus, quasi vi captam a patre eiusque potestate abducebat. Inter capiendum pontifex his utebatur verbis: *sacerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ ius fiet sacerdotem Vestalem facere, pro populo Romano quirilibusque uti, quæ optima lege fouit, ita te amata capio, uti verba hæc ex*
libro

itidem GELLIVS docet & historici confirmant. Non autem maior, quam decem annorum; nec minor, quam sex annorum capiebatur. Tringenta annis deæ feruire debebant, decem, vt discen-tes, decem, vt colentes, decem, vt docentes. h) Tum, peractis tringenta annis in sacerdotio, abire a sacris licebat: etiam nubere. i) Hoc de annis DIONYSIVS dicto loco.

§. IV.

Lex illis imposita perpetuæ virginitatis sub defossionis pœna. Munus autem earum fuit, ignem in foco Vestæ perpetuum conseruare, ne ex-
spi-

libro primo Fabii Pictoris GELLIVS lib. I. noct. Attic. cap. 12. p. 77. ed. GRONOVII recitat, atque obseruat, virginem Vestalem, simul vt capta atque in Vestæ atrium deducta & pontificibus tradita fuerit, sine emancipatione ac sine capitis minutione e patris potestate exiisse, & ius testamenti faciundi adeptam esse.

h) Hac de re SENECA eleganter ita scribit: *virginum Vestalium more, quæ annis inter officia diuisis discunt facere sacra, & quum didicerint, docent, de vir. beat. cap. XXIX.*

i) Post tringenta hos annos matrimonium inire, ipsis quidem erat licitum; quoniam autem earum conjugia infausa habebantur, plurimam partem in pristino suo statu vsque ad vitæ finem permanebant, cum quibus ea conferri possunt, quæ IUST. LIPSIVS *de Vestæ & Vestalibus cap. VII.* de Albanis obseruat Vestalibus, quibus paullulum duriores hac in re leges præscriptæ erant, vti hoc ex emendato DIONYSII *Halicarnassæi* loco probat.

spiret. k) Exstinctionis culpa flagris luebat.
tur. l)

§. V.

k) Quare ignem perpetuum Vestæ consecrauerint veteres, docet PHVRNVTVS *de nat. deorum cap. XXVIII.* & quare eius templum, in quo sacer iste ignis summa adferuabatur cura, rotundum fuerit, ex PLVTARCHO *vit. Num. p. 67.* discimus. Ignis iste, cui alendo præerant huiusmodi virgines, in ipsa ara, quam VALERIVS MAXIMVS *lib. I. cap. I. §. 7. foculum* vocat, positus est, testibus LVCANO *lib. X. pharsal. v. 992.* & SILIO *Italico lib. I. v. 542.* atque, vt ex VALERIO MAXIMO *lib. IV. cap. 45. §. I.* constat, in vasis fictilibus fuit reconditus; non tamen erat flamma ex oleo aut alia materia ardens; sed ex substratis cineribus & lignis alebatur. Quando per negligentiam aut somnum Vestalium exstinctus erat, quod inter prodigia omnium maxima numerabatur, nouus ignis primo Martii die, quo nouum auspicabantur annum, testibus MACROBIO *lib. I. saturnal. cap. 12.* & OVIDIO *lib. III. fast. v. 149.* non ex alio igne accendi solebat; sed, vt FESTVS voce ignis refert, *mos erat, tabulam felicitatis materie tam diu terebrare, quousque exceptum ignem cribro aeneo virgo in adem ferret.* Aliam accendendi rationem, ope videlicet solis atque vasculi, per quod radii solis, quemadmodum apud nos in speculis causticis fieri solet, in vnum cogebantur, veteribus vsitatam fuisse, tradit PLVTARCHVS *vit. Num. p. 66.* quem morem & Romanos in vsu habuisse, ex IULIANO *orat. IV. probant: DION. PETAVIVS not. ad hunc locum p. 267.* & EZECH. SPANHEMIVS *de Vestæ & Prytan. Græcor. tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 690.* contra LIPSIVM, qui hoc *syn. de Vestæ & Vestalibus cap. VIII.* negauerat.

l) Exempla rei huius VALERIVS MAXIMVS *lib. I. cap. I. §. 6.* & LIVIVS *lib. XXVIII. cap. II.* exhibent.

§. V.

Simulacrum nullum in templo fuit, præter *palladium*, m) Troia, ut credebatur, adlatum, quod HERODIANVS *lib. I. cap. 14.* dixit; vel cælo delapsum, ut CICERO *Phil. XI. cap. 10*; quod tantæ sanctitatis apud ipsos fuit, ut nec ulli homini illud adspicere licuerit, præter Vestales. HERODIANVS *lib. V. cap. 6.* *παλλάδος ἄγαλμα κρυπτόν καὶ ἀόρατόν σέβασσι Ῥωμαῖοι;* *Palladis signum occultum colunt Romani.* n)

§. VI.

m) De palladio hoc LIVIUS *lib. XXVI. cap. 27.* refert; *Vesta ædem petitam & æternos ignes & conditum in penetrali fatale pignus imperii Romani esse*; quid vero istud imperii pignus fuerit, de eo ipsi veteres discrepant, uti hoc ex DIONYSIO *Halicarnasseo lib. II. p. 196.* atque ex PLUTARCHO *vit. Camill. p. 139.* patet. Communis opinio est, id palladium fuisse simulacrum quoddam ligneum, de cælo delapsum, tutelareque Troianorum numeri, quod Græci ex arce Troiana, ubi in templo Palladis sanctissime adseruatum fuit, clam & furto abstulissent, a quibus postea Aeneas id cum omnibus Troianorum sacris in Italiam deduxisset Lauiniique collocasset, ex quo loco deinde illud ab Ascanio Albam Longam translatum, sub rege vero Tullio Hostilio Romam deuectum sit. Veteres de hac re ipsi dissentiunt, quorum sententias PITISCVS *lex. ant. Rom. tom. III. p. 14.* recitat.

n) Multa de hoc palladio obseruat IVSTVS LIPSIVS *libro excitato cap. IX.* variosque nummos, quibus id conspicitur, exhibet. In gente quoque Iulia nummi exstant, in quibus Aeneas sinistra Anchisem humeris tolerans, dextraque palladium gerens visitur; in nummo autem apud LAUR. BEGERVM *contemplat. gemmar. dactyl. Gorlei p. 24.* Diomedes, palladium aufere-

rens,

§. VI.

Iura, priuilegia, honores vestalium erant eximii, o) nec earum aliqua in publicum prodibat; nisi

rens, exhibetur. In interiori templi Vestæ parte teste LUCANO *lib. IX. pharsal. v. 993.* id absconditum adeoque sacrum habitum fuit, vt ne virginibus Vestalibus, præter eam, quæ *maxima* adpellata est, id videre licitum fuerit, quod ex LUCANO *lib. I. pharsal. v. 597.* haud difficulter colligi potest. De palladiis præter LIPSIVM & GVTHERIVM ii consuli possunt, quos PETR. ZORNIVS *in der Erörterung der schwersten Schriftstellen neuen Testaments part. II. p. 313.* indicauit.

o) Virgines Vestales eximiis fruebantur priuilegiis ac iuribus. Habebant enim non solum licentiam; sed istis etiam, confirmante hoc DIONE CASSIO *lib. XLVII. p. 338.* ab Augusto ea concessa erant, quæ matribus trium liberorum mittebantur, vt idem scriptor *lib. LV. p. 549.* testatur. Sontes per earum occursum fortuitum a supplicio liberabantur: vid. PLVTARCHVM *vit. Num. p. 66.* Vt sunt, vti & reliqui sacerdotes, carpento, quod TACITVS *lib. XII. annal. cap. 42.* PRVDENTIVS *lib. II. contra Symmach. v. 1087.* & IVST. LIPSIVS *not. ad Tacit. loc.* comprobant. Incedebant cum vittis ac veste prætexta, limbo purpureo ornata, auctore OVIDIO *lib. III. fast. v. 30.* Caput earum vel velatum, vel capillus in nodum contortus erat, vt nummi testantur. Adhibebantur vt legati in causa pacis & ad impetrandam veniam in delictis, quod TACITVS *lib. III. hist. cap. 81.* & *lib. XI. annal. cap. 31.* docet. Alebantur ex publico, adsignatis ipsis prædiis ac collatis in istas stipendiis eximiis, vt ex LILIVIO *lib. I. cap. 20.* & TACITO *lib. IV. annal. cap. 16.* constat. Concessus fuit ipsis locus honestior in spectaculis, cuius rei SVETONIVM *vit. Aug. cap. XLIV.* testem habemus.

nisi liſtore præunte & populum ſubmouente, quemadmodum ipſæ etiam ortu & ſanguine erant nobiliſſimæ & clariffimorum parentum filiæ. Quæ ſenior inter illas erat, vocabatur *maxima veſtalis*, vii eſt apud SVETONIVM vit. Domitian. cap. VIII. & PLINIVM lib. IV. epift. II. §. 6.

§. VII.

Exemplum exſtincti ignis tradit LIVIVS lib. XXVIII. cap. II. *Terruit animos*, inquit, *hominum, ignis in æde Veſtæ exſtinctus, ob quam cauſſam caſa flagro eſt Veſtalis, cuius cuſtodia noctis eius fuerat, iuſſu Publii Licinii pontificis. Id quamquam, nihil portendentibus diis, ceterum negligentia humana acciderat; tamen & hoſtiis maioribus procurari, & ſupplicationem ad Veſtæ ſcil. templum haberi placuit.*

§. VIII.

Exemplum falſo aduſatæ habet LIVIVS lib. IV. cap. 44. *Poſthumia virgo veſtalis de inceſtu cauſſam dixit, crimine innoxia, ob ſuſpicionem propter cultum amœniorem ingeniumque liberius, quam virginem decet, parum abhorrens famam.*

§. IX.

Exempla defoſſarum idem LIVIVS tradit lib. VIII. cap. 15. *Minutia veſtalis ſuſpecta primo propter mundioſiorem iuſto cultum, inſimulata deinde apud pontifices, id eſt, apud collegium pontificum, in quo pontifex maximus præſes erat, ab indice ſeruo; quum decreto eorum iuſſa eſt ſacris abſtinere, factò iudicio, viua ſub terram ad portam Collinam, dextra via ſtrata, defoſſa, ſcelerato campo. Credo ab inceſtu id ei loco nomen factum. Deinde lib. XXII. cap.*

cap. 57. duæ vestales eo anno Opimia atque Floronia stupri comperta, & altera sub terram, ut mos est, ad portam Collinam uecata fuerat: altera sibimet ipsa mortem consciuerat. Præterea epitom. LIV. lib. LXIII. tres simul virgines vestales incestu damnata dicuntur, idque incestum vindicatum. Insigne exemplum est etiam apud PLINIUM lib. IV. epist. II. ubi supplicium accuratius describitur, & subterraneum, ut vocat, cubiculum. Supplicium stupratorum etiam LIVIVS habet lib. XXII. cap. 57. Lucius Cantilius, qui cum Floronia, vestali virgine, stuprum fecerat, a pontifice maximo eo usque virginis in comitio cæsus erat, ut inter verbera exspiraret. Et PLINIUS epist. dicta: Celer, eques Romanus, cui Cornelia vestalis obiiciebatur, ac si cum ea rem habuisset; quum in comitio virginis caderetur, in hac voce perstiterat: quid feci? nihil feci. Duravit hic cultus Vestæ usque ad christianos imperatores, & Theodosius omnem demum abrogavit, ut testis est ZOSIMVS lib. V. cap. 38. §. 4. & 6. p)

SECT.

p) Præter hos, à nostro auctore recensitos, sacrorum ministros, varii fuerunt, qui, quum hic omitti sunt, breviter pro ordine recitari debent. In hunc censum cadunt:

I. aruspices, dignitate auguribus inferiores, & a Romulo instituti, ut ex victima eiusque extis futura prædicerent ac numinum voluntatem exponerent: vide CICERONEM lib. II. de legib. cap. 8. & DIONYSIUM Halicarnasseum lib. II. p. 90. Consulebantur etiam de fulguribus, quibus expiandis præfecti fuerunt; testibus: SENECA tragico, Troad. v. 355. p. 392. VIRGILIO lib. X. Aeneid. v. 175. & IUVENALI sat.

sat. VI. v. 586. quod & inscriptio apud GRVTERVM p. XXI. num. 4. docet. Qui his aruspibus ministrabant, *adiutores haruspicum* dicebantur, quod lapis prius apud GRVTERVM p. CCCIV. num. 5. confirmat. *Vicarii haruspices*, quorum ENNIVS apud CICERONEM lib. I. de diuinat. cap. ult. & IUVENALIS *sat. VI. v. 584.* meminere, haruspibus reliquis dignitate inferiores erant, & priuatis etiam, per præmia intuitati, responsa ex astrorum signis atque in manu aut fronte obseruatis ductibus dabant. Acceperunt Romani hoc diuinationis genus ab Etruscis, idque duabus potissimum constitit partibus. Primum enim aruspices in extis inspiciendis versabantur. Generatim obseruarunt, num omnia exta integra ac sana; an tabefacta, pallida, vlcerosa ac languida sint: num aliquid absit, an supersit; numque ipsa hostia, ad sacrificium adducta, sponte sequatur, nec ne, aut tristes edat mugitus; præterea autem flamma, thure, mola salsa, aqua aliisque rebus vel fausta, vel infausta prædicere solebant. Speciatim oculos ad cor & iecur, præcipue vero ad fibras, fissum & caput aduerterunt, vti hæc omnia ex OVIDIO lib. XV. *metam. v. 136. & 813.* ex SENECA *Thyest. v. 756.* CICERONE lib. I. de diuinat. cap. 10. & 52. & TIBVLLO lib. II. *eleg. I.* aliisque patet. Deinde & ex fulguribus futurorum interpretes ac nuntii esse voluerunt, & vti augures de quocumque, quod extra ordinem in cælo comparauit, signo, ita haruspices inprimis de locis, fulmine tactis, consulti sunt. Quoniam vero in isto loco, qui fulmine percussus erat, *bidentis* siue ouis sacra fiebant, iste *bidental* nominatus est. Sæpe etiam fulgura formabantur, eaque sub lapide infra terram, cui operculum, *puteal* dictum, imponi solebat, condebantur, quorum *fulgurum conditorum* non solum FESTVS voce *Scribonianum*, sed etiam IUVENALIS, LVCANVS, PLINIVS aliique, quos BVRC. GOTTH. STRVVIUS *synr. ant. Rom. p. 294.* recitat, mentionem faciunt.

Cellar. Antiquit.

G

II. so.

II. *sodales Titii*, qui in honorem Tatii, Sabinorum regis, a Romulo instituti sunt, ut Sabinæ gentis favorem sibi eo magis conciliaret, teste TACITO *lib. II. hist. cap. 95. §. 2.* Postquam autem & imperatoribus, inter deos relatis, certa decernebantur sacra, ii & suos singulares acceperunt flamines, quibus, ut in ministerio adiuncti, sodales addebantur, ab isto imperatoris nomine, cuius sacris præerant, nuncupari. Sic alii Marciani, alii Heluiani, Alexandrini Veriani, Flavii, Adrianales, Seueriani, Aureliani sunt dicti, inter quos præcipue in inscriptionibus sodalium Augustalium fit mentio, qui sæpe cum sodalibus Titienibus coniunguntur. Sumebantur ex decurionibus; collegium vero eorum sex constabat viris, quam ob rem & *seuiri Augustales* in GRUTERO *inscr. p. LXIV. num. 6.* vocantur. Sæpe etiam *magistrorum Augustalium* in inscriptionibus, uti apud RAPH. FABRETTUM *inscript. p. 90.* & IAN. GRUTERUM *p. CCCXX. num. 12. p. CCCLXXII. num. 7. p. DCCXXXVII. num. 7.* fit mentio, quos eodem cum *magistris larum diuinorum & magistris larum Augustorum & genii Caesaris* esse, multi non sine probabilitate credunt: conf. HENR. NORISIVM *cenotaph. Pisan. diss. I. cap. 6.* THOM. REINESIVM *epist. XXXI. ad Ruperum p. 156.* VAL. CHIMENTELLIVM *marmor. Pisan. de honore bisell. cap. L.* BURC. GOTTH. STRUVIVM *synt. ant. Roman. cap. XII. p. 614.*

III. *curiones*, quorum triginta Romulus pro numero curiarum constituit, ut pro singulis curiis sacra fierent, quod ex DIONYSIO *Halicarnasseo lib. II. p. 93.* patet. Vide de illis NICOL. BERGIERIVM *de viis militar. lib. V. sect. 8. p. 62. tom. X. thes. ant. Rom.* GREVI: CLAVDIVM PRÆVOTIVM *de magistrat. Rom. cap. I.* HENR. DODWELLVM *prælect. Cambden. p. 702.* ANT. VAN DALE *diss. X. ant. & marmor. illustrand. inseruiantib. p. 86.* Hos curiones nonnulli inepte cum *magistris curiæ* confundunt.

IV. C.

IV. *Cereris sacerdos Græca*. Vti enim ex CICERONE pro Balbo cap. XIV. discimus, sacra Cereris semper per Græcas sacerdotes sunt administrata, quo & inscriptiones apud Gruterum p. CCCIX. num. 2. & 3. & p. CCCVIII. num. 4. referendæ sunt.

V. *sacerdos dei solis inuicti Mithræ*, qui in saxis literatis etiam *solis sacerdos*: *pater patrum dei solis inuicti Mithræ*: *pater patratus* D. S. I. M. vocatur. Sacerdotes hi sollempni ritu ad sacra hæc, quæ maxime diuersa erant, vt priscus lapis apud Gruterum p. CCCIII. num. 12. docet, initiati atque in antro quodam, teste Iustino martyre dial. cum Tryphone iudæo p. 296. consecrati sunt.

VI. *Bacchæ & Orgiophantæ*, Bacchi sacerdotes, a quibus sacrificia ipsi instituebantur, atque in istis simulacra Bacchi lignea & fictilia, quæ *oscilla* dicere veteres solebant, in altissimis arboribus suspendebantur: vid. IAC. PHILIPPVM THOMASINVM de donariis cap. XXVII. Sacerdotum horum princeps *archibucolus dei liberi* in inscriptione apud Gruterum p. XXVII. num. 4. dicitur.

VII. *galli*, sacerdotes matris deum, siue Cybeles. Erant castrati, in memoriam Atyos, qui deæ huic perpetuam castitatem sponderat, ab ipsa vero, postquam sangaritidem nympham amore insolito prosequi cepit, ad furorem adactus, sibi ipsi testiculos, vt referunt, absciderat. Quam ob causam & eius successores se vt furibundi gerere, & inter furorem vaticinia edere solebant: vid. LVCANVM lib. I. v. 561. IUVENALEM lib. VI. v. 513. & PLINIVM lib. XXXV. hist. natural. cap. 12. Qui huic collegio præerat, *Archigallus* est dictus: conf. CLAVD. SALMASIVM not. ad Ael. Lamprid. vit. Heliogab. cap. VII. p. 806. ONVPHR. PANVINIVM de ciuit. Rom. cap. XXXVIII. FRID. ADOLPH. LAMPIVM de cymbal. vet. lib. II. cap. 16. ANDR. DOM. FLOCCVM de potest. Rom. lib. I. cap. 12. ANT. VAN DALE diff. IX. antiquit. & marmor. illustrand. inseruient. p. 150. seq. BURMAN-

NVM, CVPERVM, VOSSIVM aliosque silentio transeo.

VIII. *dumuiiri* & *triumuiiri sacri*, quorum illi comitiis tributis, pro lege Papiria, eo potissimum sine creati sunt, ut ædem, quæ ab aliquo erat vota, rite dedicarent ac consecrarent, cuius rei exempla apud LIVIVM lib. II. cap. 42. & lib. XXXV. cap. 41. sunt; hos vero ad ædes sacras collapsas reficiendas adhibitos esse, idem historicus lib. XXV. cap. 7. confirmat. Fuerunt & alii sacerdotes Romæ, cultui certi cuiusdam numinis præfecti, ut *Poirii* & *Pinariii*, *Bellonarii*, cet. quorum illi *Herculis*, hi vero *Bellonæ* administrarunt sacra; quamvis illorum in antiquis ingenii monimentis haud frequens fiat mentio. Qui inter eiusmodi memoratos sacerdotes primum habebant locum, *antistites* & *magistri* adpellabantur; utraque tamen honorifica adpellatio & certis sacerdotibus adtributa est, uti hoc de *Cereris* sacerdotibus, de magistris *Egeriæ*, *Feroniæ*, *Augustalibus*, fani *Dianæ*, larum diuinorum satis compertum est.

Ad ministros denique sacerdotum pertinent:

I. *camilli* atque *camillæ*, sacerdotum liberi, vel alii pueri ac puellæ: conf. DIONYSIVM *Halicarnasseum* lib. II. p. 92. & MACROBIVM lib. I. *saturnal.* cap. 8.

II. *flaminii* & *flaminie*, flaminis dialis eiusque uxoris ministri.

III. *æditui*, qui sacris ædibus præfecti & pro diversis numinum templis distincti erant.

IV. *curatores*, siue *ii*, in quorum cura non solum ipsa templa ac fana numinum, sed etiam ipsa sacra fuisse videntur, ut inscriptiones docent.

V. *kalatores*, qui sacerdotum serui ac præcones fuerunt: vid. GRVTERVM p. CCCV. num. 3. p. CXXI. num. I. FESTVM voc. *kalator*.

VI. *præciæ* & *præclamitatores*, qui flaminibus præibant, & ut homines opere abstinerent, exclamabant, ne sacra polluerentur. *Scribas pontificum*: *lictors virginum Vestalium*: *præficus* in funeribus, laudum

mor-

SECT. III.

DE FESTIS DIEBUS SEV
FERIIS. q)

CAP. I.

DE DIVISIONE DIERV
FESTORVM.

FESTI dies Romanis non vnius generis erant;
sed quidam *stati* & ad certum mensẽ cer-

G 3

tum-

mortui interpretes ac præcones: *designatores*, qui toti funebri pompæ præerant: *tibicines* ac *fidicines*, *vespas*, siue *vespillones*, pauperum cadauera tempore vespertino efferentes, aliosque sacerdotum ministros tacitus prætereo.

q) Statæ sollemnesque ceremoniæ principem in veteri Romano pontificio iure absoluunt partem. Ad ipsum *ius pontificiale*, & *ius religionis* & *ius ceremoniarum* vocatum, quod adinet, id ex Etruscorum disciplina Numma, harum rerum peritissimus, sumpsit: ex eo sacrorum ritus præscripsit & omnia, quæ ad numinum cultum pertinent, per octo libros rite digessit, secundum quos postea, vt LIVIVS *lib. I. cap. 32.* refert, Ancus Martius omnia disponenda curavit, tam quæ ad ipsos deos, quam eorum cultum totamque spectabant religionem. Eiusmodi sacrorum ritus, ne illi ex memoria hominum per longum temporis spatium discederent, quernis tabulis incisos fuisse, DIONYSIVS *Halicarnassensius lib. III. p. 178.* testatur. CVRTIVS INGHIRAMIVS seculo superiori *Etruscarum antiquitatum fragmenta* Florentiæ edidit, eaque pro veris antiqui pontificii iuris reliquiis harum rerum æstimatoribus obtrudere voluit; LEO VERO ALLATIVS satis fraudes INGHIRAMII ostendit, quod & GER. IO. VOSSIVS *de hist. latin. lib.*

tumque tempus adligati, certisque dedicati numinibus: alii *generales* erant, & quouis tempore poterant institui, variisque numinibus dedicari, prout res & status reipublicæ exigebat, r) vt lectisternium,

lib. I. cap. 9. fecit: adde BVRC. GOTTH. STRVVIVM synt. ant. Rom. cap. II. p. 190. vbi & antiquiores iuris pontificii commentatores, inter quos VARRO, IVL. CÆSAR, LABEO ANTISTIVS & FENESTELLA principes sunt, recitantur. Nonnulla veteris huius iuris pontificii vestigia apud SENECAM epist. CVIII. A. GELLIVM lib. I. cap. 12. lib. IV. cap. 6. LACTANTIUM de falsa religione lib. I. cap. 6. & MACROBIVM lib. III. saturnal. cap. 5. inueniuntur.

r) De feriis veterum Romanorum, præter antiquiores, FERRIVM, FLACCVM, IVLIVM, MODESTVM aliisque, commentati sunt: PETR. MORESTELLVS in *Alypio, siue de priscorum Roman. feriis*: SIBRANDVS TETARDVS SICCAMA in *præcidaneis ad fastos calendares Romanorum*, & RVDOLPH. HOSPINIANVS de *festis iudeorum & ethnicorum*. PAVLLVM MERVLAM, LIL. GREG. GYRALDVM, IO. LVD. RVELLIVM, BVRC. GOTTH. STRVVIVM aliosque tacitus prætereo. Feriæ eiusmodi erant vel *publicæ*, vel *priuatae*. Illæ diuidebantur I. in *statinas*, quæ ab vniuerso populo certis & constitutis diebus ac mensibus celebrabantur, prouti Agonalia, Carmentalia, Cerealia, Consualia, Lupercalia, Faunalia, Parilia, Floralia, Terminalia, Liberalia atque alia fuerunt: II. in *conceptiuas*, quæ singulis annis a magistratibus indici solebant, vt latinæ & sementinæ feriæ: paganalia ac compitalia: III. in *imperatiuas*, quæ noua ex causa constituebantur, ob bellum videlicet bene ac fortiter gestum, ob prodigia, aliasque ob rationes. Eam enim ob rem nouendialia indicta esse, apud LIVIVM *lib. I. cap. 31. habetur*, quoniam lapidibus pluuisse nuntiatum

nium, nouemdiale sacrum, supplicationes, ludi placando numini facti & similes. Ex statorum numero sunt: Faunalia, Lupercalia, Terminalia, Cerealia, Liberalia, Quinquatrus, Lauatio matris deum, Parilia, Floralia, Bonæ deæ sacrum, Consualia, Vulcanalia, Saturnalia, calendæ, feriæ latinæ, ver sacrum, ludi seculares.

CAP. II.

DE FERIIS GENERALIBVS ET
QVIDEM DE LECTISTERNIO.

§. I.

TANTA supersticio erat paganorum, vt cre-
de-

tum fuerit, cui ea, quæ *lib. XXXIV. cap. 45.* leguntur, addi possunt. Feriâs eiusmodi summa profuebantur reuerentia Romani, adeo, vt non solum ab omnibus operibus, præter ea, quæ ob necessitatem peragenda erant, abstinerent: omnem forenses strepitum, iudicia aliasque his similes actiones intermitterent, tabernasque clauderent; sed etiam lites, iurgia æqualemcunque læsionem differrent, id quod ex *VIRGILIO lib. I. georg. v. 268.* & *MACROBIO lib. I. saturnal. cap. 15.* discimus, quibus *IAC. GVTHERIVS de vet. iur. pontif. lib. III. cap. 14.* & *BRISSENIUS de form. p. 259.* adiungi debent. Ex hoc patet, eiusmodi cessationem a iure dicundo aliisque forensibus causis *iustitium* adpellatum fuisse. Vtebantur puris vestibus, vt *OVIDIVS lib. I. fast. v. 71.* docet: limina domuum ornabantur lauro, simulacrisque deorum flores adpendebantur, cuius rei *SENECAM epist. LXVIII.* testem habemus. Matutinis potissimum horis, postquam ab ædituo templa aperta fuerant, numina sua hymnis & precibus veteres coluisse, ex *ARNOBIO lib. VII. aduers. gent. p. 237.* & *SENECA epist. XCV.* discimus.

derent, placari deos epulis & lectisterniis posse, quibus ipsi dii, quasi ad cenam vel conuiuium, inuitarentur. s) Originem LIVIVS describit
lib.

s) Inter præcipua festa sollemnia veterum Romanorum locum obtinent *lectisternia*, quibus ad deorum simulacra puluinaria collocabantur, atque, stratis floribus ac frondibus virentibus ante numinum ædes, conuiuia ex victimis immolatis parabantur, ad quæ senatores patriiique cum sua familia, pueri ingenui & libertini ac virgines cum coronis ac lauris, thensis ac ferculis deorum procedere pacemque ab iis expetere solebant. Ad conuiuia hæc dii inuitabantur, ipsisque, quasi præsentibus, lecti sternebantur, qui non priuati, nec vsui communi destinati, sed singulares, hisque sollemnibus epulis speciatim consecrati fuerunt, vt aperte ARNOBIUS lib. VII. *aduers. gent.* p. 238. docet. Apud Græcos iam *lectisternia* in vsu fuisse, non solum ex VALERIO MAXIMO lib. II. cap. 10. sed etiam ex ATHENÆO & veteri scholiaste Pindari aliisque testimoniis patet, quæ ISAAC. CASAVBONVS *not. ad Suetonium, vit. Caf.* cap. LXXVI. p. 91. commemorat. Lecti ipsi nonnunquam in nummis conspiciuntur, qua de re VAL. CHIMENTELLVS *de honor. bisell.* cap. XXXI. 10. FOY-VAILLANTIVS *fam. Rom. tom. I.* p. 292. & EZ. SPANHEMIVS *de vsu & præst. numism. tom. II.* p. 193. legi possunt. Ex LIVIO lib. V. cap. 10. lib. XXII. cap. 10. patet, ea lectisternia a quindecimuiris sacris faciundis in honorem Iouis, Iunonis, Neptuni, Mineræ, Martis, Veneris, Apollinis, Dianæ, Vulcani, Vestæ, Mercurii ac Cereris, hacque ratione in honorem deorum potissimum consentium celebrata fuisse. Meminit tamen lib. XXI. cap. 42. alius lectisternii, quod *Iuuenturi* paratum atque instructum fuit. Deabus sellas, vt diis lectos, positas esse, ex TACITO lib. XV. *anal. cap. 44.* cognosci potest. Vincii etiam, nisi flagitii grauitas id interdicebat, ex vinculis liberi dimittebantur.

lib. V. cap. 13. tristem hyemem grauis pestilensque omnibus animalibus æstas excepit: libri Sibyllini ex senatus consulto aditi sunt. Diuumiri sacris faciundis, lectisternio tunc primum in vrbe Roma facto, per dies octo Apollinem Latonamque & Dianam, Herculem, Mercurium atque Neptunum, tribus, quam amplissime tum adparari poterat, stratis lectis placauere: priuatim quoque id sacrum celebratum est. Tota vrbe patentibus ianuis, promiscuoque usu rerum omnium in propatulo posito, notos ignotosque passim aduenas in hospitium ductos ferunt.

§. II.

Exempla plura postmodum apud LIVIUM occurrunt lib. VII. cap. 2. hoc & in sequenti anno pestilentia fuit, eo nihil dignum memoria actum, nisi quod pacis deum exposcenda causa tertio tum post conditam urbem lectisternium fuit. Et lib. XXI. cap. 61. ad expianda prodigia lectisternium dicitur adhibitum: lectisternium Cere, & supplicatio Fortu-

G 5

na

bantur, quod & apud alias gentes, iudæos nominatim, in sacris paschatis tempore vsitatum fuisse, ex Matth. XXVII, 15. & Io. XVIII, 39. discimus, quæ consuetudo etiam apud Græcos pariter ac Romanos in festis sollemnioribus recepta erat. Lege: CORNEL. ADAMI obseru. sacr. p. 185. IAC. LECTIVM ad Modestinum de pœnis, tom. I. thes. iur. Rom. Euerb. Ottonis p. 145. SAM. PETITVM ad leges Atticas p. 38. IO. MEVRSIVM Græcia feriat. p. 164. IO. LAURENTIVM var. gentil. sacr. tom. VII. thes. ant. Græc. Gronovii p. 21. SCHMIDII, GODOFREDI, LYDII, TRILLERI aliorumque non mentionem facio, quos IO. CHRIST. WOLFIVS cur. phil. & crit. tom. I. p. 396. & IO. ALB. FABRICIVS bibliograph. antiquar. cap. X, §. 6. p. 314. recitant.

na in Algido, Romæ quoque lectisternium Iuventuti & supplicatio ad ædem Herculis indicta sunt. Addi possunt exempla ex lib. XXII. cap. 1. ex libris Sibyllinis Decembri iam moÿse in æde Saturni Romæ immolatum est, lectisterniumque imperatum & cum lectum senatores strauerunt & conuiuium publicum. TACITVS quoque lib. XV. cap. 44. hunc ritum sub Nerone obseruatum fuisse, testis est. t) Vide & FLORVM lib. I. cap. 7.

CAP. III.

DE NOVENDIALI SACRO.

§. I.

ORIGINEM tradit LIVIVS lib. I. cap. 31. Romanisque quoque sub rege Tullo Hostilio ab eodem prodigio, id est, quo lapidibus pluisse ferebatur, nouendiale sacrum publice susceptum est; seu voce caelesti, ex Albano monte missa, nam id quoque traditur; seu aruspicum monitu. Mansit certe solemne, ut, quandocunque idem prodigium nuntiaretur, ferie per nouem dies agerentur.

§. II.

t) Plura de lectisterniis exhibent: PHIL. A TURRE monument. vet. Antii p. 318. IAC. PHIL. TOMASINVS de donar. cap. IV. tom. XII. thes. ant. Rom. Grævii, p. 2149. IO. LOMEIERVS de lustrat. p. 28. 70. & 481. ALSTORPHIVS de lectis veterum p. 168. PHIL. LVD. HANNEKENIVS de cur. domest. Rom. tom. I. thes. ant. Rom. Sallengriani p. 1272. & IOS. LAVRENTIVS de prandio & cœn. veterum cap. XXI. Alios a SAM. PITISCO lex. ant. Rom. tom. I. p. 403. & IO. IARCKIO not. ad Schedium de diis German. p. 98. excitatos tacitus prætereo.

§. II.

Causa ergo, has ferias agendi, potissimum erat pluuiæ lapidum. Exempla existant apud LIVIUM lib. XXI. cap. 62. quod lapidibus pluisset in Piceno, nouendiale sacrum edictum, & lib. XXV. cap. 7. lib. XXIX. cap. 14.

CAP. IV.

DE SUPPLICATIONIBVS.

§. I.

DVPLICIS generis erant supplicationes: *tristes*, pro auertendis malis, quas nos dicimus *Bisstage*, & *letæ*, apud nos *Dankfeste*, quibus pro victoria aut republica conseruata gratiæ diis per unum aut plures dies agebantur, &, si solemniores essent, ad omnia puluinaria, hoc est, in omnibus templis, quorum pars erant puluinaria, deorum simulacra imponebantur.

§. II.

Prioris generis u) multa exempla sunt apud

L I-

u) Supplicationes triplicis sunt generis. Nonnullæ ob res præclare gestas institutæ fuerunt: aliæ pro felici & optato rerum gerendarum, inprimis armorum, successu decernebantur; cuius rei exempla apud LIVIUM lib. XIII. cap. 1. lib. XXXVII. cap. 47. lib. XXI. cap. 17. habemus, a quibus eæ differunt, quæ ad placandos deos atque auertendam illorum iram, per tristia prodigia nuntiatam, vel ob infelices res gestas factæ sunt; uti hæc omnia itidem ex LIVIO lib. X. cap. 23. lib. XXXVIII. cap. 36. lib. XL. cap. 54. lib. XXVII. cap. 23. discimus. Decernebantur a consulibus ex se-

natu

LIVIVM lib. X. cap. 23. eo anno prodigia multa fuerunt, quorum auerruncandorum causa, supplicationes in biduum senatus decreuit. Publice vinum ac thus sacrificiis praebitum, supplicatum iere frequentes viri feminaeque; lib. XXV. cap. 7. horum prodigiorum causa diem unum supplicatio fuit, & lib. XLI. cap. 9. eorum prodigiorum causa consules maiores hostias immolarunt, & diem unum circa omnia puluinarum supplicatio fuit. Lib. XXVIII. cap. 11. exemplum supra in Vestalibus adductum fuit,

§. III.

Lætarum supplicationum exempla frequentiora sunt. LIVIVS lib. V. cap. 23. Romam ut nuntiatum est, Veios esse captos, quia tot annis varie ibi bellatum erat, multaeque clades acceptae; velut ex insperato immensum gaudium fuit. Et priusquam senatus decerneret, plena omnia templa Romanorum matrum, grates diis agentium, erant. Senatus in quadriduum, quot dierum nullo ante bello, supplicationes decernit. Et lib. VIII. cap. 33. conueniens esse, propter Quinti Fabri victoriam, ciuitatem in lætitia, in supplicationibus ac gratulationibus esse. CICERO Catil. III. cap. 6. supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito meo decreta est; quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit, scilicet disiecta Catilinæ coniuratione. Aliam supplicationem meruit victis hostibus in Amano Ciliciæ monte, de qua COELIVS ad Ciceronem

natus consulto, erantque vel *uniuersales* ac omnibus diis communes; vel *particulares*, quæ singularis numinis propriae erant; ut EX LIVIO lib. XXXI. cap. 62. & TACITO lib. XV. *annal.* cap. 44. patet.

ronem lib. VIII. ep. II. CATO ad eundem lib. XV. ep. 5. §. 3. & 4. in qua ostendit, supplicationem eiusmodi vel triumpho præferendam esse, & maioris faciendam. Cæsari supplicationes ex bello Gallico decretæ sunt quindecim dierum, lib. II. de bello Gallic. cap. 35. & viginti dierum, lib. IV. cap. 38. §. 4. Plura exempla apud CICERONEM habes orat. III. cap. 10. ineunte. x)

C A P. V.

DE LVDIS PLACANDO NVMINI
FACTIS. y)

§. I.

CÆCITAS ethnicorum ex eo vel maxime cognosci

x) Eiusmodi supplicationes imperatoribus magis ad ostentationem, quam ad gratias iis referendas instituebantur. Non semper istæ cum triumpho coniunctæ erant. Facilius enim supplicationes quam triumphos victores obtinere potuerunt. Protrahebantur per plures dies, vt EX LIVIO lib. XXXVIII. cap. 44. patet, eorumque numerus, succedente tempore, mirum in modum crescebat, adeo, vt quum antea tres, postea, testibus CÆSARE de bell. Gall. lib. II. cap. 35. & DIONE CASSIO lib. XXIX. p. 94. viginti, quadraginta, immo sexaginta dies celebrauerint Romani, quod ex CÆSARE lib. IV. de bell. Gall. cap. 38. DIONE CASSIO lib. XLIII. p. 220. & lib. XL. p. 144. constat. Bello ciuili eiusmodi supplicationes non fiebant: conf. CAROL. SIGONIVS de ant. iure prouinc. lib. II. cap. 7. IAC. GYTHERIUS de vet. iur. pontific. lib. I. cap. 35. p. 71. PETR. TAFFINVS de anno secul. cap. XV. & SAM. PITISCVS not. ad Sueton. p. 47.

y) Ludi ipsi in publicos & priuatos possunt diuidi. Illi in deo-

gnosci potest, quod, quum deum colendum esse, & instante periculo placandum cognouerint, modum tamen diuini cultus adeo ignorarunt, vt ludis scenicis aliisque similibus ludicris placari deum, & ad mitiorem de hominibus sententiam perducı posse, crediderint.

§. II.

Eius absurdæ rei exempla habemus apud varios scriptores, vt apud CICERONEM *Catil. III. cap. 8.* quum tristia signa de cælo obseruasset, eorumque causas aruspices consulti responderent: *cædes atque incendia & legum interitum & bellum ciuile ac domesticum, & totius vrbis ac imperii occasum adpropinquare, nisi dii immortales omni ratione placati suo numine prope fata ipsa flexissent.* Itaque ex illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt, neque res vlla, que ad placandum deos pertineret, prætermissa est. Originem huius ritus prodidit LI-

VIVS

deorum: hi in magistratum atque defunctorum honorem instituti sunt. Et, vtı omnes ad religionem ac sacra referebantur, quum numquam sine sacrificiis peragi solerent; ita publici inprimis ad deorum cultum varias ob causas pertinebant. Deos enim suos istis quasi demulcere, eosque ad benefaciendum inuitare, iratos placare, & salutem populi a numinibus expetere, sibi que plebis gratiam colligere voluerunt. Ludos scenicos ad iram diuinam auertendam ita institutos esse, LIVIVS *lib. VII. cap. 2.* testatur, cui TACITVS *lib. XIV. annal. cap. 23.* & CICERO *lib. II. de officiis cap. 17.* addendi sunt. Plura de hoc argumento exhibent: IAC. GVTHERIVS *de iure pontif. lib. III. cap. 18.* EVER. OTTO *de edil. colon. & municip. cap. XI.* alique, quos infra recitabo.

VIVS lib. VII. cap. 2. Quum dixisset, in pestilentia eius anni lectisternium fuisse factum, addit: quum vis morbi nec humanis consiliis, nec ope divina leuaretur, victis superstitione animis, ludi quoque scenici noua res bellicoso populo, nam Circi modo spectaculum fuerat, inter alia celestis iræ placamina instituti dicuntur. Item tradit CENSORINVS de die natali cap. XII. Nisi grata, inquit, esset musica diis immortalibus, qui constant ex anima diuina profecto, ludi scenici placandorum deorum causa instituti non essent; nec tibicen omnibus supplicationibus in sacris adibus adhiberetur. Hæc vt intelligas, sciendum est, musicæ potissimum locum in theatro fuisse, ideoque comædias tragædiasque meretricie fuisse conscriptas, vt modulamini musices adcommodarentur. z) Quæ hoc loco tantum com-

z) His a nostro auctore memoratis festis generalioribus addi debent:

I. *amburbium*, quo vrbs & pomerium, vbi insignis calamitas contigerat; scelus grate admissum erat; aut prodigium vrbi imminere videbatur, purgari solebant. Et quia hostia circa urbem ducebatur, expiationis hoc festum *amburbium*, teste VOPISCO vit. *Aureliani cap. XX. tom. II. script. hist. Aug. p. 462.* hostia vero ipsa *amburbialis*, vt FESTVS docet, dicta est. Huius *amburbii* mentionem faciunt: IULIUS ORSEVENS de *prodigiis cap. 53.* APVLEIUS lib. III. *metam. p. 71.* & LUCANVS lib. I. *pharsal. v. 593.* conf. ADR. TURNEBVM lib. XVIII. *aduers. cap. 17. p. 554.* IO. LOMEIERVM de *lustrat. cap. XXX. p. 358.* & CLAVD. SALMASIVM not. ad *memorat. Vopisci locum, p. 462.*

II. *ambarualia*, quibus agri Romani purgati sunt. Et

commemorasse sufficiat, quum de ipsis ludis & variis eorundem generibus infra pluribus expofituri

Et quemadmodum *privati* a patre familias, teste TIBULLO *lib. II. eleg. I.* ita *publici*, de quibus hic fermo est, a fratribus arualibus mense Maio quotannis fieri solebant, ut agris fecunditas conciliaretur. Eorum apud VIRGILIVM *lib. I. georg. v. 345.* & APVLEIVM *lib. III. ab init.* fit mentio, qui ea *lustrale piacimentum* vocat, cui VOPISCVS *vit. Aurel. cap. XX.* & TIBULLVS *lib. II. eleg. I.* adiungendi sunt, ubi aperte amburbium ab ambarualibus distinguitur. Hoc contra SCALIGERVM *not. in Festum voce Antermini* obseruandum est, qui sacrificium amburbiale & ambaruale idem esse pronuntiauit; cui sententiæ etiam SERVIUS *comm. in Virgilio eclog. III. v. 77.* claris verbis contradicit.

III. *suouetaurilia*, siue *solitaurilia* erant sacrificia, quibus ex instituto Seruii Tullii per singulos quinque annos vrbs purgabatur, & quæ sue, oue & tauro peragi solebant: conf. LIVIVM *lib. I. cap. 44.* DIONYSIVM *Halicarnasseum lib. IV. p. 225.* FESTVM *voce solitaurilia*, & adde PAVLL. MANVTIVM *de ciuit. Rom. rom. I. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 33.* IO. SAUBERTVM *de sacrific. cap. IV.* IAC. GVThERIVM *de vet. iur. pontific. lib. IV. cap. 18.* & HENR. NORISIVM *diff. de votis decennialibus imperator. p. 76.* In fratrum arualium votis apud GRVTERVM *inscrip. p. CXXI. num. I. solitaurilia maiora* commemorantur, de quibus IAC. GVThERIVS *lib. IV. de iure pontif. cap. 18. p. 210.* consulendus est. Ista solitaurilia in toreumate expressa videbis apud IAC. SPONIVM *misc. erut. ant. p. 309.*

IV. *peruigilia*, quæ vel sacrorum, vel lætitiæ causa instituta sunt, ut ex TACITO *lib. II. hist. cap. 68. §. 2.* & SVETONIO *vit. Caligul. cap. LIV.* videmus. Illa, de quibus hic loquimur, erant tam publica, quam privata,

turi sumus. Nunc a generalibus feriis ad speciales
 progrediendum est.

C A P.

vata, & uti de his GALBÆ historia apud SVETONI-
 VM *viz. eius, cap. IV.* testatur; ita de illis, quæ pro-
 prie huc spectant, diserte idem scriptor *vit. Aug. cap.*
XCIV. agit ac significat, peruigilia eiusmodi non per
 totam noctem durasse. BEROALDVS hunc Suetoniū
 locum falso explicat de incubatione, quæ ad priuata
 tantum sacra pertinebat, uti & recte quidem obserua-
 uit CASAVBONVS p. 285. ed. GRÆVII; in eo tamen
 a veritate discedit, quando in Apollinis æde incubatio-
 nem peractam esse, in dubium vocat. Eum enim in-
 ter numina fuisse, quæ ægrotis incubatoribus per
 somnia auxilium præstiterunt, probant non solum va-
 ria illius cognomina in inscriptionibus, quæ scientiam
 eius medicam produunt; sed etiam ea, quæ de Coo, ipsi
 consecrato, templo veteres referunt, in ara videli-
 cet, ibi posita, morbi medelas inscriptas fuisse,
 more incubantium, qui præscriptam a numinibus me-
 dicinam tabulis incidendam & posteris tradendam cu-
 rare solebant. Adde DIODORVM SICVLVM *biobth.*
hist. lib. V. p. 341. ex quo hæc omnia satis confirmari
 possunt.

V. *ieiunia.* Veteres pagani homines uti in vniuersum
 sibi persuaserunt, se ieiuniis, ad certum tempus insti-
 tutis, gratiam ac fauorem numinum sibi conciliare pos-
 se; ita speciatim Romani sollempne tale ieiunium in ho-
 norem Cereris ex libris Sibyllinis edixerunt, quemad-
 modum hoc ex LIVIO *lib. XXXVI. cap. 37.* cogno-
 scimus, cui CLEMENS *Alexandrinus protrept. p. 13.*
 atque ARNOBIUS *lib. V. p. 175.* adiungendi sunt;
 præter hos autem: GVIL. STVCKIUS *descript. sacrifici-*
ciorum gentil. p. 250. LVD. CÆL. RHODIGINVS *lib.*
XXVII. lect. ant. cap. 20. & SAM. PLTISCVS *lex.*
ant. Rom. rom. II. p. 304.

VI. *nudipedalia,* quo die festo nudis pedibus Roma-
 Cellar. *Antiquit.* H ni

CAP. VI.
DE FESTIS SPECIALIORIBVS ET
QVIDEM DE FERIIS LATINIS.

§. I.

ANTIQVVM sacrum erat, ab Albanis ad Romanos transmissum, quod quotannis monte Albano a quadraginta septem populis Latii Ioui Latiali, siue Latiari celebrabatur. Taurus Ioui communi nomine populorum immolatus. Quisque autem populus ad epulas singulare adferebat, quæ in illis feriis & in monte Albano instituebantur. Primum vnus dies erat; deinde additus alter, tertius itidemque quartus, quod ex DIONYSIO *Halicarnasseo lib. IV. p. 250.* constat, a) vbi ritum ipsum, &
lib.

incedere eoque iratos deos placare ac pro terra, ob solis ardorem arescente, pluuiam a numinibus impetrare volebant. Nonnulli ritum hunc a Iudæis deduxerunt; eos vero ANTON. BYNÆVS *de cakceis ebr. lib. II. cap. 4. §. 5.* refellit. Huius consuetudinis mentionem faciunt TERTVLLIANVS *de ieiuniis cap. XVI.* STATIVS *lib. IX. Thebaid. v. 672.* aliique plures apud memoratum BYNÆVM ac PITISCVM loco indicato p. 652.

VII. Singularis etiam sollempnioris ritus clauis figendi, pestis tempore maxime vsitati, LIVIVS *lib. VII. cap. 3.* his verbis mentionem facit: *lex vetusta est priscis litteris verbisque scripta, ut qui prætor maximus sit, idibus Septembribus clauum pangat. Fixus fuit dextro lateri ædis Iouis optimi maximi, ea ex parte, qua Mineruæ templum est. Eum clauum, quia raræ per ea tempora litteræ erant, notam numeri annorum fuisse, ferunt eoque Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentum sit.*

a) Idem & confirmat PLYTARCHVS, qui *vit. Camill. p. 151.*

lib. VI. p. 366. vbi ampliationem descripsit : crebra mentio apud LIVIVM est lib. V. cap. 17. his verbis : *Latinas sacrumque in monte Albano rite non concepisse, & cap. 19. iam ludi Latinaeque instaurata erant, & lib. XXI. cap. 63. latinarum feriarum mora, & lib. XXII. cap. I. Latinis feriis actis, sacrificio in monte Albano perfecto, & lib. XXXII. cap. 1. feriae Latinae pontificum decreto instauratae sunt.*

§. II.

Non habebant statum diem, sed poterant alio atque alio mense celebrari, quemadmodum invenimus mense Aprili actas apud LIVIVM lib. XLIV. cap. 19. Maio lib. XLI. cap. 16. Nouembri lib. XLV. cap. 3. Indefinitum ergo tempus erat, vnde LIVIVS lib. XLII. cap. 10. scribit : *consules Latinis feriis in primam quamque diem indictis, in provinciam abituros se denuntiarunt.* Vbi notes ex DIONIS CASSII lib. XLVI. consules non potuisse auspicato ex vrbe ad bellum & in provinciam abire, nisi prius feriis Latinis rite celebratis, quas si neglexissent, putat superstitiose DIO CASSIVS, infeliciter bellum geri, quod sibi videtur exemplis observasse. b)

H 2

Nam

p. 151. *adiectus insuper Latinis dies vnus, inquit, vt quaternis diebus agerentur. Illarum tempore, quo publice quondam induciae inter Romanum populum Latinosque firmatae sunt, inchoari bellum, non decebat.*

b) De feriis, vbi ceremoniae quaedam in iis ob negligentiam intermissae erant, a pontificibus restauratis, LIVIVM lib. XXXII. cap. 1. lib. XXXVII. cap. 3. lib. XLI. cap. 16. de quadrigis vero, in Capitolio hoc tempore certantibus, ac de victore, absynthium bibente, PLINIVM lib. XXVII. cap. 7. deque praefectis vrbis, qui
vsque

Nam consules & omnes magistratus Romani interesse illis sacris in monte Albano debebant.

§. III.

An etiam Latiali Ioui ibidem sanguine humano litatum fuerit, quod videntur christiani scriptores paganis obiecisse, disputatum est in notis ad LACTANTIVM *lib. I. cap. 21. §. 3.* & MINVCI-
VM FELICEM *cap. XXX. num. 4.*

CAP. VII.

DE SATVRNALIBVS.

§. I.

SATVRNI festum erat in memoriam seculi aurei

vsque ad magistratum, ferias has celebrantium, reditum in vrbe imperio fungebantur, IVL. CAPITOLINVM *vit. Antonini philos. cap. IV.* & TACITVM *lib. VI. annal. cap. II.* testes habemus. CASAVBONVS in memorato Capitolini loco pro: *præfectus feriarum latinarum*, legit: *præfectus vrbi feriarum latinarum*; eos vero magistratus *præfectos feriarum latinarum* dictos esse, docent duæ hæ inscriptiones apud GRVTERVM: altera p. CCCXIII. *num. 9.*

M. AVREL. VICTORI

C. V.

PRÆF. FERIAR.

LATIN. SACERDOTI.

DEL SOLIS.

altera p. CCCLVI. *num. I.*

M. ANTONI. ANTI. LVPI. PR.
PATRICI. AVGVRI. QVÆST. SODAL. TITI.
TRIB. MIL. LEG. II. ADIVTR. PIÆ FIDEL. XVIR.
STL. IVD. PRÆF. FER. LAT.

domini præbebant epulum, iisque ministrabant ipsi, & licentius pro lubitu agere, feruis erat permissum.

§. II.

Primum vno die celebratum fuit; deinde duobus, tribus, e) tandem septem diebus, f) in quibus tamen quinque dies vere festi erant. Vid. MACROBIUM *lib. I. saturn. cap. II.* Clamatum tum IO SATURNALIA, g) item BONA SATURNALIA. LIVIUS *lib. XXII. cap. I.* hæc habet: *postremo Decembri iam mense ad adem Saturni Romæ immolatum est, lectisterniumque imperatum, & conuiuium publicum, ac per urbem Saturnalia diem ac noctem clamatum, populusque eum diem festum habere ac seruare in perpetuum iussus.* CICERO *Catil. orat. III. cap. 4.* dicit: *Lentulo & aliis Saturnalibus cædem fieri atque urbem incendi placuisse: Cethego nimium id longum visum.* Licentiam seruorum, testatur etiam PLINIUS

- e) Quis quartum addiderit diem, incertum est. Quintum adiecisse Caligulam, SVETONIUS *vit. eius cap. XVII.* & DIO CASSIUS *lib. LIX. p. 644.* testantur; conf. SAM. PITISCVM *not. ad Suetonium p. 541.*
 f) Septem saturnalium dies expressis his verbis nominat MARTIALIS *lib. XIV. epigr. 72. v. 2. p. 756.*

Saturni septem venerat ante dies.

Ipsa saturnalia quinque absoluta sunt diebus; reliqui vero duo dies festiuitatibus atque omnis generis lætitiis destinati erant; conf. IVST. LIPSIVS *lib. I. saturn. cap. 3. & 4. tom. III. operum p. 879.*

- g) De hoc adclamandi genere vide MARTIALEM *lib. XI. epigr. 2.* & adde BARN. BRISSONIVM *de formul. lib. VIII. p. 720.* IVSTVM LIPSIVM *libro memorato p. 876.* & FRANC. BERNHARDIN. FERRARIVM *de adclamat. vet. lib. VII. cap. 16.*

NIVS, non Romæ modo, sed in villis etiam fuisse, lib. II. ep. 17. §. 24. in hanc ego diatam, inquit, quum me recipio, abesse mihi etiam a villa mea videor, magnamque eius voluptatem præcipue Saturnalibus capio, quum reliqua pars tecti licentia dierum festisque clamoribus personat. Nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstrepunt. Munera etiam mittebantur inter ingenuos his festis diebus. h)

§. III.

Idem PLINIUS lib. IV. ep. 9. Bassum principi dixisse, ait, sola se munuscula duntaxat natali suo, aut saturnalibus accepisse, & plerisque misisse. Adde MARTIALEM lib. IV. epigr. 88:

H 4

Nulla

h) Inter alia dono dederunt cereos atque sigillaria. Illis significabant, Saturnum luminibus colendum esse, per quem ex tenebrosa & obscura vita ad lucem quasi pervenissent. Hæc, siue sigillaria, parva simulacra erant, atque ex ære, argento & auro, aut alia materia confari & pueris imprimis donari solebant: vide SVETONIVM vit. Claud. cap. V. MARTIALEM lib. XIV. epigr. 178. p. 779. SPARTIANVM vit. Caracall. cap. I. & vit. Adrian. cap. XVII. MACROBIVM lib. I. saturnal. cap. 10. ex recentioribus autem MARTIN. LIPENIVM de strenis cap. II. THOM. GATAKERVM not. in Antonin. cap. VII. §. 3. p. 207. IACOB. CVIACIVM lib. XI. obseruat. cap. 30. CASPAR. GEVARTIVM not. ad Statium lib. I. sil. 6. v. 17. p. 67. ed. VEENHUSENIÏ: PHILIPP. BEROALDVM, LEVINVM TORRENTIVM & SAM. PITISCVM not. in Suetonium vit. Claud. cap. V. p. 641. ADR. TURNERIVM lib. II. aduers. cap. 2. p. 36. & lib. XXIII. cap. 28. p. 797. Hinc & ille locus, ubi eiusmodi puerilia dona exponebantur, Romæ sigillariorum habuit nomen.

Nulla remisisti paruo pro munere dona

Et iam Saturni quinque fuere dies.

Scholæ etiam cessabant i) iis diebus, ad quod idem
 PLINIUS *lib. VIII. ep. 7.* adludit: *tu in scholam re-*
vocas, ego adhuc saturnalia extendo, & MARTIA-
 LIS *lib. V. epigr. 84.*

CAP. VIII.

DE LIBERALIBVS.

MEMINIT horum CICERO *lib. XII. ep. 25.*
 quæ incipit: *Liberalibus litteras accepi tuas.*
 Erat autem Libero, id est, Baccho, sacer dies k)
 XVI.

i) Differebantur etiam senatorum conuentus ac iudicia,
 omnisque cessabat strepitus forensis, id quod ex SVE-
 TONIO *vit. Aug. cap. XXXII. §. 9.* SENECA *epist.*
XVIII. tom. II. operum p. 65. & MARTIALI *lib. VII.*
epigr. 27. patet. De saturnalibus lege FRID. RAPOL-
 DVM *not. ad Horatium p. 318.* IVSTVM LIPSIUM
lib. I. saturnal. sermon. cap. 2. tom. III. operum p. 873.
 seq. IOH. BAPT. CASALIVM *de urb. & imper. Rom.*
splendore part. II. cap. 5. aliosque, a SAM. PITISCO
lexic. ant. Roman. tom. III. p. 339. memoratos.

k) *Liberalia* ad impetrandum vberioremi vini prouentum
 a Baccho die XVI. calendar. April. ita instituta sunt, vt
 matronæ decrepitæ ac senes, hedera coronatæ, in
 omnibus vrbs partibus cum foculo ac placentis, ex
 lacte, sesamo ac melle, cuius Bacchus inuentor habe-
 batur, federent: transeuntes ad liba eiusmodi emenda
 adhortarentur, & pro emtoribus, libi parte foculo
 imposita, sacrificarent. Lege VARRONEM *lib. V.*
p. 46. FESTVM voce *Liberalia p. 305.* & inprimis
 OVIDIVM *lib. III. fastor. v. 766.* ex quo & patet, eo
 tem-

XVI. cal. April. quemadmodum OVIDIVS *lib. IV fast. v. 713.* canit:

tertia post idus lux est celeberrima Baccho.

CAP. IX.

DE QVINQVATRIBVS.

§. I.

QVINQVATRIBVS 1) secundum Varronem duplices erant, maiores XIV. calend. April. & H 5 mi-

tempore pueros, posita prætexta, togam fumere solitos fuisse: conf. RVDOLPH. HOSPINIANVM *de festis Iud. & ethnic. p. 128.* & BVRC. GOTTH. STRVVIVM *synt. ant. Rom. cap. IX. p. 419.* Bacchanalia, quæ fuscus TACITVS *lib. XI. cap. 31.* describit, eidem quidem numini destinata, a Liberalibus vero distincta fuerunt. Celebrabantur noctu, quumque in illis nimia committerentur stupra ac flagitia, a senatu prohibita sunt, vt LEVIVS *lib. XVII. cap. 18.* habet; præter quem legas FLAV. BLONDVM *Rom. triumph. p. 37.* & 10. NICOLAI *de ritu Bacchanal. tom. VII. thes. ant. Græc. Gronovii, p. 173.* HERRENSCHMIDII, KRANEWITTERI, MANITII aliorumque de hoc argumento commentationes silentio prætereo.

1) *Quinquatria* a Græcis scriptoribus, nominatim DIONYSIO *Halicarnassæo* & ATHENÆO, *panathenæa* vocantur, quoniam Græcorum panathenæa cum hoc festo vnum idemque sunt. Nomen nacta sunt aut a numero dierum, iis destinatum; aut ab ipso tempore, quoniam post quintum id. Mart. celebrari solebant. Consulas VARRONEM *de lat. lingu. lib. V. p. 33.* & OVIDIVM *lib. III. fastor. v. 890.* Epulum Mineræ in veteri Romano calendario ad mensẽ Septembrem transfertur. Palladi in Auentino monte XIV. dies cal. Iulii sacer fuit. Lege OVIDIVM *lib. VI. fastor. v. 727.*

minores idibus Iunii. De maioribus sic scribit
OVIDIVS *fast. lib. III. v. 809*:

*Vna dies media est & fiunt sacra Mineruæ,
Nominaque a iunctis quinque diebus habent.*

Pluribus diebus enim agebantur, quod Augustus
epistola ad Tiberium apud SVETONIVM *cap. LXXI.* testatur, quando scribit: *non quinquatrus
satis iucunde egimus. m)* Lusimus enim per omnes
dies, forumque aleatorium calsecimus. Et quia
Mineruæ sacræ erant, scholis etiam ferias adfere-
bant & magistris donaria, quæ *minerualia n)* vo-
cabantur. HORATIVS *lib. II. epist. 2. v. 197.* canit:

*Ac potius puer ut festis Quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.*

OVIDIVS *lib. III. fast. v. 829*:

*Nec vos turba feri censu fraudata magistri
Spernite: Discipulos attrahit illa novos.*

§. II.

Quæ ut intelligantur, cum primis consuli TER-
VLLIANVS potest de idololatr. *cap. X.* qui etiam
hoc festum *Minerualia* dixit. CICERO quoque
quin-

m) Pueris in primis sumuam adferebant lætitiâ, quod
HORATIVS *lib. II. epist. 2. v. 197. p. 655.* innuit, &
SYMMACHVS *lib. V. epist. 83. p. 341.* istud festum
pueriles vocat *ferias.*

n) *Minerualia* ista a mercede, quam præceptores idibus
per singulos menses accipiebant, diuersa erant, atque
in munusculis constabant, quæ discipuli primo suo ad
magistrum ingressu offerre solebant: conf. ANGEL.
POLITIANVM *miscell. cap. XXI. p. 243.* GER. 10.
VOSSIVM *etymol. voc. minerual. tom. I. oper. p. 373.*
& 10. CHRIST. SAGITTARIVM *otio Ienens. diff. IX.*
cap. 5. §. 3. p. 251.

quinguatruum mentionem habet *lib. II. ep. 12. ad famul. Sollicitus ergo de rebus urbanis, ita tumultuose conciones, ita molestæ Quinguatrus adferebantur. Hæc de maioribus.*

Minorum, vel minusculorum explicationem habet *OVIDIUS lib. VI. fast. v. 693. seq.*

Hæc ubi perdocuit, superest mihi discere, dixi,

Cur sit quinguatrus illa vocata dies.

Martius, inquit, agit tali mea nomina festa

Estque sub inuentis hæc quoque turba meis.

CAP. X.

DE CONSVALIBVS.

CONSVALIA quasi Neptunalia sunt festa, Neptuno equestri sacra XII. cal. Septembr. Originem docet *LIVIVS lib. I. cap. 9. Romulus ludos ex industria parat Neptuno equestri sollemnes: consualia vocat. Adde, quæ ad Eutrop. lib. I. cap. I. notauimus. Plura de iis Varro lib. V. de lat. lingu. DIONYSIVS Halicarnass. lib. I. p. 26. & lib. II. p. 100.*

CAP. XI.

DE CEREALIBVS.

§. I.

CEREALIA, id est, Cereris sacra a solis feminis peracta V. idus Aprilis. De his *CICERO pro Balbo cap. XXIV: sacra Cereris summa maiores nostri religione confici ceremoniaque voluerunt, qua,*

que, quum essent adsumta de Græcia, & per Græcos semper curata sunt sacerdotes, & Græca omnia nominata.

§. II.

Lugentibus non licebat interesse, o) vt scribit LIVIVS lib. XXII. cap. 56: totam urbem opplevit luctus, vt sacrum anniuersarium Cereris intermissum sit, quia nec lugentibus id facere est fas, nec vlla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat.

CAP. XII.

DE CALENDIS.

§. I.

OMNES calendæ erant Iunoni sacratæ. Sic OVIDIVS lib. I. fast. v. 55:

*Indicat Ausonias Iunonis cura calendas,
Idibus alba Ioui grandior agna cadit.
Nonarum tutela deo caret, cet.*

Martiæ autem calendæ speciatim Marti quoque sacra-

o) Celebrabantur noctu, & sacerdotes, faces manibus tenentes & discurrentes, more fanaticorum, sacra in Cereris, ob inuentam Proserpinam, honorem peragebant. Ideoque etiam faces adhibitæ sunt, quia Cererem filiam suam iis quæsuissæ perhibebant fabularum scriptores. Impios sceleratosque per præconem, qui præclamabat, retentos & amotos; adpropinquantes vero, vbi non initiati erant, capite punitos esse, LIVIVS lib. XXXI. cap. 14. aliique testantur. Ab his cerealibus alii Cereris ludi, XIII. cal. Maii habiti & ab OVIDIO lib. III. fastor. v. 677. descripti, diuersi erant: conf. RVD. HOSPINIANVS de festis Iudæor. & ethnic. p. 148.

crabantur a matronis, quia iis credebatur prælium, inter Romanos & Sabinos intra urbem factum, intercurfu Sabinarum diremtum esse.

§. II.

Munera feminæ mittebant, etiam fertis præbebant epulum, p) vt viri Saturnalibus, quod ex SOLINI cap. I. constat, etiam ex TIBULLI lib. III.

p) Vid. supra cap. VII. not. h) Ista Calendæ omnium celebratissimæ fuere, quum iis noui anni auspiciu fieret, & comitia initium suum haberent, hæcque consuetudo vsque ad bella Punica obseruata est, post quæ calendis Ianuariis ea incipi solebant. Vti Calendæ in Iunonis; ita Idus in Iouis tutela erant; Nonæ vero nulli numinum speciatim consecratæ fuerant, quod OVIDIUS lib. I. *fastor.* v. 55. habet. De ipsa nominis ratione VARRO lib. V. *de lat. lingu.* p. 35. & MACROBIUS lib. I. *saturnal. cap.* 14. legendi sunt. Calendæ Ianuariæ pari festiuitate celebratæ sunt. Quisque in iis nouam suam inchoabat opus, & amici sibi inuicem fausta quæuis precabantur, ac munera, *strenarum* nomine adpellata, mittebant, de quibus præter veteres, AVSONIVM, SYMMACHVM, MARTIALEM aliosque, DION. PETAVIVS not. *ad Iuliani misopogon.* p. 306. PHILIPPVS HORSTIVS *schediasm. de strenis votisque Ianuariis*: IAC. SPONIVS *diff. de strenar. origine tom. IX. thes. ant. Græc.* GRONOVII p. 205. MARTIN. LIPENIVS *hist. strenarum ciuiliu & ecclesiast.* THEODOR. MARCILIVS *hist. strenarum agunt.* HIERON. BOSSII, RENATI IOSEPHI TVRNEMINE ac reliquorum, a IO. ALB. FABBICIO *bibliogr. antiquar.* p. 330. memoratorum, non mentionem facio. De muneribus, quæ imperatoribus oblata sunt, IO. FRISTANVS *tom. II. hist. imperat.* p. 643. & IAC. GOTHOFREDVS *comm. ad codic. Theodos.* tom. II. p. 439. videndi sunt.

III. eleg. I. in principio & MARTIAL. lib. X. ep.
24. v. 3.

CAP. XIII.

DE VULCANALIBVS.

VULCANI sacra X. cal. Sept. in veruſto calenda-
rio Romano notantur. q) Nocturni ignis in
iis

q) Inſcriptio apud GRVTERVM p. LXI. num. 3. docet,
populum hoc feſto animalia in ignem conieciffe, eo
præſertim fine, vt incendia ab vrbe auerterentur. Eru-
ditos eo tempore lucubrare cœpiſſe, confirmat PLINII
locus, a noſtro auctore excitatus, quem egregie illu-
ſtrauit MARC. ANTON. MVRETVS var. lect. lib.
XVIII. cap. 13. cuius verba merito heic deſcribam:
*erat in conſuetudine poſitum, vt de menſe Auguſto Vulca-
nalibus lucubrare inciperent; ſed id tantum d'ῶριώτεως
ἄρα plerique faciebant, eodem plane modo, quo calen-
dis Ianuarii ſuas quiſque artes modice attingebat, auſpi-
candi cauſſa. Ita Plinius iunior de auunculo ſuo: lucu-
brare, a Vulcanalibus incipiebat, non auſpican-
di cauſſa, ſed ſtudenti. Negat eum ita feciſſe, vt cere-
ri ſolebant, qui tunc dicis tantum cauſſa incipiebant lucu-
brare ac deinde id differebant ad finem autumnii. Hæc
lucubratio, cuius eruditi apud Romanos Vulcanalibus,
id eſt, X. calend. Septembris auſpiciam faciebant, ma-
tutina fuit, quod ex eodem Plinii loco adparet, vbi
verba ſtatim a nocte multa, non ſolum tempus vltra no-
ctis medium ſignificant, ſed etiam veſpertinaſ horas
plane excludunt. Veterum Romanorum induſtriam
plane ſingularem fuiſſe, vel ex eo conſtat, quod, vt
PLINIUS de auunculo ſuo ſcribit, ſtatim prima & ſe-
cunda poſt mediam noctem hora animum litterarum
ſtudiis conſecrauerint. Aeſtiuis menſibus, ante Vulca-
nalia videlicet, Romanos itidem noctis horas ſcientia-
rum*

iis usus erat, & antelucanam hoc tempore lucubrationem inchoabant, quamquam auspicandi causa tantum plerique, utpote omittentes eam postea ad finem fere autumnii. Quo respicit **PLINIVS** *lib. III. ep. 5. §. 8.*

CAP. XIV.

DE PARILIBVS.

§. I.

PARILIA XI. cal. Maii, qui natalis credebatur urbis Romæ esse, r) celebrabantur, a pariendo

rum culturæ dedisse, testis est, præter **CICERONEM**, **LVCRETIVS** *lib. I. v. 141.* Alia, quæ huc spectant, diligenter persequutus est auctor noster *diff. de vigiliis & lucubrationibus veterum*, in eiusdem *dissertat. academ.* a venerando patre in lucem emissis, p. 403. seq.

r) **NICOL. HEINSIVS** *not. ad Ovidium lib. IV. fastor. v. 721.* alique obseruant, in plurimis antiquis libris, manu exaratis, *parilia* legi. Nonnulli IX. cal. Mai. alii X. huius mensis die Romæ urbis iacta fundamenta fuisse, contendunt; plurimi tamen & ex veteribus XI. nominant diem. Ab istis parilibus, siue a die natali Romæ etiam anni urbis huius numerabantur, ut **CENSORIVS** *de die natal. cap. XVII.* refert, dum & *quidem*, inquit, *ex parilibus, unde anni urbis numerantur*: adde **OVIDIVM** *lib. XIV. metam. v. 18.* **PROPERTIVM** *lib. IV. eleg. 4.* atque alios multos. Pro undecimo die etiam **PLVTARCHVS** *vit. Romul. p. 23.* pugnat. Varii ritus a pastoribus præcipue in isto festo obseruabantur. Purgabant isti ouilia sua: sollempni ritu lustrabant oues: populus in vrbe expiabatur suffimento, quod ex sanguine equino: cineribus vitulorum, ex vteris matrum excisorum & a vestalibus virginibus

in

do dicta, quia illo tempore omnia noua terra proferat atque pariat. Inde *Parilitium* dicitur *sidus Hyadum*, vt *PLINIUS* notat *lib. XVIII. cap. 26.* vel potius maxima illius stella *oculus tauri.*

§. II.

CICERO festi huius diei sæpe meminit *lib. II. ad Atticum epist. 8. lib. IV. ep. 9. lib. XIV. ep. 14.* & eundem natalem urbis esse, testatur *lib. II. de diuin. cap. 47.* & *PLINIUS lib. XVIII. cap. 26.*

§. III.

Quidam scribunt *Palilia*, quasi *Pales* pastorum dea nomen dederit, vt *OVIDIUS IV. fast. v. 721.* canit:
Nox abiit oriturque aurora. Palilia poscor.
Non poscor frustra, si fauet alma Pales.
Alma Pales, faueas pastoria sacra canenti.

CAP.

in *fordicidiis*, vti adpellabantur, antea combustorum, atque ex stipulis fabalibus componi & prunis ardentibus imponi solebat. Pali deæ lacte, sapa ac milio sacra persoluebant; iis vero omnibus finitis & precibus fuis, acerui, ex congesto fæno aut collectis stipulis facti, accendebantur, quos, vt corpora sua expiarent, transilire solebant, vt hæc omnia fuscè *OVIDIUS lib. IV. fastor. v. 629. seq.* describit, cui addantur: *GVIL. STVCKIUS antiqu. conuiual. lib. I. cap. 16. WOLFG. LAZIUS comm. reipubl. Rom. lib. XI. cap. 2. IO. LOMEIERVS de lustrat. cap. XXIX. IS. CASAVBONVS not. in Persium p. 115. SAM. PITISCVS not. ad Sueton. p. 539.* Inter alios post bellum Hispaniense Iulio Cæsari decretos honores & hic fuit, quod Palilibus sacra fierent ob nuntium de victoria eius tempore isto sub vesperam adlatum, vt *DIO CASSIUS lib. XLIV. p. 234.* refert. Sic & iste dies, quo Caligula imperii auspiciam fecit, *paliliorum* nomen habuit, vt *SVETONIUS vit. eius cap. XVI.* obseruat.

CAP. XV.

DE FAUNALIBVS.

§. I.

Hoc etiam inter rustica festa referendum, idibus Februarii quotannis celebrandum, de quo OVIDIVS *lib. II. fast. v. 193*:

Idibus adgressis fumant altaria Fauni

Hic, vbi discretas insula rumpit aquas.

id est, in insula Tiberina, siue sacra, vbi facellum & ara Fauni fuit.

§. II.

Alias Fauni sollempnitas erat mense Decembri, de qua HORATIVS *lib. III. od. 18. v. 10*:

Quum tibi nona redeunt Decembres,

Festus in pratis vacat otioso

Cum boue pagus.

CAP. XVI.

DE LVPERCALIBVS.

LVPERCALIA Pani sacra erant XV. cal. Martii. Ritum eorum supra iam descripsimus in lupercis, Panis sacerdotibus. Lege præter LIVIVM, ibi citatum, etiam PLVTARCHVM *in Romulo p. 31.* & OVIDIVM *fast. lib. II. v. 267.*

CAP. XVII.

DE TERMINALIBVS.

TERMINVM etiam Romani pro deo colebant, in cuius tutela essent termini agrorum, vt *Cellar. Antiquit.*

I

FESTVS

FESTVS POMPEIUS ait. s) De numine eo etiam FLORVS consulatur *lib. I. cap. 7.* Hinc Terminalia instituit Numa Pompilius, vt DIONYSIVS *Halicarnassens lib. II. p. 133.* refert, quæ VIII. cal. Martii magna rusticorum sollempnitate celebrabantur: conf. OVIDIVS *fastor. lib. II. v. 655.*

CAP. XVIII.

DE LAVATIONE MATRIS DEVM.

§. I.

MATER magna, siue deum, credebatur Saturni coniux, Iouis mater, fuisse, cuius antiquum simulacrum Romani, oraculo, vt ferunt, moniti, Pessinunte, Phrygiæ vrbe, aduexerunt, summaque coluerunt religione.

§. II.

s) Veteres plurimum numinum cultores diuina ueneratione etiam Terminos deos, qui a Vialibus differunt, sunt prosequuti. Eorum religio iam a Numa, vt DIONYSIVS *Halicarnassens lib. II. p. 153.* tradit, est instituta. Illorum faciem mox vt barbaram; corpus vero vt inuersam pyramidem effingebant: mox solos lapides quadratos, oleo unctos ac floribus coronatos, tanquam simulacra, habebant. Festum eorum magna rusticorum sollempnitate celebrabatur; eo tamen discrimine, vt antiquissimis temporibus deo huic nulla animalia sacrificarent; quæ consuetudo vero sequenti tempore immutata fuit. Conf. DIONYSIVM *Halicarnassens loco memorato*, PLVTARCHVM *vit. Num. p. 70.* OVIDIVM *lib. II. fastor. v. 641. seq.* & ex recentioribus IAC. SPONIVM *miscell. erud. antiqu. p. 42.* VB. GOLZIVM *numm. Aug. p. 23.* THOM. DEMPSTERVM *paralip. ad Rosinum lib. IV. cap. 7.* EVERH. OTTONEM *de iurela viar. publicar. p. 31. seq.*

§. II.

Id simulacrum quotannis in amniculo Almone lauandum erat, t) qui dies etiam in festis

I 2

t) Festi huius in vetusto calendario, mense Maio, post quinquatria, ut ex HEERWARTO, PETAVIO & LAMBECCIO, EZ. SPANHEMIVS not. in *Callimachi lauacr. Pallad.* p. 526. obseruat, fit mentio. Ad VI. enim *cal. April.* existat vocabulum: LAVATIO, quo factis tempus huius festi designatur. Acceperunt Romani ritum, Cybeles tam simulacrum, quam carpentum lavandi, a Phrygiis, uti hoc ex ARRIANO *tactic.* p. 75. comprobari potest, qui ceremoniam hanc Phrygiam fuisse, aperte confirmat. Fiebat lauatio ipsa in fluuio Almone, qui non procul ab vrbe Tiberi miscebatur, ut ex hoc AMMIANI MARCELLINI testimonio *lib. XXXIII. cap. 3.* constat: *ad diem VI. calend. quo Romæ matri deorum pompa celebrantur annales & carpentum, quo vehitur simulacrum. Almonis undis abluj, perhibetur.* Reliqua silentio prætermitto, quæ de hac lauatione obseruarunt: IVST. LIPSIVS *epist. miscell. LXXV. IO. LOMEIERVS de lustrat. cap. XXVI. VALESIVS not. in Ammiani Marcellini loc. memorat. CASP. BARTHIVS not. ad Claud. de bello Gildon. v. 120. & EZECH. SPANHEMIVS not. ad Callimach. p. 527. Ut Cybele, ita & Venus eodem mense Romæ pari ratione lota est, quemadmodum ex FLVTARCHO *vit. Num. p. 72. & ex his OVIDII lib. IV. fast. v. 135. versibus* constat:*

Aurea marmoreo redimicula tollite collo,

Demite diuitias, tota lauanda dea est.

In causas ritus huius, qui tam apud Græcos, quam Romanos, notissimus fuit, inquit summa diligentia EZECH. SPANHEMIVS loco excitato, existimatque, eum ea ex ratione adhibitum esse, quoniam simulacra in templis pariter, ac priuatarum ædium vestibulis per puluerem, aues aliasque causas inquinata ac polluta fuis-

stis habebatur. OVIDIVS *lib. IV. fast. v. 337.*
canit:

*Est locus, in Tiberim qua lubricus influit Almo,
Illic purpurea canus cum veste sacerdos
Almonis dominam sacraque lauit aquis.*

Et SILIVS *Ital. lib. IIX. v. 364.*

- - tepidoque fouent Almonē Cybelem.

Vbi LVCANI quoque testimonium in notis *ex libro II. v. 600.* adiecimus.

CAP. XIX.

DE FLORALIBVS.

PVDENDAM horum originem, postmodum fabulæ velamine tectam, eleganter descripsit LACTANTIUS *lib. I. cap. 10. §. 6. & 7.* Deam autem finxerunt esse, quæ floribus præsit, vnde ludi eius primum IV. cal. Maii celebrati ac deinde in

fuissent, quam ob rem & factum esset, vt parua signa aliaque donaria, simulacris nominum adfixa, lauassent. His addit, supplices, quibus asylum simulacra præbebant, ea contrectare solitos fuisse, veteresque credidisse, quod ipsa numina eiusmodi lauacris recrearentur ac delectarentur. Quæ rationes ita comparatæ quidem sunt, vt aliquid ad hanc, lauandi Cybelem, consuetudinem contribuisset videantur; iis vero totam rem confici, vel ex eo mihi persuadere non possum, quod positis his causis, Romani omnia fere deorum suorum simulacra lauare debuissent; quod tamen eos fecisse, nullibi legimus. Occulta quædam sine dubio in Cybeles ac Veneris cultu fuit ratio, quæ plurimum numinum cultores, vt festum hunc diem instituerent, excitauit atque adduxit.

in ipsum Maium translati sunt: u) OVIDIVS
fast. lib. V. v. 195.

13

CAP.

u) Auctorem nostrum, ut videtur, sefellit BORRICHIVS, qui *antiqu. urb. fac. cap. VII. §. 6.* ex adducto OVIDII effato probare voluit, festum hoc primum mense Aprili celebratum, postea vero in Maium translatum esse. Poeta ne verbo quidem huius rei mentionem facit, ut ex his ipsis versibus *lib. V. fast. v. 183.* ad quos provocavit, cognosci potest:

Mater, ades, florum ludis celebranda iocosis:

Distuleram partes mense priore tuas.

Incipis Aprili: transis in tempora Maii.

Alter te fugiens, quum venit alter, habet.

Quum tua sint cedantque tibi consinia mensum,

Comuenit in laudes ille, vel iste tuas.

Poeta initium illorum mensi Aprili ac finem Maio assignat; inde vero nullo modo sequitur, ferias has ex vno in alterum translatas esse mensem. Sic & FAM. NARDINVS *Rom. vet. lib. IV. cap. 3. & 7.* erravit, quando statuit, festa Floræ duplicia fuisse, quum alterum mense Aprili, alterum vero mense Maio celebratum sit. Illud festum in theatro vici patricii habitum fuisse, credit, quo nudæ meretrices impudicis ac obscænis gestibus se in conspectum populi dedecrunt; quum contra ea illud, quod in mensem Maium incidisset, festum venationi caprearum ac leporum in circo areæ Grimanae destinatum fuerit. Sed decepit se vir, alias doctissimus. OVIDIVS enim festum & meretricum & caprearum non distinguit; nec discrimen locorum, quod iste sibi finxit, innuit. Adhæc ii, qui veteris Romæ rudera perquisierunt, vestigia circi huius in ipso patricio vico conspici, referunt, ut ex FVLVIO obseruat memoratus BORRICHIVS *ant. urb. Rom. facie. cap. VII. §. 4. & 5.*

DE BONÆ DEÆ SACRO.

BONÆ deæ sacrum calendis Maii fiebat, ob dedicatum eodem die in Auentino monte templum: OVIDIVS *fast. lib. V. v. 155.* Antiquissima hæc regina fuit, Fauna etiam & Fatua adpellata, quam matronæ & vestales virgines in pontificis, consulis, vel prætoris domo ita colebant, ut nefas & summum piaculum esset, vllum masculinum hominem per eos dies intra ædes illas versari. Vide PLVTARCHVM *in Cesare* p. 711. & *Cicerone* p. 870. ac ipsum CICERONEM *pro Milonæ cap. V.* & *harusp. resp. cap. XVII.*

DE VERE SACRO.

§. I.

FESTIS diebus possumus etiam adicere *ver sacrum*, quo quidem victimæ significabantur; a tempore autem nomen suum habebat. Magnis in periculis vouebant Romani, quæcumque proximo vere nata essent animalia, immolatueros, ut FESTVS POMPEIVS descripsit. LIVIVS aliquoties meminit. *Lib. XXII. cap. 9: pontifex maximus populum consulendum de vere sacro censuit, iniussu populi voueri non posse.* Et *lib. XXXIII. cap. 44: consules ver sacrum ex pontificum iussu fecere.* Clarius idem rem exprimit *lib. XXXIV. cap. 44: ver sacrum factum erat priori anno: id quum pontifex non esse recte factum collegio renuntiasset, de integro facien-*

eiendum arbitrato pontificum consueverunt. Ver sacrum videri pecus, quod natum esset inter calend. Mart. & pridie calend. Maias.

§. II.

An etiam homines, intra hos menses nati, ad ver sacrum pertinuerint, disquirebatur. LIVIUS videtur negare, pecus nominans ex pontificum decreto, non homines: POMPEIUS autem FESTVS in voce Mamertini exemplo & oraculi auctoritate adfirmat, quod non quidem immolati fuerint pueri, sed quod, quum adoleuissent, patria decedere, iussi sint. Sed semper, aut sæpius id factum esse, probabile haud est.

CAP. XXII.

DE LVDIS SECVLARIBVS. x)

§. I.

FESTI dies erant quouis reuoluto seculo celebrati. Non autem certum, centesimo quouis anno actos hos ludos esse, quia de numero annorum seculi disceptatur, & vulgo centum anni conficiunt seculum: alii centum quinque, alii centum decem ad hos ludos requisierunt, de quo

I 4. ex

x) Ludi seculares in honorem Apollinis & Dianæ præcipue per tres dies & noctes continuas ita instituti sunt, vt in omnibus theatris ludi, in templis vero sacrificia exhiberentur. Fiebat hoc ad conseruandam incolumitatem imperii, & ad fauorem deorum toti populo conciliandum. In Apollinis Palatini templo die Festo tertio viginti septem pueri nobiles & totidem virgines carmen seculare canere debebant.

ex CENSORINO disputamus in *oratione V.* programmatibus nostris subiecta, p. 593. seq.

§. II.

Originem descripsit ZOSIMVS *lib. II.* ineunte. Ritus & ceremonias eiusdem *libri cap. V.* ubi in primis præparatio lustrationis est descripta. y) Addi potest HORATII *carmen seculare* & SVETONIVS *vit. Aug. cap. XXXI.* item *Claud. cap. XXI. Domit. cap. IV. z)*

SECT.

y) De his ludis secularibus ex veteribus exposuerunt : FESTVS voce *ludi seculares* : VALERIVS MAXIMVS *lib. II. cap. 4.* CENSORINVS *de die natali cap. XVII.* AVGVSTINVS *lib. III. de ciuit. dei cap. 18.* ex recentioribus vero ANGELVS POLITIANVS *miscell. cap. LVIII.* ONVPHR. PANVINIVS *lib. de secularibus ludis*, qui non solum separatim prædiit, sed etiam *tom. I. miscellaneorum* GAUDENTII ROBERTI & *tom. XI. thesaur. ant. Rom. Græuii* denuo in lucem editus est : PETR. TAFFINVS *lib. de anno seculari & ludis secularibus Romanor.* IVSTVS RYCKIVS *syntagm. de anno seculari, iubilæo & annis sollempnibus diuersarum nationum* : IO. ADOLPH. TURRETINVS *questionibus academicis de ludis secularibus* : cel. IO. MATTH. GESNERVS *comment. de opinatis secularium ludorum notis in nummis Rom. gentium* : interpretes ad *Catulli poem. XXXV.* & ad *Horatii carmen seculare, lib. I. od. 21. lib. IV. od. 6.* FLORENTIVM DE BRVIN, OLDERMANNVM aliosque, qui de his ludis secularibus scripserunt, silens prætereo.

z) Eiusmodi ferias complures habuit vetus Roma, quibus diis suis debitum exhibere voluit cultum. Præter eas, a nostro auctore recitatas, memoranda sunt :

I. *ex festis diebus deorum consentium* : *vinalia*, quorum alia IX. cal. Maii; alii vero XIV. cal. Septembr. cele-

celebrabantur, ita, vt illa Veneri, hæc vero Ioui sacra fuerint, quamuis & veteres duos hos festos dies inter se confunderent: *feriæ Iunonis*, cui vt omnes calendæ; ita calendæ Februarii *Sospitæ*: Iunii *Monetæ*: Iulii *Caprotinæ* dedicatæ erant. Diana idibus Augusti a venatoribus: Mercurius idibus Maii: Mars calendis Martii ac Iunii itidemque idib. Octobr. colebantur, vt *equiniorum*, in eiusdem numinis honorem III. cal. & idib. Martii institutorum, haud mentionem faciam. Veneri calendæ Aprilis; Nepruno vero præter X. diem cal. August. & *consualia*, calendæ Septembris; Vestæ autem idus Iunii sacra erant. Plures eiusmodi ferias silentio transmittito.

II. *ex festis diebus deorum selectorum* obseruanda præcipue sunt: *agonalia*, quæ pariter ac calendæ Ianuariæ Iano sacra erant: *feralia*, quæ IX. cal. Martii in Plutonis deorumque inferorum honorem ita instituta sunt, vt mortuis parentarent, eorum vero manes placarent, & ad sepulera, in pauperum vsum, epulas, *silicernium* dictas, deferrent: *opiconsua*, quæ Vestæ præscæ consecrata, a bonæ autem deæ sacris, supra ab auctore memoratis, diuersa fuerunt; a quibus & *opalia*, d. IV. cal. Ianuarii celebrata, distingui debent.

III. *ex festis deorum indigetum* in censum veniunt: *festum Herculis*, a Romulo iam institutum: *Castoris & Pollucis*, d. VI. cal. Februarii: *Aesculapii*, calendis Ianuarii: *Quirini*, d. XIII. cal. Martii: *Portumni*, mense Augusto celebratum. De reliquis taceo.

IV. *ex feriis virtutum*, vt festi dies *Fortunæ*, quos calendaria vetusta ad VIII. cal. Iunii: ad VIII. cal. Iulii: VIII. id. Iunii & ad calendas Decembris referunt. *Victoriæ*, cal. Nouembris: *Paci*, III. cal. Februar. *Concordiæ*, d. XVII. cal. Februarii, & *Menti*, VI. id. Iunii sacra facta sunt.

V. *ex festis diebus rusticorum*, præter *lupercalia*, *faunalia* & *terminalia*, supra exposita, notanda sunt: *robigalia*, quibus deo Robigo ouem canisque exta

cum thure & vino sacrificabant: *fornacalia*, farris torrendi gratia a Numa instituta, aliaque.

VI. *ad festos dies deorum*, qui variis actionibus hominum præerant, ac alias ferias reliquorum numinum & nympharum pertinent: *angeronalia*, *volturnalia*, *matralia*, *furinalia*, festi dies dearum *Carnæ* & *Bellone*: *lararia*, *compitalia*, *lemuralia*, *carmentalia*, sacra *Annæ perennæ* aliaque. His & eæ adiungendæ sunt feriæ, quæ publicæ quidem fuerunt; attamen in deorum memoriam haud institutæ, vt *charistia*, quibus cognati conueniebant & mutua dona dabant, & quæ a *charistis*, gratiarum peruigilio, distincta erant. Sic & *hilaria*, d. VIII. cal. Aprilis: *fontinalia*, d. III. id. Octobr. *lucaria*, d. XIV. cal. Augusti: *populifugia*, d. III. non. Iul. *fugalia*, *armilustria*, multaue alia huius generis in vlu fuerunt: conf. BVRC. GOTTE. STRVVIVM *synt. ant. Rom. cap. IX. p. 437.*

VII. *ex festis diebus imperatorum* multæ etiam feriæ commemorari possent; quas vero silentio breuitatis causâ prætereo. Adeo enim processit adulatio, imperatoribus facta, vt tanta feriarum multitudo non sufficeret, quin & imperatoribus singularia sacra decernerentur, atque in calendariis ii dies adnotarentur, quibus lucem primam adspexerant, imperium & alia officia, ciuilia ac sacra, acceperant, & quibus illustre factum, in bello præsertim, præstiterant. Hoc festos dies adeo auxit, vt imperatores ipsi, nominatim CLAVDIVS, NERO, VESPASIANVS & ANTONINVS philosophus de diminuendis & in breuiorem summam contrahendis feriis cogitare debuerint, quemadmodum ex DIONE CASSIO *lib. LX. p. 676.* TACITO *lib. IV. hist. cap. 40.* & CAPITOLINO *vit. Anton. philosophi cap. X. tom. II. script. hist. August. p. 330.* intelligi potest.

VIII. *ex festis diebus priuatis* memoranda sunt: I) *sacra gentilitia*, a quibuslibet familiis celebrata, quemadmodum sacrificia & sollemnes feriæ gentis Fabiæ,

biæ, Claudiæ, Appiæ, Aemiliæ, Iuliæ & Corneliæ testantur. Necessè erat, ut caput familiæ in istis sacris adesset, quod ex PLUTARCHO vit. *Fabii* p. 118. & LIVIO lib. XLIII. cap. II. constat. Videantur: CAROL. SIGONIVS de ant. iur. civ. Rom. lib. I. cap. 8. p. 116. IAC. GÜTHERIVS de vet. iur. pontif. lib. II. cap. 5. p. 82. PETR. BURMANNVS de vestigal. cap. XI. p. 164. IVSTINIANVS THOELDENIVS comm. de sacris Romanorum gentilitiis, aliique plures: II) dies funerum atque expiationum, qui, ut ex MACROBIO lib. I. saturnial. cap. 16. patet, feriis privatis adnumerabantur: III) natales dies. Non solum enim deorum, urbium, imperatorum, aliorumque illustrium virorum dies, quibus in lucem editi erant, summa festiuitate colebantur; sed etiam privati natalitia celebrare solebant, iisque partim genis sacrificabant, partim conuiuia magnis sumptibus instituebant; ut hæc IOACH. HILDEBRANDVS de natalitiis vet. sacris & profanis: IO. MEVRSIVS de puerperio veteri cap. VII. HENR. LINDENBROGIUS not. ad Censorinum de die natal. MARTINVS DE ROA lib. de natalium apud veteres sollempnitate: GVIL. STVCKIVS lib. I. antiquit. conuivial. cap. 16. HENR. DODWELLVS prælect. Cambden. p. 153. seq. interpretes ad Ouidium tom. III. oper. p. 29. ed. BURMANNI, & ad Ciceronis orationes tom. VI. p. 404. ed. GRÆVII: IAC. GÜTHERIVS de vet. iur. pontif. lib. III. cap. 16. GEORG. SIGISM. GREENIVS commentat. de antiquitat. sollempnium natalitiorum ex sacrarum litterarum monumentis, aliique plures apud SAM. PITISCVM lex. ant. Rom. tom. II. p. 619. & IO. ALB. FABRICIVM bibliograph. antiquar. cap. XX. p. 607. vberius exponunt. RHODII, CLAUDERI, WENDII ac reliquorum singulares de hoc argumento dissertationes non commemoro.

SECT. IV.

DE RITIBVS AC CEREMO-
NIIS SACRIS. a)

CAP. I.

DE ALBIS ET NIGRIS VICTIMIS.

§. I.

ALBÆ victimæ diis superis, nigræ inferis macta-
bantur. SILIVS *Italicus lib. IV. v. 548:*

*patulis Clitumnus in aruis
Candentes gelido perfundit flumine tauros.*

Sci-

a) Omnia, quæ ad veterum Romanorum rem sacram ac totam religionem pertinent, commode ad quinque capita reduci possunt. Primum enim de diis ipsis, quos coluerunt: deinde de iis, per quos cultum numinibus præstiterunt; siue de sacerdotibus: tum de tempore, quando eos venerati sunt; siue de feriis sollempnibusque festis diebus: porro de modo ipsius cultus diuini: ac denique de loco, vbi sacra peracta sunt, tradi potest. Tres priores tractationis huius partes expositæ sunt: quum vero in tertia nimis strictim ac breuiter auctor noster versatus est, ac reliquas plane omisit, omnia necessaria pro instituto nostro suppleri debent. Memorandæ igitur sunt:

I. *ceremoniæ, ante ipsum cultum diuinum* a Romanis obseruatæ: vbi potissimum requirebatur, vt quum omnes profani, scelere aut alio insigniori facinore polluti, a sacris arcerentur, ii, qui numinibus cultum præstare volebant, non solum summæ castitati sese traderent, sed etiam puri & ab omni macula longe remoti accederent. Quapropter necesse erat, vt caput,

manus & pedes, immo totum corpus ac vestes, aqua

viva

Scilicet ea regione & ad illud flumen alebantur boves albi, qui sacrificiis adhibebantur; quod etiam
lib.

II. viua abluerentur; ipsi vero, antequam in templa se conferrent, sacra aqua, ante ardiū diis consecratarum portas in vase adseruata, adspargerentur: conf. OVIDIUS lib. VI. *fastor.* v. 775. VIRGILIUS lib. II. *Aeneid.* v. 719. lib. VI. v. 258. IUVENALIS *saturnal.* VI. v. 524. SENECA *trag. Hercul. fur.* v. 918. SVE-
TONIUS *vit. Aug. cap. LXXXIX.* CICERO lib. II. *de leg. cap. 10.* & SILIUS *Italic. lib. VIII.* v. 124.

II. *ceremonie in ipso deorum cultu peractæ.* Variæ cultus deorum partes erant, preces, sacrificia, vota & iuramenta, de quibus singulis nonnulla dicenda sunt. Preces vel ad implorandam diuinam opem, atque ad gratias numinibus agendas, vel ad mala auertenda fiebant. Erant istæ vel *communes*, vel *sollemnes*. Ad *communes* quod spectat, Romani numina sua stantes & capite velato salutabant: se in orbem dextrorsum circumuertebant: versus orientem se sistebant: simulacrorum pedes & genua, rarius os ac mentum, osculabantur; aut, vbi id non licebat, dextram, ori admotam, labiis premere; nec non in genua procidere, immo etiam ore limina & postes templorum tangere solebant, quæ omnia ex MARTIALI lib. XII. *epigr.* 78. PLINIO lib. XXVIII. *cap. 2.* PLAVTO *curcul. act. I. scen. I.* v. 69. VIRGILIO lib. VIII. *Aeneid.* v. 68. LVCRETIO lib. I. v. 317. multisque aliis auctoribus patent. In ipsis precibus humi se sæpe prosternebant, vt ex PROPERTIO lib. III. *eleg.* 15. v. 1. SENECA *ædip. act. I.* v. 71. p. 297. LVCRETIO v. 1197. ac reliquis constat. Tangebant aras, earumque ansas, teste VIRGILIO lib. IV. *Aeneid.* v. 218. & lib. VI. v. 124. Manus versus cælum extendebantur, quemadmodum APVLEIUS *de mund.* p. 747. HORATIUS lib. III. *od.* 23. v. 1. & OVIDIUS lib. I. *trist. eleg.* 10. v. 21. hoc confirmant. Plura de adoratione & salutandi ac preces facien-

lib. VIII. v. 451. dicitur. Inferis autem nigras victimas esse oblatas, præter alios testatur ZOSI-MVS *lib. II. cap. 3. §. 5. & 6.*

§. II.

faciendi ritu exhibent: MATTH. BROVERIUS DE NIEDECK *diss. de veter. ac recentior. populor. adorationibus*: IO. SAUBERTVS *de sacrificiis cap. X.* IAC. GYTHERIUS *de vet. iur. pontif. lib. IV. cap. 14.* BARNAB. BRISSONIVS *de formul. lib. I. p. 33.* In ipsis precibus deos iustis suis nominibus adloquebantur Romani, & si ea certo non sciebant, tutius esse, credebant, omittere ista, quam religionem falsam inducere, Quapropter formulæ: *quisquis es: siue tu deus es, siue dea,* in Romanorum precibus haud raro audiebantur. Legas PLINIVM *lib. II. cap. 7.* MACROBIVM *lib. III. saturn. cap. 9.* A. GELLIVM *lib. II. noct. Attic. cap. 27.* ARNOBIVM *lib. III. p. 104.* Sæpe cumulant deorum nomina, iisque multas adsignabant honorificas ac blandas adpellationes, quam in rem videas: SAL. DEYLINGIVM *obs. sacr. part. III. p. 208.* CORNEL. ADAMI *obs. sacr. p. 109.* MARC. ZVER. BOXHORNIVM *quest. Rom. I.* THEODOR. GRÆVIVM & EZECH. SPANHEMIVM *not. ad Callimach. hymn. in Dian. v. 7. p. 51. & 129.* Ad morem hunc Christus animum suum aduertisse videtur, quando *Matth. VI, 7. πολυλογίαν* in precibus reprehendit, præsertim, quum numipum cultores plurima bona multis verbis a diis expeterent, vt obseruat CLAVD. SALMASIVS *de fœnor. trapezit. p. 795.* Formulas in precibus habebant sollemnes, & quemadmodum omnes a Iano auspiciabantur Romani, sic istæ pro diuersitate rerum ac temporis differebant; cuius rei varia exempla apud LIVIVM *lib. VI. cap. 16. lib. VIII. cap. 9. lib. XXIX. cap. 27.* aliosque scriptores, a BVRC. GOTTH. STRVIVO *syn. ant. Rom. cap. III. p. 210.* memoratos, legimus. Precibus finitis, rogabant, vt iis satisfacerent numina, ad-

§. II.

Præter victimas, etiam alia, Iudæorum more, adhibebantur, thus maxime, sal, vinum & similia.

Thu-

additis partim promissionibus; partim etiam nonnunquam minis: conf. IO. AIB. FABRICIVM *bibliogr. antiqu.* cap. XI. p. 366. Quodsi dii & repetitas preces non exaudiebant, eos conuiciis adficiebant, vt EXSTATIO *lib. VI. Theb.* v. 196. intelligitur: adde IO. MABILLONIVM *itin. Italic.* p. 79. Immo adsunt exempla, quod veteres templa diruerint, imaginesque proiecerint, quoniam voti sui compotes facti non fuerant, qua de re IAC. GYTHERIVS *de iur. manium lib. II. cap. 15.* IO. KIRCHMANNVS *de funer. lib. II. cap. 12.* IOS. BARNESIUS *not. ad Anacreonem pag. 38.* & SAM. PITISCVS *not. ad Suetonium vit. Calig. cap. V. p. 518.* videndi sunt. Precibus addere solebant hymnos, de quibus GERARD. IO. VOSSIVM *instir. poetic. lib. III. cap. 13. §. 14. p. 152.* EZECH. SPANHEMIVM *not. ad Callimach. p. 2.* ANTON. BYNÆVM *de morte Iesu Christi p. 15.* ANT. VAN DALE *dissert. antiquit. & marmor. illustr. inseruient. diss. VII. p. 567.* aliosque legas. Finito deorum cultu, confidere solebant, cuius ritus rationem PLVTARCHVS *vit. Num. p. 69.* tradit, & quando in isto quid prætermisum aut neglectum erat, id expiari debuit.

Preces *sollenmes* ac publicæ sacerdotum & magistratum *precationes* adpellabantur, vt ex CICERONE *lib. II. de nat. deor. cap. 20.* & TACITO *lib. IV. annal. cap. 9. §. I.* patet. In iis, quemadmodum ex PLINIO *lib. XXVIII. cap. 2.* constat, vel a diis suis aliquid impetrare, vel portenta aliaque infausta signa ac mala auertere, & populum Romanum eiusque salutem numinibus commendare voluerunt. Valde inter se eiusmodi preces differebant, quod diuersa earum nomina satis & abunde significant. Occurrunt enim in antiquis scripto-

ribus:

Thure sacrificatum fuisse, passim testatur HORA-
TIVS lib. I. od. 36:

*Et thure & fidibus iuvat
Placare & vituli sanguine debito
Custodes Numidæ deos.*

Et

ribus: I) *obsecrationes*, quibus deos precabantur, vt mala ab vrbe ac populo benigne remouerent. In iis formula sollempnis fuit: *ob vos sacro*, pro *vos obsecro*, quum notum est, in his precationibus verba de industria transposita fuisse; quod IAC. GVTHERICVS *de vet. iur. pont. lib. IV. cap. 14. p. 203.* ex FESTO probat. Sic etiam preces, quibus pro auerruncandis malis deos implorarunt, *postulationes*; dona vero, quæ offerebant numinibus, *postuliones* dicebantur: vide ARNOBI-VM lib. IV. p. 148. CICERONEM *de arusp. respons. cap. X.* & VARRONEM lib. IV. *de lingua latin. p. 25.* II) *procuraciones*, quæ ea de causa institutæ sunt, vt dii, vbi sinistra comparuerant signa, placarentur, & quamuis vox hæc generatim quæcunque expiationum genera in se comprehendere videatur; diuersæ tamen procuraciones ipsæ a *piacularibus sacris* fuerunt, quæ & *expiationes* dicuntur, quando nimirum sacrilegium commissum fuit, ludi non recte facti erant, aut aliud quid contra religionem commiserant Romani. III) *consecrationes*, quibus Romani aliquid numini dicare & sacro vsui destinare solebant, quæ consecrationes pro diuersitate rerum inter se differebant, quum quævis bona, agros, pecuniam, atque alia, vel hostibus detracta, vel a damnatis ciuibus sumpta, diis adscriberent: conf. IAC. GVTHERICVM *de vet. iur. pontif. lib. IV. cap. 22. p. 216.* IV) *exsecrationes*, quæ non solum *publicæ*, sed etiam *privatæ* fuerunt. *Publicæ* sollempni ritu ita peragebantur, vt, instructo foco & factis libaminibus, quæuis mala diris verbis cuidam imprecarentur veteres, eumque funesto inferorum cœtui rite deu-
verent;

Et lib. IV. od. 2. v. 51.

dabimusque diuis
Thura benignis.

Sic

verent; quod & priuatim saepe apud veteres fiebat, cuius rei testes sunt PLUTARCHVS *vit. Crass.* p. 55. & SVETONIUS *vit. Claud. cap. XII.* V) *refecrationes* dicebantur, quando quis religione soluebatur. Vti enim veteres per vocem *obsecro* ad aliquid faciendum, quasi praestito iureiurando sese inuicem adstringebant; ita per vocem *refecro* obligatio tolli ac dirimi potuit. Vide ADR. TURNEBVM *lib. V. aduers. cap. 25.* IO. BAPT. HANSENIUM *de iureiur. vet. cap. IV.* p. 812. FRID. TAVBMANNVM *not. in Plautum* p. 186. & 222. VALESIVM *not. ad Ammian. Marcell. lib. XXIV. cap. 6.* VI) *lustrationes*, quibus per aquam puram crimina expiabant & pollutos ciues purgabant. Ritus iste Romanis maxime sollempnis fuit, ita, vt non solum exercitus, sed etiam vrbs ipsa lustrata fuerit, qua de re IO. LOMEIERVS *singulari de lustrat. libro*, PETR. TAFINVS *de anno seculari Rom. cap. VI.* IO. SAUBERTVS *de sacrificiis cap. XI.* ISAAC. CASAVBONVS *not. ad Theophrastum* p. 302. seq. & IAC. PERIZONIUS *not. ad Aelian. lib. VIII. cap. 5.* p. 490. agunt. VII) *deuotiones*, quando quemdam pro alterius, immo pro totius populi salute diis eorumque irae offerebant, vt in ipsum pœnae omniaque mala, quae ab altero perpetienda erant, transferrentur; de quo ritu LIVIVS *lib. V. cap. 41. lib. VII. cap. 6.* MACROBIUS *lib. III. saturn. cap. 9.* & ex recentioribus IAC. GVTHERIVS *de vet. iur. pontif. lib. IV. cap. 15.* & IO. ARZENIVS *not. ad Aurel. Victor. de vir. illustr. cap. XXVII.* exponunt. VIII) *euocationes*, quibus ex oppugnatis oppidis numina euocabantur, vt ista auxilio diuino destituerentur & eo facilius sese potestati hostium permittere cogerentur; cuius rei PLINIUM *lib. XXVIII. cap. 2.* LIVIVM *lib.*

Cellar. Antiquit.

K

lib.

Sic PLINIUS lib. X. ep. 97. in cognitione de Christianis: *qui negarent, se esse Christianos, quum deos adpellarent, thure ac vino supplicarent.* Et PRUDENTIUS perist. hymn. III. v. 122.

*Si modicum salis eminulis
Thuris & exiguum digitis
Tangere, virgo benigna, velis
Pœna grauis procul afuerit.*

Hinc prouerbiū in PLINII præfatione: *mola salsa litant, qui thura non habent.*

CAP. II.

DELITATIONE.

LITARE non idem est, quod sacrificare; sed fe-

lib. I. cap. 31. & MACROBIUM lib. III. saturn. cap. 9. testes habemus. Existimarunt enim, numina ex templis pariter ac imaginibus emigrare, hasque, quasi anima destitutas, relinquere: quare etiam simulacra catenis adligarunt, vt remanendi ipsis necessitas imponeretur: conf. NICOLAVM SCHWEBELIVM diff. de Ioue πολούχο, de ipso vero euocandi ritu interpretes PLINII lib. XXVIII, cap. 2. IO. ANT. VALTRINVM de re militar. Rom. lib. V. cap. 5. BARNAB. BRISSONIVM de formul. lib. I. p. 63. ANT. BORREMANSIVM vesper. Gorinchem. p. 51. FRANC. IUNIVM de dictur. vet. p. 70. ANDR. CIRINVM lib. de vet. Rom. cap. IV. tom. II. thes. ant. Rom. Sallengr. p. 54. BERGERVM diff. II. de euocatione deorum ex oppidis obsessis: P. C. ANSALDI comment. de diis multarum gentium Romam euocatis, Brixia ante aliquot annos in lucem emissa, aliosque apud SAM. PITISCVM lex. ant. Rom. tom. II. p. 31. IX) supplicationes, de quibus supra quædam memoravi.

Seçt. IV. de ritibus ac cerem. sacris. 147

feliciter & cum signo boni euentus victimam peragere. Ita LIVIVS lib. VII. cap. 23: *per dies aliquot hostiæ maiores sine litatione casæ.* Et lib. XLI. cap. 15. *vsque ad litationem sacrificari iussit.*

C A P. III.

DE CORONIS IN SACRIFICIIS. b)

ET sacrificantes, & victimæ coronabantur. PLINIVS lib. XVI. cap. 4: *deorum honori sacrificantes*

K 2

cantes

b) Antea iam obseruavi, ad cultus diuini partes referri debere preces, sacrificia, vota & iusiurandum. De precibus supra exposui. Quapropter nunc memoranda sunt:

I) *sacrificia.* In omnibus illis requirebantur hostiæ ipsæ, quæ erant puræ, sine maculis numinique gratæ atque acceptæ; sacrificantes autem indictio silentio & lotis manibus vestibusque puris, accedere hostiamque offerre debebant, quæ, postquam mola salsa adspersa fuit, in igne, super aram accenso, cremabatur; exta autem ab aruspibus inspiciebantur, hisque finitis atque addita precandi formula, vnà cum libatione, ac populo dimisso, *epulæ sacrificales* initium suum habebant, quæ vel publicæ, vel priuatæ fuerunt. Genera hostiarum erant diuersa I) *pro diuersitate numinum*, quibus istæ offerebantur. Superis enim albæ, inferis vero diis nigræ immolabantur hostiæ, quarum illis ferrum imponi, his autem supponi solebat: sanguis illarum pro superis in ara adspergebatur, harum vero in fossa adfundebatur; & pro hoc numinum discrimine etiam ceteri sacrificantium ritus erant diuersi. II) *Pro diuerso fine*, quem sacrificantes habebant. Exhibebantur enim sacrificia, vel ad agendas diis gratias; vel ad impetrandam in rebus suscipiendis deorum opem, & conciliandum sibi ipsorum fauorem; vel ad auertenda mala. III) *Pro discrimine*

cantes sumere coronas, victimis simul coronatis. De personis sacrificantibus videantur exempla Periclis &

*mine temporis, quo sacrificia instituebantur. Alia enim stata & sollemnia, alia fortuita fuerunt. IV) Pro diuersitate ipsorum sacrificantium, pro qua commode sacrificia in publica & priuata diuidi possunt. Quæ iam strictim & breuiter de sacrificiis veterum Romanorum dixi, fusius explicarunt, qui data opera hoc argumentum persequuti sunt: GVILIELM. STVCKIUS, PAVLLVS MERVLA, GVIL. CHOVLIVS, IO. SAUBERTVS, GVIL. OVTRAMVS aliique, quos IO. ALB. FABRICIVS *bibliogr. ant. cap. XI. p. 352.* laudat. De coronis in sacrificiis, quarum auctor noster meminit: IOS. ARNDIVS *miscell. sacris p. 151.* IAC. OISELIUS *not. ad Minucium Felic. p. 340.* CORNEL. ADAMI *exercit. exegit. p. 306.* IOH. DOVGTÆVS *analect. sacr. exc. LIV.* THOM. REINESIVS *not. ad inscript. XLI. p. 83.* exponunt. De vasis atque instrumentis sacralibus: acerra, thuribulo, cultris, præfericulo, simpulo, patera, adspergillo, securi, malleo, ligula, cochleari, cet. MICH. ANG. CAUSSEVS DE LA CHAUSSE *in insignibus pontificis maximi, tom. V. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 313.* commentatus. Speciatim de simpulo, quo vinum libabatur, PHILIPP. RVBENIVS *lib. II. elect. cap. 8; de sistris vero FRID. ADOLPH. LAMPE de cymbal. vet. cap. XXI.* IAC. SPONIUS *miscell. erud. ant. sect. I. art. 7. tab. 49.* BENEDICT. BACHINVS & IAC. TOLLIVS *de sistris tom. VI. thes. ant. Rom. GRÆVII p. 409.* IO. PETR. BELLORIVS *exposit. symbolici deæ Syr. simulacri, tom. VII. thes. ant. Græc. GRONOVII p. 425. & 509.* seq. scripserunt.*

II) *vota*, quæ vel publica, vel priuata fuerunt. Priuati enim pro quibuscunque rebus vota nuncupabant, & diis, si desiderio eorum isti satisfacerent, dona promittebant. Ita templa, aras, signa, statuas, ludos, aurum, argentum cet. vouere, & vt eo magis se ad præstanda ea, quæ

& Xenophontis apud VALERIVM MAXIMVM
lib. V. cap. 10. PRVDENTIVS in Romano v. 1021:

K 3

Huc

quæ promiserant, obstringerent, vota sua tabulis inscribere solebant, quas obsignatas simulacris deorum, vt ex LVCIANO in *philopseude* p. 482. & IUVENALI *sat. IX. v. 139.* cognoscimus, cera adglutinarunt. Impetrata petitione, *voti sui dammati esse*, dicebantur, debebantque ea, quæ vouerant, consecrare. Memoratis tabellis alias adiungebant, in quibus vel totius voti historia, addito & suo & numinis nomine, perscripta, vel casus, pericula ac fata, quorum causa votum susceperant, depicta fuerunt, testibus IUVENALI *sat. XIV. v. 302.* PERSIO *sat. I. v. 88.* ac CICERONE *lib. III. de nat. deor. cap. 37.* Tabellæ istæ pariter ac dona parietibus ac columnis templorum adhibebantur, quod LIVIVS *lib. XL. cap. 51.* docet. Ista vota, vt a quibuscunque priuatim, ita in primis sollempni more ac conceptis verbis a magistratibus nuncupabantur, præsertim, si in bellum ac prouincias proficiscendum, aut salus populi numinibus commendanda erat: vid. LIVIVM *lib. XXII. cap. 19. lib. XXVI. cap. 2. lib. LV. cap. 25.* Hæc vota dicebantur *quinquennalia*, quoniam ea plurimam partem sub hac conditione faciebant magistratus, vt dii per quinque annos rempublicam saluam atque incolumem seruarent. De *vere sacro*, siue voto, quo diis immolanda vouebantur pecora, quæcunque illo anno a calendis Martiis vsque ad calendas Maii nascerentur; supra expositum fuit. De his votis videantur: ALEX. AB ALEXANDRO *lib. III. dier. genial. cap. 22.* IAC. GVTHE- RIVS *de vet. iur. pontif. lib. IV. cap. 13.* CHRIS- TOPH. SCHVTZIVS *dissert. de votis veterum*, & in primis IAC. PHIL. THOMASINVS *de donariis, anathemat. & tabellis votiuis*; de votis vero imperatorum decennialibus erudite egerunt: HENR. NORISIVS *diss. de votis decennialibus, tom. II. operum p. 1176.* & AN- TON. FAGI *diss. hypatica, siue de consulibus cæsareis.*

III)

*Huc taurus ingens, fronte torua & hispida,
Sertis reuinctus; aut per armos floreis;
Aut impeditis cornibus deducitur;
Nec non & auro frons corruscat hostiæ;
Hinc intelligis Act. XIV. v. 15. ταύρους καὶ σέμ-
ματα, tauros coronatos.*

CAP. IV.

DE VITTATIS, SACRIFICANTIBVS
ET VICTIMIS.

VITTA ex lana vel lino erat, qua crines con-
stringebantur sacrificantium. Iphis quoque
victimis impositæ vittæ. VIRGILIUS *lib. V. Aeneid.*
v. 366:

- - - *velatum auro vittisque iuuenctum.*

OVIDIUS *lib. XV. metam. v. 130. 131:*

Victima labe carens:

- - - *vittis præsignis & auro.*

PRUDENTIUS *in Laurentio v. 526:*

Vittatus olim pontifex.

Arboribus quoque sacris & statuis deorum vittæ
da-

III) *iusiurandum.* De ratione iurandi: formulis
hanc in rem adhibitis: loco, vbi iusiurandum Romani
concipiebant: eius diuersis speciebus: periurio aliisque
huc pertinentibus fuse exposuerunt: BARNAB. BRIS-
SONIUS *lib. VIII. de formul. p. 707.* IO. SELDENVS
ad marmor. Oxoniens. p. 43. IO. BAPT. MANSENIUS
de iureiurando veterum: STEPH. TRELIERIUS *lib. de*
iureiurando: ERYCIUS PUTEANVS *schediasm. de iu-*
reiurando antiquorum: IO. NICOLAI *diatr. de iura-*
mentis Ebraeorum, Græcorum, Romanorum, aliorumque
populorum.

dabantur. *PRUDENTIUS aduers. Symmach. lib. II. v. 1009:*

*- - fumificas arbor vittata lucernas
Seruabat.*

& in *Romano v. 302:*

lana discolora in stipite.

& imperatores Theodosius cum filiis *lib. XII. cod. Theod. de paganis sacrific. redimita vittis arbore.*

C A P. V.

DE ARA CESPITITIA.

ARA gentilium plerumque cespite struebatur. Eadem *Theodos. lex: erecta effossis cespitibus ara. SILIUS Italicus lib. IV. v. 703:*

Gramineas undis statuit socialibus aras.

Vide, quæ nos ibi notauimus, & *lib. XVI. v. 263:*

Et simul exstructis cespes surrexerat aris.

HORATIUS lib. I. od. 19. v. 13:

*Hic viuum mihi cespitem, hic
Verbenas pueri ponite thuraque.*

C A P. VI.

DE VICTIMA FUGIENTE.

TRISTE omen habebatur, quum victima, ad aram adducta, profugeret. *TACITUS lib. III. hist. cap. 56. §. 2: dirum omen, profugus altari- bus taurus. SILIUS lib. V. v. 63. seq.*

*Nec rauco taurus cessauit flebile ad aras
Immugire sono, pressamque ad colla bipennem
Incerta ceruice ferens, altaria liquit.*

& lib. XVI. v. 265. seq.

*Quum subito abruptis fugiens altaria taurus
Exsiluit vinclis.*

CAP. VII.

DE RITV VERRENDI CRINI-
BVS FANA.

IN magnis periculis matronæ, panfis crinibus prostratæ, humi supplicabant diis suis, & quum inter precandum mouerentur, crinibus quasi templa verrebant. Vnde formula illa frequentius occurrit, vt apud L I V I V M lib. III. cap. 7. *strate passim matres crinibus templa c) verrentes, veniam*

c) Superest, vt pauca de locis, cultui numinum consecratis, addam. In hunc censum cadunt: *luci, templâ, fana, delubra, ac facella.* *Luci* antiquissimis temporibus religioni & sacris aptissimi habebantur, vt ex illustribus oraculorum sacrorum testimoniis, quæ IO. ALB. FABRICIVS *bibliogr. antiquar. cap. IX. p. 290.* exhibet, patet. Quo altiores in eiusmodi siluis sacris & quodensiores arbores erant, ita, vt rami ac folia omnes solis radios arcerent; eo maiorem menti sanctitatem luci isti inferre posse credebantur. A *lucendo* nomen acceperunt, quoniam in iis lumina in deorum honorem accendebantur. In istis ponebant simulacra, & super ea, ne aeris ac pluuiæ iniuria iis officeret, tecta struebantur, quæ templis originem dedisse videntur; quamuis alii alias hac de re tueantur sententias. Romani in ipsa vrbe lucos duos & triginta, vt memorant scriptores, habuerunt, inter quos *luci Vestæ, Egeriæ, Camcænæ, Furinæ, Veneris, Iunonis Lucinæ, Iarum, querquetulanus, Caii & Lucii* alique numerantur. Vide de hoc argumento differentes: ANT. VAN DALE *de orig. & pro-*

veniam irarum caelestium finemque pesti exposcunt.
Et lib. XXVI. cap. 19: undique matronæ in publicum

K 5

ef-

progressu idololatr. cap. II. LAVR. BEGERVM *spicileg. antiqu.* p. 52. PHIL. RVBENIVM *lib. II. elector. cap. 34.* ANDR. CHRIST. ESCHENBACHIVM *de consecratis gentilium lucis* p. 133. seq. PETR. IVRIEV *in histoire critique des dogmes & des cultes part. IV. cap. 1.* p. 753. quibus addendus est canonici CHECÖZ-
ZI *tr. de idololatr. in lucis*, qui exstat in *saggi di dissertationi accademiche del academia di Cortona vol. I. part. 2.* PETRITZII, MAGNI, DRESLERI aliorumque singularium dissertationum non mentionem facio, quæ percensentur apud IO. ALB. FABRICIVM *bibliogr. antiquar. cap. IX.* p. 290. PETR. ZORNIVM *biblioth. antiqu. exeget.* p. 384. & IO. IARKIVM *not. ad EL. SCHEDIVM de diis germanis*, p. 495. *Templa antiquissimo ævo rotunda, postea vero quadrata exstructa sunt; uti nummi veteres & VITRVVIVS lib. I. cap. 5. testantur. In ædificandis istis inaugurationis & dedicationis ratio habebatur. Illa in eo posita fuit, ut augures spatium, quod templum occupaturum esset, rite definirent: ut area ipsa, quemadmodum TACITVS lib. II. hist. cap. 53. refert, sollempni ritu purgaretur: lapis fundamenti, auspicalis dictus, a magistratu, sacerdotibus ac populo protraheretur: rite constitueretur atque argentum pariter ac aurum aliæque rudes metallorum partes fundamento iniicerentur. Hæc, siue dedicatio, post conditum templum per consules, aut imperatores, nonnunquam & per duumviros, ad id electos, consensu populi ac senatus auctoritate ita fiebat, ut pontifex claris, destinatis ac sollempnibus verbis præiret: postem, ubi aditus templi erat, manu teneret, quod CICERO lib. II. de leg. cap. II. & OVIDIVS lib. I. fast. v. 603. aperte innuunt, & tunc sacrificia ac ludi instituerentur. Hæc dedicatio etiam locum habuit in*

tem-

effuse circa deum delubra discurrunt, crinibus passim aras verrentes, nixæ genibus, supinas manus ad deos

templis restitutis, quæ per vetustatem collapsa erant, quod lapis præscus apud GRUTERVM p. C. num. 6. confirmat. Præter innumera sacella & ædiculas, CCCCXXIV. celebriâ templa Romæ fuerunt, vt ex *veteri potitia imperii* HENR. KIPPINGIVS *ant. Rom.* p. 149. obseruat. Simulacra in istis templis ita constituta erant, vt faciem ad occasum solis conuerterent, quoniam adorantes versus orientem stare & sic cultum numinibus præstare debebant: de quibus simulacris, imaginibus, earumque ratione, præter supra de diis Romanorum laudatos scriptores, EDMUNDVS FRIGELIVS *de statuis illustr. Romanor. cap. II.* & BURC. GOTTH. STRVVIVS *syn. ant. Rom. cap. I.* p. 81. videndi sunt; de templis vero, scriptores a IO. ALB. FABRICIO *bibliogr. antiqu. cap. IX.* p. 294. & IVL. MINUTOLO *diff. de templis Roman. tom. I. thes. ant. Rom. Sallengriani* p. 100. memorati sunt. Delineationes, siue, vti vocantur, *ichnographias* templorum Romanorum exhibent: CLAVD. RVDBECKIVS *tom. I. atlantic.* p. 247. IAC. SPONIUS *itinerar. tom. II.* p. 28. & 36. & BERNHARDVS DE MONTFAUCON *diar. Italic.* p. 224. Tres potissimum partes Romanorum habuerunt templa: *cellam sanctiorem: partem interiorem*, sacris faciendis destinata, & *exteriorem*, ad varia negotia, commercia & conuiuia adhibitam. A templis in eo diuersæ erant *ædes sacræ*, quod hæ per augures non constitutæ essent; nec senatus consulta in iis fierent. Delubra a templis quidem distincta fuerunt; sæpe tamen ab antiquis scriptoribus confunduntur. SERVIUS ad *Virgiliū, lib. II. Aeneid.* v. 225. delubrum esse, dicit, *quod vno tecto plura complectatur numina.* Alii delubrum adpellari aiunt *locum ante templa,*

deos & calos tendentes, orantesque, ut urbem Romanam a manibus hostium eriperent, matresque Romanas & liberos paruos inuiolatos seruarent. Et SALIVS Italicus lib. VI. v. 560:

*Ast alie, laceris canentes crinibus, alta
Verrunt tecta deum.*

CAP. VIII.

DE INFERIARVM RITV.

§. I.

INFERIÆ erant sacrificia, in funere diis manibus ob-

pla, ubi aqua currat: conf. FESTVS voce *delubrum*. VARRO contra ea apud MACROBIVM lib. III. *saturnal. cap. 4.* *delubrum quemcunque locum, ubi deus positus sit, nominari, ait, quæ omnium probatissima videtur sententia: conf. CONR. SAM. SCHVRFLEISCHIVM diff. de templorum antiquit. p. 755. eius operum historic. politic. & NIC. BERGIERIVM de viis milit. lib. V. cap. 8.* Sacella in eo a templis differabant, quod hæ ædes sacræ muro tantum septæ & sine tecto fuerint. Fana a templis diuersa fuisse, ex LIVIO lib. X. cap. 40. patet; per ordinem vero hoc vocabulum ab auctoribus pro quouis ædificio, cultui numinum destinato, vsurpatur. Alii, *facellum* locum paruum fuisse, contendunt, qui deo cuidam consecratus & ara ornatus fuerit; qua de re, præter supra memoratos auctores; BVRC. GOTTH. STRVVIUS *Synt. ant. Rom. cap. XI. p. 510.* consulendus est. Loca sacra priuata *lararia* & *sacraria* dicebantur: illa laribus: hæc singulari cuidam deo consecrata fuerunt.

oblata ; aut annua etiam memoria a cognatis
reperita. Peragebantur non solum atris victi-
mis ; sed præcipue lacte , melle , oleo & simili-
bus. In cæde vindicanda etiam noxii homines
ad aram cædebantur. Deducunt nomen ab *inferis* ;
FESTVS autem ab *inferendo* , quia formulæ con-
suetæ erant : *ferre inferias & inferre*. VIRGILI-
VS lib. IX. *Aeneid. v. 215 :*

Absenti ferat inferias decoretque sepulcro.

& lib. III. *Aeneid. v. 66 :*

*Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.
Sanguinis & sacri pateras.*

§. II.

Alia exempla apud eundem sunt lib. X. v. 519.
& lib. XI. v. 82. omnium autem clarissime hic ri-
tus cognoscitur ex columna seu cenotaphio Lucii
Cæsaris, quod Pisis in Italia adhuc visitur, cui in-
scriptum legitur : *inferiæ mittantur, bosque & ovis
atri, infulis carulis infulati, diis manibus eius ma-
stentur, eaque hostiæ eo loco adoleantur, superque
cas singula urnæ lactis, mellis, olei fundantur.*

Sect. I. de magistratibus antiquis. 217

gistro equitum. Præterea etiam dictatores nonnunquam creati sunt ob alias causas, quam bellorum pericula; ut dissensiones, quæ in magnum malum poterant erumpere, dirimerent, vel aliud salutare populo deciderent. Sic dictator creatus legitur comitorum causa apud LIVIVM *lib. VIII. cap. 23.* Item clavi figendi gratia, atque ad sedandam pestilentiam; vid. LIVIVM *lib. VII. cap. 3.* Etiam in aliis periculis, ut secessiones plebis erant, clauum ab dictatore fixum fuisse, proditum est, vid. LIVIVM *lib. VIII. cap. 18.* etiam feriarum constituendarum causa, ut est apud LIVIVM *lib. VII. cap. 28.*

§. IV.

In municipiis etiam nonnullis summus magistratus *dictator* dicebatur, qualis Lanuuii erat Titus Annius Milo; de qua re CICERO *orat. pro Milone cap. X.* Ita solenne Miloni erat Lanuuium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuuii Milo: adde notas nostras.

SECT. II.

DE MAGISTRATIBVS NOVIS SVB CÆSARIBVS.

CAP. I.

DE NOVIS MAGISTRATIBVS GENERATIM.

MVTATA republica per cæsares, de quibus SVETONIVS *vit. Augusti cap. XXXVII:* quo plures partem administrandæ reipublicæ caperent, nova officia excogitavit: curam operum publicorum,